

Дафтар оид ба ниҳодҳои демократӣ ва ҳуқуқи инсон

**ҲАМГИРОЙИИ ИҶТИМОИВУ ИҚТИСОДИИ
ЗАНОН АЗ ОИЛАҲОИ МУҲОҶИРОН ДАР
ТОҶИКИСТОН**

ҲИСОБОТИ БАҲОДИҲАНДА

Варшава
Сентябри 2012

МУНДАРИҶА

ХУЛОСА	3
МУҚАДДИМА	6
ВОЖАНОМА	9
ФАСЛИ 1. МЕТОДОЛОГИЯ	10
1.1. Ҳадафи лоиҳа.....	10
1.2. Мақсади арзёбӣ.....	10
1.3. Методологияи баҳодихӣ.....	10
1.4. Маҳдудияти таҳқиқот.....	14
2.1. Қонунгузории ҷорӣ ва барномаҳо дар соҳаи муҳоҷират ва гендер.....	15
2.1.1. Муҳоҷират.....	15
2.1.2. Сиёсат ва қонунгузорӣ дар соҳаи гендер.....	18
2.2. Ваколатҳои мақомоти давлатии марбут ба ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ.....	21
2.2.1. Масъалаҳои муҳоҷират.....	21
2.2.2. Масъалаҳои гендер.....	21
2.3. Фаъолияти созмонҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ доир ба дастгирии занони партофташуда ва оилаҳои муҳоҷирон.....	22
ФАСЛИ 3. ВАЪЗИ ИҶТИМОИВУ ИҚТИСОДИИ ВА ДЕМОГРАФИИ ЗАНҲОИ ПАРТОФТАШУДАИ МУҲОҶИРОН	25
3.1. Таъсири иҷтимоиву демографӣ	25
3.2. Имкониятҳои иқтисодӣ	30
3.3. Дастрасӣ ба хизматҳои иҷтимоӣ ва саводнокии ҳуқуқӣ	34
3.3.1. Хизматҳои иҷтимоӣ.....	34
3.3.2. Саводнокии ҳуқуқӣ.....	39
3.4. Ваъзи руҳию маънавӣ.....	41
3.5. Дастирии ҷамъиятӣ, давлатӣ ва байналмилалӣ	46
3.5.1. Дастирии оилавӣ ва ҷамъиятӣ.....	46
3.5.2. Кумак аз ҳокимияти маҳаллӣ ва созмонҳои байналмилалӣ	47
3.6. Мушкилоти иҷтимоиву иқтисодии марбут ба набудани шавҳар	48
ХУЛОСА ВА ТАВСИЯҲО	52
1. ХУЛОСАҲОИ АСОСӢ	52
1.1. Заминаи барномавӣ ва қонунгузорӣ.....	52
1.2. Ваъзи иҷтимоиву иқтисодии занони партофташудаи муҳоҷирон – василаҳо барои ҳаёт.....	53
1.3. Дастрасӣ ба таъбиат (тандурустӣ) ва хизматҳои худидораи маҳаллӣ.....	54
1.4. Огоҳӣ дар бораи сохтори дастгирӣ ва амалисозии ҳуқуқҳо	54
1.5. Ҳолати маънавии занон ва зуроварии гендерӣ.....	54
2. ТАВСИЯҲО	55
2.1. Тавсияҳо ба ҳукуматҳои маҳаллӣ, минтақавӣ ва марказӣ:	55
2.2. Тавсияҳо ба созмонҳои байналмилалӣ, созмонҳои ғайридавлатии маҳаллӣ ва байналмилалӣ:.....	57
КИТОБИЁТ	60

ХУЛОСА

Шурӯъ аз соли 2000 шумораи мардони Тоҷикистон, ки дар ҷустуҷӯи кор ба хориҷа мераванд афзуда истодааст; танҳо дар соли 2012 беш аз 700 000 мардон оилаҳои худро ба муддати мадид гузошта рафтанд. Дар ҳолате, ки баъзе муҳоҷирон ба зану фарзандони худ ва дигар ҳешовандон расондани кумакро тавассути фиристодани маблағҳои пулӣ ва бевосита худ овардан идома медиҳанд, дигарон ӯ имкон намеёбанд ӯ доништа оилаҳои нав барпо мекунанд ва музди маоши худро ба онҳо сарф мекунанд. Дар натиҷа Тоҷикистон бо мушкилоти ҳамгирӣ ва тақдирӣ занони партофтаи муҳоҷирон ба ҳаёти иҷтимоиву иқтисодии ҷомеа дучор мешавад.

Ҳисоботи баҳодихандаи мазкур, ки дар доираи лоиҳаи ДНДҶИ барои соли 2012 «Ҳамгирӣ ва иҷтимоӣ ва иқтисодӣ занон аз оилаҳои муҳоҷирон дар Тоҷикистон» таҳия шудааст, ба таҳқиқоти заминавии Созмони Байналмилалӣ Муҳоҷират дар Тоҷикистон (СБМ) «Занони партофтаи муҳоҷирони меҳнатӣ аз Тоҷикистон» (с. 2009) асос ёфтааст. Он дорои таҳлили тозаи мушкилоти иҷтимоӣ-иқтисодӣ мебошад, ки занон аз оилаҳои муҳоҷирон бо он дучор мегарданд; таҳлили мазкур дар асоси таҳқиқоти мукоисавии чор минтақа ва се ғуруҳи пурсидашудагон ва инчунин омузиши бандҳои асосии заминаҳои қонунгузорӣ, барномавӣ ва ниҳодӣ бо таваҷҷуҳи маҳсус ба масоили гендерӣ гузаронда шудааст. Ниҳоят, он дорои тавсияҳо ба мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии миллий ва маҳаллӣ дар бобати пурзур намудани заминаҳои қонунгузорӣ, барномавӣ ва ниҳодӣ аст, ки пешниҳоди хизматҳоро дар мавриди дастгирии занони партофтаи муҳоҷирони меҳнатӣ танзим менамояд.

Албатта мушкилоти зиёде барои бех намудани вазъи занон, алахусус занони партофтаи муҳоҷирони меҳнатӣ дар Тоҷикистон вучуд дорад. Дар поён маҳдудиятҳои асосии дар ҳисоботи мазкур дарёфтшуда, пешниҳод мегарданд.

Заминаҳои қонунгузорӣ ва барномавӣ

Дар сиёсат ва қонунгузори Тоҷикистон ҳолиғеҳо ҳастанд, ки имкон намедиҳанд мушкилоти ғуруҳҳои осебпазир, алахусус таъмини ҳимояи занҳои партофтаи муҳоҷирон ҳалли худро ёбанд. Ҳол он ки қонунгузорӣ метавонист ҳимояи бештари ҳуқуқҳои муҳоҷирон ва оилаҳои онҳоро таъмин намояд. Бояд зикр намуд, ки лоиҳаҳои қонунҳо «Оид ба муҳоҷират», «Дар бораи хушунати хонаводагӣ» ниёз ба мутобиқат ба стандартҳои байналмилалӣ доранд. Тоҷикистон бояд инчунин масъалаи таъйиди (ратификатсияи) Паймони иловагӣ ба Аҳдномаи барҳам додани ҳама гуна таъйиди нисбати занонро мавриди баррасӣ қарор диҳад. Иҷрои қонунгузорӣ ва барномаҳо оид ба масъалаҳои муҳоҷират ва гендер аз нокифоягии зарфиятҳои ниҳодӣ, низоми сусти мушоҳида, ҳисоботдиҳӣ ва ҳамроҳангсозӣ ва инчунин нарасидани маблағҳои молӣ барои амалӣ намудани барномаҳо ва сиёсат доир ба масоили муҳоҷират ва гендер шаҳодат медиҳанд.

Вазъи иҷтимоиву иқтисодӣ - василаҳо барои ҳаёт

Таҳқиқоти муқоисавии вазъи иҷтимоӣ-иқтисодии занҳои муҳочирон дар Тоҷикистон нишон медиҳад, ки ин ғуруҳи иҷтимоӣ бо як қатор мушкилиҳои хоси бевосита марбут ба набудани шавҳарони онҳо, алалхусус, кам гардидани буҷет барои харидории молҳои мавриди ниёз, мисли амволи рузгор, паст гардидани мавқеи иҷтимоӣ, мушкилоти печида бо ҳешовандони шавҳар, ҳамсоҷаҳо ва ҷамоат, мушкилоти тарбияи фарзандон ва хавфи аз ҷои иқомат ронда шудан, дучор мегарданд.

Таҳқиқоти мазкур инчунин нишон медиҳад, ки аксари занҳои партофташудаи муҳочирон аз нигоҳи иқтисодӣ суст, дар бобати кор пайдо кардан бетачриба, бе таҳассуси лозиманд ё бори рузгор ва тарбияи фарзандон бар дӯш доранд. Гарчанде, бештари занҳои партофташуда орзӯи кушодани тичорати худро дошта бошанд ҳам, вале дар гумон аст, ки барои гирифтани қарз мурочиат намоянд.

Дар маҷмуъ, занони ғуруҳи ҳадаф аз нигоҳи иқтисодӣ нисбат ба занҳои муҳочироне, ки партофта нашудаанд, осебпазиртар ва вобастаанд. Танҳо 25 % онҳо аз ҷониби ҳешовандон, дӯстон ва шиносон дар ягон шакл кумаки моддӣ мегиранд. Аз ҷомеаи байналмилалӣ ва созмонҳои ғайридавлатӣ кам ва ё умуман ҳеҷ кумак намерасад. Ҷаҳояки занҳои партофташуда дарҷ намуданд, ки кишвари будубоши шавҳарони худро наредонанд; ягон нафар аз онҳо аз шавҳар кумаки молӣ намегирад.

Ҳолати маънавию руҳӣ ва зӯроварии гендерӣ

Аз нуқтаи назари маънавию руҳӣ занҳои партофташудаи муҳочирон аз муносибати бад ва таъбиз ва бинобар фишор аз ҷониби ҷомеа азият мекашанд. Занҳои партофташуда аз бахти бад ва стресс, камбудии дастгирӣ аз ҷониби шавҳар, зӯроварӣ дар оила, шароити бади зиндагӣ, маҳдудиятҳои иҷтимоӣ ва мушкилот дар оила ва бо фарзандон дарҷ менамоянд. Фарзандони занҳои партофташуда бинобар вазъияти иҷтимоияшон дар мактаб ва маҳалла мавриди муносибати дағал қарор мегиранд. Дар натиҷа, занҳои партофташудаи муҳочирон ба як қатор мушкилоти руҳӣ гирифта шуда, кӯшишҳои худкушӣ мекунанд. Ба ин нигоҳ накарда, танҳо як қисми онҳо ишора намуданд, ки ба маслиҳати роғони равоншинос дастрасӣ доранд.

Дастрасӣ ба тандурустӣ ва хизматҳои маҳаллии давлатӣ

Занҳои партофташудаи муҳочирон дар бораи маҳдудиятҳо дар дастрасӣ ба тандурустӣ ва хизматҳои маҳаллии давлатӣ, азҷумла доир ба дараҷаи пасти огоҳӣ аз қонунгузории марбут ба ҳуқуқу манфиатҳои онҳо ва кумакҳои ҳуқуқӣ дарҷ намуданд. Мушкили асосии дастрасӣ ба хизматҳои худидораи маҳаллӣ - ин камбудии ҳуҷҷатгузорӣ мебошад.

Огоҳӣ дар бораи сохторҳои давлатӣ дар мавриди дастгирӣ ва татбиқи ҳуқуқҳо

Занон аз оилаҳои муҳочирон дар бобати дониши хуби шариат ва кумак аз ҷониби роҳбарони динӣ дарҷ менамоянд, вале аз ҷониби оила ва мақомоти давлатӣ чунин дастгирӣ суғ ба назар мерасад. Қисмати ками занҳои партофташуда дар бораи мавҷудияти марказҳои ройғони бӯҳронӣ ва маркази иттилоотиву бӯҳронии Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон хабар доранд. Аз ин ру, онҳо аксар вақт наметавонанд ба таври муассир ҳуқуқҳои хешро татбиқ ва некуаҳволии иқтисодӣ ва иҷтимоии худро таъмин намоянд.

МУҚАДДИМА

Тоҷикистон чун давлати баъдичангӣ дорои захираҳои маҳдуд, низоми сусти таъмини иҷтимоӣ, иқтисодии маҳдуди ниҳодӣ ва давлатӣ мебошад. Бо 40% аҳолии дар дараҷаи пасттар аз камбағалӣ умр ба сар баранда, Тоҷикистон яке аз давлатҳои қашшоқтарин дар байни мамлакатҳои ИДМ ва яке аз давлатҳои қашшоқи дунё¹, ба ҳисоб меравад, ки музди миёнаи маош \$110 ва нафақаи ақал камтар аз \$16²-ро ташкил медиҳад. Ҳамин тавр, имкониятҳои маҳдуди иқтисодӣ дар дохили мамлакат ва аз соли 2000 сар карда муҳоҷирати берунӣ ба хоҳири пайдо кардани ҷойи кор барои Тоҷикистон маъмул гардидааст. Мувофиқи омили расмӣ танҳо дар соли 2012 таъи 736 446 аҳолии Тоҷикистон (бештар мардон) кишварро дар ҷустуҷӯи³ кор тарк кардаанд. Коршиносони мустақил ин рақамро беш аз 1 миллион мегӯянд. Федератсияи Русия⁴ асосан кишварест, ки 95 % муҳоҷирони меҳнатӣ аз Тоҷикистон интиҳоб менамоянд.

Айни замон муҳоҷирати меҳнатӣ дар бисёр мавридҳо барои давлат ҳамчун кумаки иқтисодӣ хизмат мекунад. Тоҷикистон дар дунё дорои яке аз нишондиҳандаҳои баланди ҳиссаи интиқол ба сохтори МУД (ВВП)⁵ мебошад, ки ин амалан масъулители устувории иқтисодӣ ва инкишофро ба хоҷагиҳои алоҳида воমেгузорад. Оилаҳо, дар навбати худ маҷбуранд азизони худро ба хориҷа барои пулкоркунӣ фиристанд ва аз ин рӯ, онҳо аз интиқолҳои пулӣ саҳт вобастагӣ доранд. Назар ба маълумоти СБМ дар Тоҷикистон⁶ интиқолҳои пулии муҳоҷирони меҳнатӣ барои паст кардани сатҳи камбизоатии оилаҳо яшон нокифояанд – танҳо 40 % оилаҳо бо даромади аз \$2,15 дар як рӯз, поин аз сатҳи камбизоатӣ зиндагӣ мекунанд. Зимнан, дастгирии маҳдуди молӣ, вайроншавии оилаҳо, аз даст додани саробон мумкин аст ба як қатор мушкилот барои занҳо ва фарзандони муҳоҷирони меҳнатӣ оварда расонад.

Дар Тоҷикистон занон аз рӯи анъана пасдори хонавода мебошанд ва аз лаҳзаи ба даст овардани истиқлолият шумораи ками онҳо кӯшиши шуғле менамоянд. Одатан занҳо дар хонаводаи шавҳар зиндагӣ мекунанд ва онҳо сарвари оила нестанд. Дар

¹ Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, январӣ с. 2012. Аз рӯи методологияи Бонки Ҷаҳонӣ арзёбӣ шудааст: Инкишофи ВВП ба сари аҳоли ба андозаи 1% дараҷаи камбизоатиро ба 0,62% паст мекунад.

² Оҷонсии оид ба омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, www.stat.tj. Қайд кардан даркор аст, ки аз рӯи вазъият дар 1 сентябр соли 2012 бо фармони Президенти Тоҷикистон № 1313 аз 13 августи с. 2012 нафақаи ҳадди ақал ва маоши моҳона бинобар дидани ҷораҳо бо мақсади баланд бардоштани сатҳи амнияти иҷтимоии аҳоли, баланд бардоштани музди меҳнати кормандони муассисаҳо, созмонҳо, хадамоти иҷтимоӣ, нафақаҳо ва идропулиҳо 2,5 маротиба зиёд мегардад.

³ Оҷонсии оид ба омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, "Бозори меҳнат 2011", Душанбе, 2011.

⁴ Маълумот аз ҷониби Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоӣ соли 2011 пешниҳод гардидааст.

⁵ Муҳоҷират ва интиқоли пул Factbook с. 2011. Гуруҳҳои «Дурнамои рушд» Бонки ҷаҳонӣ, БРСММ с.2009, саҳ.1; <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1199807908806/Top10.pdf>.

⁶ Занони партофташудаи муҳоҷирони меҳнатӣ, СБМ дар Тоҷикистон, с.2009

набудани шавҳар нақши сарвари оиларо хешовандони шавҳар иҷро мекунанд, ки метавонанд маблағҳои пулии интиқолдодаи муҳочирро талаб карда гиранд. Занони бесавод ва ё бори рӯзгору тарбияи фарзандон бар дӯш, барои пулкоркунӣ ва ҳаёти мустақилона имкониятҳои кам доранд.

Ғайр аз ин, занҳо бо сабабҳои гуногун аксар вақт аз шавҳарони худ, ки дар хориҷа кор мекунанд ягон иттилоъ намегиранд. Соли 2009 СБМ-и Тоҷикистон таҳқиқоти заминавии ҷанбаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва тиббии занони осебпазирро гузаронд, ки шавҳарони онҳо муҳочирон ба онҳо кумаки молӣ намерасонданд.

Маълум гардид, ки сабабҳои чунин ҳолат сатҳи ноқофӣи музди меҳнати муҳочир ё бекорӣ дар мамлақати будубош⁶ ва ё қарори муҳочир дар бораи барнагаштан ба Тоҷикистон ва муқимӣ шудану оилаи нав дуруст карданиш дар мамлақати қабулқунанда⁷ мебошанд.

Занҳои муҳочирон, дар навбати худ маҷбуранд, ки сарчашмаҳои дигари даромад ҷӯянд то фарзандони хешро тарбия кунанд, аз гуруснагӣ, таҳқир, зӯрвариҳои хонаводагӣ (дар аксар ҳолат аз ҷониби аъзои оилаи худ) ва дар маҷмӯъ аз шароити бади рӯзгор раҳо ёбанд. Ҳолатҳои хариду фуруши одамон ва дигар ҷиноёте, ки зидди шаҳрвандони дар хориҷа коркунандаи Тоҷикистон содир мегарданд, боз ҳам ба бад гардидани вазъи оилаҳои партофтаи онҳо мусоидат менамоянд.

Мувофиқи маълумоти СБМ дар Тоҷикистон аз 230 000 то 288 000 оилаҳо аз ҷиҳати иқтисодӣ ҳамчун партофташуда, дар сатҳ ва ё поёнтар аз сатҳи камбизоатӣ зиндагӣ мекунанд. Беш аз 70% ин оилаҳо – занони шавҳардор бо фарзандонашон мебошанд. Дар айни замон танҳо 1% занҳо аз чунин оилаҳо аз созмонҳои байналмилалӣ кумак мегиранд.⁸ Дар натиҷа занҳои партофташуда аксар вақт бо кумаки ночиз ва ё бе дастгирии молӣ мемонанд. Онҳо имкониятҳои иҷтимоиву иқтисодӣ надоранд ва мучиби депрессия, худкӯшӣ ва дигар мушкилоти саломатӣ мегарданд.

Ба хотири кумак ба мақомоти Тоҷикистон баҳри дарёфти ҳалли ин масъала, ки чаро занони муҳочирони меҳнатӣ аз хизматҳои давлатӣ ва имконоти иҷтимоиву иқтисодӣ истифода намекунанд, мохи январи соли 2012 бо дастгирии молии Австралия барномаи ДНДҲИ «Ҳамгирӣи иҷтимоиву иқтисодии занон аз оилаҳои муҳочирон дар Тоҷикистон» таъсис дода шуда буд. Мақсади барнома ин пешниҳоди майдон барои муҳокима дар сатҳи ҳокимияти маҳаллӣ, азҷумла тарафҳои манфиатдори миллӣ ва байналмилалӣ баҳри қорқарди тавсияҳои мушаххас ва нақшаи пешакии фаъолият оид ба расондани кумаки бевосита ба занҳо аст.

Дар сурате, ки дар Тоҷикистон шумораи аксари таҳқиқот ба омузиши як қатор ҷанбаҳои муҳочирати меҳнатӣ, аз ҷумла таъсири иҷтимоиву иқтисодӣ ва демографӣ ба ватан ва мамлақати қабулқунандаи муҳочирони меҳнатӣ равона карда шуда

⁶ Алалхусус хангоми бӯҳрони моли с. 2008

⁷ Занҳои партофташудаи муҳочирони меҳнати тоҷик, СБМ дар Тоҷикистон, с. 2009

⁸ Нигар ҳамон ҷо

буданд, танҳо таҳқиқоти СБМ дар соли 2009⁹ таҳлили мушкилоти дар назди занони муҳоҷирон истодаро дарбар мегирифт. Ин таҳқиқоти шуморавӣ мафҳуми мушкилотеро, ки занони партофташудаи муҳоҷирони меҳнатӣ бо онҳо рӯбарӯ ҳастанд, нишон медиҳад.

Ин ҳисоботи баҳодиханда ба хоҳири пешниҳоди таҳлили воқеии мушкилоти иҷтимоиву иқтисодии занони партофташудаи муҳоҷирон бо роҳи таҳқиқоти муқоисавии ҷаҳор минтақа ва се ғуруҳи пурсидашавандагон таҳия шудааст. Баҳодихӣ таҳлили қонунгузори ҷорӣ ва заминаи барномавӣ, инчунин ташаббусҳои марбут ба ҳолати иҷтимоиву иқтисодӣ ва равонии муҳоҷиронро бо таваҷҷӯҳи махсус ба ҷанбаҳои гендерӣ фаро мегирад. Он инчунин таҳлили тозаии маълумоти оморӣ оид ба имкониятҳои иҷтимоиву иқтисодии занони муҳоҷирон ва дастрасии онҳо ба хизматҳо, азҷумла баҳои осебпазирии онҳо дар тамоми манотиқи Тоҷикистонро дарбар мегирад.

Ниҳоят, ҳисобот дорои як қатор тавсияҳо ба ҳукуматҳои миллӣ ва маҳаллӣ роҷеъ ба пурзӯр намудани заминаҳои барномавӣ қонунгузорӣ аз рӯи пешниҳоди хизматҳо ба занони партофташудаи муҳоҷирон дар тақя ба кӯшишҳои мақомоти давлатӣ ва ҷомеаи байналмилалӣ бо мақсади беҳ намудани вазъият мебошад.

Баҳодихӣ ба таҳқиқоти заминавии дар соли 2009 гузарондаи СБМ асос ёфта, маълумоти тозаро доир ба талаботи қанон аз оилаҳои муҳоҷирони ҷаҳор минтақавӣ мавриди ҳадаф қарордоштаи Тоҷикистон – ноҳияҳои тобеи марказ (НТМ), вилоятҳои Хатлон, Суғд ва Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшонро дарбар мегирад. Хулосаҳои таҳқиқот ба пурсиши 160 қан, ки як ғуруҳи ҳадаф – қанони партофташуда ва ду ғуруҳи назоратӣ ва инчунин як ғуруҳи омузиширо дарбар мегиранд, асос ёфтааст. Инчунин бо намояндагони созмонҳои миллӣ ва байналмилалӣ мусоҳибаҳои умқӣ гузаронда шуданд ва иттилооти дуҷумбора мавриди таҳлил қарор дода шуд.

Ҳисобот аз ҷаҳор қисми асосӣ иборат аст. Пас аз муқаддима ва воҷаннома фасли аввал - методология меояд, ки дар он усулҳои гуногуни ҷамъоварии иттилоот баён гардидааст. Баъд, дар фасли дуввум таҳлили заминаҳои қонунгузорӣ ва барномавӣ оид ба вазъи иҷтимоиву иқтисодӣ ва ҳолати равонии қанҳои партофташудаи муҳоҷирон оварда шудааст; таҳлил аз таҳқиқи қонунҳои дахлдор, сиёсат ва стратегияҳо ва инчунин андешаи шахсони гуногуни манфиатдори маҳаллӣ иборат мебошад. Инчунин ба таври мухтасар тавсифи қорҳои иҷрокардашуда ва ё дар ҷараёнбудаи созмонҳои байналмилалӣ барои дастгирии қанҳои муҳоҷирон оварда шудааст. Қисми хулоса, аз натиҷагириҳои асосӣ ва як зумра тавсияҳо ба ҳокимияти маҳаллӣ, минтақавӣ ва миллӣ (ҷумҳуриявӣ), инчунин созмонҳои байналмилаливу ташкилотҳои ғайридавлатии дар Тоҷикистон ҷойгирбуда, иборат мебошад.

⁹ Ҳамон ҷо

ВОЖАНОМА

Зани партофташуда	Зани муҳоҷири меҳнатӣ, ки шавҳараш ӯро тарк кардааст, дар муддати 6 моҳ пул намефиристад, зан дар бораи макони будубоши шавҳар иттилоъ надорад ва бо шавҳар тамос надорад.
Гуруҳи назоратии I	Гуруҳи занон, ки шавҳарони муҳоҷирашон напартофтаанд
Гуруҳи назоратии II	Гуруҳи занон аз оилаҳои муҳоҷир надошта
НТМ	Ноҳияҳои тобеи марказ
ВМКБ	Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон
Ҳочагӣ	Як ё якчанд одамон, ки бучет ва зисти умумӣ доранд
СБМ	Созмони байналмилалии муҳоҷират дар Тоҷикистон
Муҳоҷири меҳнатӣ	Шахсе, ки дар хориҷа шуғли доимӣ ё мавсимӣ дорад
ДНДҲИ САҲА	Дафтар оид ба ниҳодҳои демократӣ ва ҳуқуқи инсонии назди САҲА
Интиқоли пул	Қисми даромади муҳоҷири меҳнатӣ, ки ба хонаводааш ба ватан фиристода мешавад
Гуруҳи ҳадаф	Гуруҳи занон аз оилаҳои, ки муҳоҷирон онҳоро партофтаанд
ЮНИСЕФ	Ҳазинаи фавқуллодаи СММ оид ба қудакон
UN Women	Муассисаи СММ оид ба баробарҳуқуқии гендерӣ ва тавсеаи ҳуқуқ ва имкониятҳои занон

ФАСЛИ 1. МЕТОДОЛОГИЯ

1.1. Ҳадафи лоиҳа

Мақсади лоиҳаи ДНДҲИ САҲА “Ҳамгиройии иҷтимоиву иқтисодии занон аз оилаҳои муҳоҷирон дар Тоҷикистон” ин кумак ба ҳокимияти марказӣ ва маҳаллии Тоҷикистон дар масъалаи дарёфти ҳалли системавии бартараф намудани ҷудоии (изолятсия) иҷтимоии занон аз оилаҳои муҳоҷирон ва дастрасии маҳдуди онҳо ба хизматҳои давлатӣ мебошад. Арзёбии (баҳодиҳии) мушкилоти иҷтимоиву иқтисодӣ, ки дар айни замон занҳои партофташудаи муҳоҷирон дар Тоҷикистон бо онҳо мувоҷеҳанд ва ташкили Конфронси миллий бо ширкати шахсони манфиатдори миллий ва байналмилалӣ ҳамчун майдони муҳокима, мавзуи баррасии ин лоиҳа мебошанд. Арзёбии мазкур ва натиҷаҳои кори конфронс барои таҳияи лоиҳаи Нақшаи фаъолият оид ба расондани кумаки бевосита ба занон ҳамчун асос ба кор бурда мешавад.

1.2. Мақсади арзёбӣ

Арзёбӣ бо мақсади гузаронидани таҳқиқоти мушкилоти иҷтимоиву иқтисодӣ, ки занҳои партофташудаи муҳоҷирон дар ҷаҳор минтақаи Тоҷикистон дучор мешаванд, ба амал бароварда мешавад. Дар ҳуҷҷати мазкур пеш аз ҳама, таҳлили мухтасари заминаҳои қонунгузори ва барномавӣ оид ба масъалаҳои муҳоҷират ва гендер дар манотиқи ҳадаф, арзёбии салоҳият ва вақолати мақомоти дахлдори ҳокимияти миллий ва инчунин лоиҳаҳои амалӣ гардида ва дар ҷараён будае, ки ба дастгирии занони партофташудаи муҳоҷирон равона карда шудаанд, оварда шудааст. Сонӣ, ҳисоботи баҳодиҳанда таҳқиқоти маҷмуавии маълумоти омӯрӣ доир ба имкониятҳои иҷтимоиву иқтисодии занон аз оилаҳои муҳоҷирон ва дастрасии занон ба хизматҳои давлатӣ, азҷумла арзёбии осебпазирии онҳоро фаро мегирад. Дар охири ҳисобот ба мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимият дар бораи пурзӯр намудани заминаҳои қонунгузори ва барномавӣ тавсияҳои калидӣ дода шудаанд, ки мушкилот ва талаботро танзим менамоянд.

1.3. Методологияи баҳодиҳӣ

Методологияи таҳқиқот ҷаҳор усули ҷамъоварии иттилоот, **пурсиши шуморавии 160 зан**, азҷумла занҳои партофташудаи муҳоҷирон, **22 мусоҳибаи умқӣ** бо намоёндагони ҳокимияти марказӣ ва маҳаллӣ, созмонҳои байналмилалӣ, донорҳо ва ҷомеаи шаҳрвандӣ, **4 гуруҳи омузишӣ ва таҳлили бадени қонунгузори ҷорӣ**, стратегия ва барномаҳо дар соҳаи муҳоҷират ва масъалаҳои гендер дар Тоҷикистонро дарбар мегирад.

1) Пурсиши шуморавӣ:

Мақсади пурсиш ин ҷамъ овардани иттилооти омӯрӣ дар бораи ҳуқуқи занҳо ва имкониятҳои онҳо, донишгари қонунгузори дахлдор, вазъи иҷтимоиву иқтисодии

онҳо, дастрасӣ ба хизматҳои давлатӣ дар сатҳи маҳаллӣ ва осебпазирии онҳо ба хушунати хонаводагӣ ва таъбиз мебошад.

Ба хотири таъмини фарогирии намоёндагии тамоми ҷумҳурӣ тасмим гирифта шуд, ки 160 зан аз ҷаҳор минтақаи Тоҷикистон аз оилаҳои муҳоҷир дошта ва надошта, аз ҳар як минтақа 40 нафарӣ пурсида шаванд. Гуруҳи ҳадаф аз 80 зан аз оилаҳои муҳоҷирон партофта¹⁰ ва ду гуруҳи назоратӣ иборат аз 40 зан аз оилаҳои муҳоҷирон напартофта (гуруҳи назоратии I) ва 40 зан аз оилаҳои, ки дар онҳо муҳоҷирон нестанд (гуруҳи назоратии II) иборат буданд. Тақсими пурсидашавандагон ба гуруҳҳои ҳадаф ва назоратӣ, ба гузаронидани таҳқиқоти муқоисавии маълумоти бадастоварда имконият дод. Фарогирии фароҳи ҷуғрофӣ, имконияти муайян намудани мавҷудияти фарқият дар мавқеи занҳои партофташударо аз нуқтаи назари минтақаҳо таъмин намуд.

Барои интихоби ноҳияҳои таҳқиқот дар ҳар як минтақаи Тоҷикистон меъёрҳои зерин истифода бурда шуданд:

1. Ишора ба мавҷудияти шумораи калони хоҷагиҳо, ки дар онҳо мардон-муҳоҷирон ҳастанд;
2. Ишора ба мавҷудияти шумораи калони занҳои партофташуда аз оилаҳои муҳоҷирон, ки гуруҳи осебпазиро аҳолиро ташкил медиҳанд;
3. Ишора ба шумораи калони занон, ки ба чунин хизматҳо, чун тандурустӣ, ҳимояи иҷтимоӣ, ва/ё хизматҳо оид ба бо кор таъминкунӣ ва ба таҳсилот дастрасӣ надоранд.

Дар натиҷа ноҳияҳои зерин интихоб карда шуданд:

1. Ноҳияҳои тобеи марказ: ш. Ваҳдат;
2. Вилояти Суғд: ш. Исфара;
3. Вилояти Хатлон: ш. Кулоб;
4. Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон: ш. Хоруғ ва ноҳияи Роштқалъа.

Тақсими пурсидашудагон аз рӯи ноҳияҳо ва гуруҳҳо дар ҷадвали 1 пешниҳод гардидааст.

Ҷадвали 1: Тақсими интихоб

Минтақа	Шаҳр/деҳа	Гуруҳи ҳадаф	Гуруҳи назорати	Ҷамағӣ
НТМ	Ваҳдат	10	10	40
	Тангай	10	10	
Вилояти Суғд	Исфара	10	10	40
	Навгилем	10	10	
Вилояти	Кулоб	10	10	40

¹⁰ Барои мақсади таҳқиқоти мазкур, “зани партофташуда” ҳамчун зани муҳоҷири меҳнатӣ, ки шавҳараш ўро тарк кардааст, дар муддати 6 моҳ пул намефиристад, зан дар бораи макони будубоши шавҳар иттилоъ надорад ва бо шавҳар дар тамос нест, муайян карда мешавад.

Хатлон	Духона	10	10	
ВМКБ	Хоруғ	10	10	40
	Роштқалъа	6	10	
	Тавдем	2	0	
	Мирсаид Миршакар	2	0	
Ҳамагӣ		160		

Анкетаи таҳқиқот аз ҷониби ДНДҲИ бо дастгирии ширкати таҳқиқотии М-Вектор ва коршинос оид ба масъалаҳои гендер таҳия карда шуда, соҳаҳои зеринро фаро мегирад: 1) вазъияти иҷтимоиву демографӣ; 2) имкониятҳои иқтисодӣ; 3) арзёбии хизматҳои иҷтимоӣ ва ҳуқуқҳо; 4) ҳолати равонӣ ва маънавӣ; 5) дастрасӣ ба хизматҳо оид ба дастгирӣ; ва 6) ҷанбаҳои иҷтимоиву иқтисодии марбут ба набудани шавҳар. Пурсишварақа аз 119 савол иборат мебошад.

Барои арзёбии анкетаҳо бо занони Душанбе, ки ба се гуруҳи мавриди таҳқиқот тааллуқ доранд, 10 мусоҳибаи санҷишӣ гузаронда шуд. Заноне, ки дар санҷиши пурсишварақа иштирок намуданд:

1. Шаш зани партофташудаи муҳоҷирон (гуруҳи ҳадаф);
2. Ду зан аз оилаҳои, ки муҳоҷирон онҳоро напартофтаанд (гуруҳи назоратии I);
3. Ду зан аз оилаҳои, ки дар онҳо муҳоҷирон нестанд (гуруҳи назоратии II).

Санҷиш (Пилот) нишон дод, ки пурсидашавандагон дар ҳузури сарвари хоҷагӣ (шавҳар, хусур) ба саволҳо бо дили нохоҳам ҷавоб медиҳанд. Аз ин рӯ, тасмим гирифта шуд, ки пурсиш дар соатҳо ва рӯзҳои корӣ, ҳангоми дар хона танҳо будани пурсидашавандагон гузаронда шавад. Илова бар ин, дар натиҷаи санҷиш қарор карда шуд, ки саволҳои пурсишварақа то ба 104 адад, азҷумла 5 саволи интихобӣ (screening), ихтисор карда шаванд.

Пурсиш аз 18 то 29 июн дар байни 160 зан аз ҷаҳор минтақаи Тоҷикистон гузаронда шуд. Дар ҳар як минтақа расо 40 нафар зан, ки ба гуруҳи ҳадаф ва назоратӣ (20 аз гуруҳи ҳадаф ва 10 нафарӣ аз ҳар як гуруҳи назоратӣ) тааллуқ доштанд, пурсида шуданд.

Мусоҳибаҳои шахсӣ бо пурсидашавандагон аз 18 сола боло, бо усули “қўлулаи барфӣ” интихоб карда шуданд, ки дар он ҳар як пурсидашаванда дар бораи иштироккунандагонии эҳтимолии пурсиш, ки ба меъёрҳои арзёбӣ ҷавобгуянд, маълумот медиҳад. Ҳангоми набудани омори расмӣ доир ба шумораи занҳо – занҳои муҳоҷирон ё доир ба муҳоҷирони ҷудошуда, ин усул барои мақсади таҳқиқот мувофиқтар мебошад. Маълумоти шахсии пурсидашавандагон махфӣ (конфиденсиалӣ) буданд.

2) Мусоҳибаҳои умқӣ:

Мақсади мусоҳибаҳои умқӣ ин ҷамъ овардани иттилоот аз шахсони калидии манфиатдор: намояндагонии гуруҳҳои ноҳияҳои ҳадаф (ГМНН), ки дар назди

Кумитаи кор ба занон ва оила ташкил карда шудаанд, аз мақомоти маҳаллии ҳокимият, ки ба масъалаҳои иҷтимоӣ ва гендерӣ махсус гардонида шудаанд ва инчунин аз намояндагони созмонҳои давлатӣ ва байналмилалӣ, ки дар соҳаи гендер ва муҳоҷират кор мекунанд.

Роҳнамоҳо барои мусоҳибаҳои умқӣ аз ҷониби ДНДҲИ бо дастгирии ширкати таҳқиқотии М-Вектор ва коршинос оид ба масъалаҳои гендерӣ таҳия карда шуданд. Роҳнамо барои намояндагони ҳокимияти маҳаллӣ, ки ба масъалаҳои иҷтимоӣ ва гендерӣ машғуланд, аз 188 савол дар соҳаҳои зерин иборат буд: мушкилоти асосии иҷтимоиву иқтисодии занҳои партофташудаи муҳоҷирон, таҳлили хизматҳои дастгирикундаи мавҷуда, таъмини дастрасӣ ба хизматҳо ва ҳолатҳои зӯрвариҳои хонаводагӣ ва муносибати дағал. Роҳнамо барои мақомоти ҳокимияти марказӣ – масъули корҳо оид ба гендер ва муҳоҷират аз 10 савол иборат буда, ба арзёбии таъсири иҷтимоиву иқтисодии муҳоҷират равона карда шудааст. Он, инчунин саволҳо оид ба қонунгузориҳои дахлдор, барномаҳо ва стратегияҳои дар маҳалҳо амалишавандаву таъсири онҳо ва тавсияҳо оид ба ҳалли вазъи ба амал омадаро дарбар мегирад.

Мусоҳибаҳо аз 28 июн то 10 августи соли 2012 бо иштироки се тараф (як намояндаи ГМНН ва ду намояндаи ҳокимияти маҳаллӣ – яке масъул барои масъалаҳои иҷтимоӣ, дигар – барои масоили хусусияти гендерӣ дошта) дар ноҳияҳои интиҳобкардашуда, дар ҳар як вилоят гузаронда шуданд. Дар маҷмӯъ бо 10 иштирокчи дар Душанбе 22 мусоҳиба гузаронда шуд.

Дар Душанбе барои ширкат дар мусоҳиба сохторҳои зерини давлатӣ ва байналмилалӣ оид ба масъалаҳои гендер ва муҳоҷират интиҳоб карда шуданд:

1. Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;
2. Хадамоти давлатии муҳоҷират;
3. Вазорати меҳнат ва ҳимояи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
4. Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
5. Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
6. Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Тоҷикистон;
7. Намояндагии Иттиҳоди Аврупо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;
8. СММ - Занон;
9. Созмони байналмилалӣ муҳоҷират;
10. Созмони Оғо-Хон оид ба Рушд;
11. СҶД оид ба ҳимояи ҳуқуқҳои занон ва муҳоҷирони меҳнатӣ.

Барои таъмини ҳамроҳангӣ дар ҳамин ҷаҳор минтақа, ки пурсиши шумораҳои сурат гирифта буд, мусоҳибаҳои умқӣ гузаронда шуданд. Бо иҷозати пурсидашавандагон мусоҳибаҳои иштирокчиён сабт карда шуданд.

3) Мубоҳисаҳои гуруҳҳои омузишӣ:

Ба хоҳири санҷиш ва тасдиқи натиҷаҳои таҳқиқот дар ноҳияҳои интиҳобкардашуда, дар ҷаҳор минтақаи Тоҷикистон – Ваҳдат (НТМ), Исфара (Вилояти Суғд), Кулоб

(Вилояти Хатлон), Рошткалга (ВМКБ) аз 13 то 20 июл соли 2012 мубоҳисаҳои гуруҳҳои омузишӣ (МГО) гузаронда шуданд. Дар гуруҳҳои омузишӣ заноси партофташудаи муҳоҷирон, ки дар ҷараёни пурсиши шуморавӣ, пурсидашаванда (респондент) низ буданд, иштирок намуданд.

Дар назди МГО мақсадҳои зерин гузошта шуда буданд:

1. Арзёбии мавқеи иҷтимоиву иқтисодии заноси партофташудаи муҳоҷирон, азҷумла вазъи онҳо дар ҷамоат ва оила аз нигоҳи ҳуди онҳо;
2. Муайян намудани он, ки заноси партофташудаи муҳоҷирон то чӣ андоза аз ҳуқуқ ва қонунгузории марбута, хизматҳо ва кумакҳои иҷтимоӣ боҳабаранд ва баҳо додан ба дастрасӣ ба онҳо;
3. Муайян намудани он, ки оё дар оилаҳои заноси партофташудаи муҳоҷирон хушунати хонаводагӣ вучуд дорад ё не;
4. Муайян намудани талабот ва эҳтиёҷоти заноси партофташудаи муҳоҷирон ва таъмини имконияти гуфтани пешниҳодҳо барои беҳ намудани вазъашон.

Ҳамагӣ дар МГО 40 зан, 10 нафар аз ҳар як минтақа – Ваҳдат (13 июли с. 2012), Қулоб (14 июли с. 2012), Исфара (16 июли с. 2012) ва Хоруғ (20 июли с. 2012) иштирок намуданд.

Роҳнамо барои гузаронидани МГО аз ҷониби ДНДҲИ ва коршинос оид ба масъалаҳои гендерӣ таҳия шуда буд, ки аз ҷаҳор қисмати зерин иборат мебошад: оид ба вазъияти иҷтимоиву иқтисодии заноси партофташудаи муҳоҷирон; оид ба доштани иттилоот ва огоҳӣ, азҷумла дастрасӣ ба хизматҳои давлатию ҷамъиятӣ; оид ба масъалаҳои хушунат дар хонавода; оид ба муайян намудани эҳтиёҷот ва талаботи занон.

Бо ризоияти пурсидашудагон сабти МГО бурда мешуд. Маълумоти шахсии пурсидашудагон махфӣ буданд.

1.4. Маҳдудияти таҳқиқот

Ба вучуди он, ки таҳқиқот маълумоти омӯрӣ дошт, вале он барои гузаронидани таҳлили шуморавӣ нокифоя буд. Барои ҳамин ҳатто, агар натиҷаҳои таҳқиқот фаҳмиши мушкilotи дар назди заноси аз оилаҳои муҳоҷирон дар Тоҷикистон истодаро диҳанд ҳам, вале натиҷаҳо дар сатҳи минтақа ва ҷумҳурий аз нигоҳи омор аҳамиятнок нестанд.

ФАСЛИ 2. ТАҲЛИЛИ ЗАМИНАҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ, БАРНОМАВӢ ВА НИҲОДӢ (ИНСТИТУТСИОНАЛӢ)

2.1. Қонунгузориҳои ҷорӣ ва барномаҳо дар соҳаи муҳоҷират ва гендер

Муҳоҷирати оммавии меҳнатӣ аз Тоҷикистон ба хориҷа ба он оварда расонд, ки барномаҳои миллӣ ва маҳаллии оид ба ҳимояи иҷтимоӣ, баробарии гендерӣ ва инчунин саводнокии ҳуқуқӣ беш аз пеш муҳим гардида истода, пешорӯи мақомоти дахлдори давлатӣ ва аҳолии қарор мегиранд. Дар баробари мушкилоте, ки дар мамлакати қабулкунанда, муҳоҷирони меҳнатӣ аз сабаби осебпазирии иҷтимоиву иқтисодӣ дучор мегарданд, боз дар назди занҳояшон, ки дар ватан меистанд, мушкилоти дигари марбут ба нақши нави онҳо дар оила, чун саробон ё сарвари оила пеш меояд.

Дар Тоҷикистон чун дар дигар мамлакатҳои собиқ шӯравӣ дар давраи пеш аз истиқлолият бисёр маъракаиҳои вобаста ба баробарии гендерӣ гузаронда шуда буданд. Вале, аз соли 1991 инҷониб, қафмондагии умумии иқтисодӣ ва дастрасии маҳдуд ба хизматҳои иҷтимоӣ, азҷумла ба маориф, бисёр қанонро маҷбур намуд, ки соҳаҳои ҷамъиятиро тарк карда, ба рӯзгордорӣ гузаранд. Ин тамоил ба маҳдудияти амалишавии ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ, сиёсӣ ва иқтисодии қанон оварда расонд ва зиндагии қанони партофташудаи муҳоҷиронро душвортар намуд.

Қонунҳои дахлдори миллӣ, муқаррароти ҳуқуқи байналмилалӣ ва барномаҳо дар соҳаи муҳоҷират ва гендер дар Тоҷикистон мухтасар дар таҳлили заминаҳои қонунгузорӣ ва барномавӣ баён карда шудаанд.

2.1.1. Муҳоҷират

Заминаи қонунгузорӣ барои эҷоди шароит барои муҳоҷирати озоди қувваи корӣ дар моддаи 24 Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дарҷ гардидааст, ки дар он дар бораи ҳуқуқи озоди ҳар кас ба мусофират, интиҳоби озоди ҷойи зист, тарк кардан ва бозгашт ба кишвар сухан меравад. Дар асоси ҳамин замина, дар давоми солҳои истиқлолият дар Тоҷикистон як қатор қонунҳои марбут доир ба сиёсат ва стратегия дар соҳаи муҳоҷират таҳия карда шуданд.

Қонунгузорӣ оид ба муҳоҷират

Заминаҳои асосии идоракунии сиёсати муҳоҷират дар Тоҷикистон дар Қонун “Оид ба муҳоҷират” аз соли 1999 бо тағйироту иловаҳои соли 2010 пешбинӣ гардидааст. Мақсади қонуни мазкур, таъмини ҳимояи шаҳрвандони Тоҷикистон аст, ки мамлакатро ба хотири кор дар хориҷа тарк мекунанд, инчунин барои осон кардани сафари муҳоҷирон ба он кишварҳое, ки дар он ҷо ҳуқуқҳои онҳо ҳимоя мегардад. Вале дар амал таъсирнокии муқаррароти қонуни мазкур хеле маҳдуд аст. Бо вучуди пешбинӣ намудани ҳуқуқи озоди сафар ва ҳаракат, инчунин ҳуқуқи озоди интиҳоби самти фаъолият ё касб (моддаи 2 Қонуни мазкур), моддаҳои 8 ва 25 қонун барои

сафари муҳочирон маҳдудиятҳо мегузоранд, ки ин хилофи моддаи 13 Эълумияи умумии ҳуқуқи башар (с.1948) мебошад.

Илова ба қонунгузориҳои ҷорӣ, имрӯз дар Тоҷикистон ҷонибҳои манфиатдори салоҳиятдор лоиҳаи қонун “Дар бораи муҳочират”-ро муҳокимадоранд, ки он асосан ба танзими вазъи муҳочирати меҳнатӣ аз Тоҷикистон ба дигар кишварҳо бахшида шудааст¹¹.

Лоиҳаи қонун дар баробари муқаррарот оид ба ҳимояи ҳуқуқҳои муҳочирони меҳнатӣ, инчунин иҷрои уҳдадориҳо, ба монанди риояи қонунгузориҳои марбута дар мамлақати қабулкунанда, иштирок дар омодагии таҳассусӣ, намоёндогии «шоиста»-и Тоҷикистон дар мамлақати қабулкунанда ва инчунин расондани кумаки молӣ ба оилаҳои дар ватан мондари дарбар мегирад.

Бояд гуфт, ки кушишҳо барои беҳтар намудани вазъи коргарони Тоҷикистонӣ, ки дар дигар мамлақатҳо қорӯ зиндагӣ мекунанд шоёни таърифанд, вале таъсири амалии чунин кушишҳо зеро суол мебошад, зеро тамоми қонунҳои дар Тоҷикистон қабулшаванда, танҳо дар ҳудуди мамлақат татбиқ мегарданду ҳалос. Ҳамин гуна ҳолат нисбат ба уҳдадориҳои ба муҳочирон дар хориҷа вогузошта низ мебошад: нарасидани вақт ва молиёт аксар вақт садди омузиши оянда мегарданд ва аз шаҳрвандони алоҳида умедвор шудан, ки онҳо худро ҳамчун намоёндои мамлақати худ муаррифӣ менамоянд, дуруст нест.

Масъалаи қабул ё мустаҳкам намудани шартномаҳои дугарафа байни Тоҷикистон ва мамлақатҳои бештар барои муҳочират маълум (машҳур)-ро бояд баррасӣ намуд. Мувофиқи мақсад мебуд агар ин созишномаҳо масъалаҳои беҳдошти сатҳи зиндагӣ ва таъбиқоти муҳочирони меҳнатии тоҷикистониро, ки дар ин кишварҳо ба сар мебаранд, дахл мекарданд. Муқаррароти лоиҳаи қонун, ки ҷавобгарӣ ва уҳдадориҳоро дарҷ менамояд, бояд фаҳмо бошад ва аниқ муайян намояд, ки кадом навъи рафтор ба вайронкуниҳои махсус ва муҷозот оварда мерасонад.

Чунин нигарониҳо дар маърӯза доир ба ҳуқуқҳои муҳочирони меҳнатӣ дар ҷаласаи 16-уми Кумитаи СММ моҳи апрели соли 2012 гуфта шуда буданд.¹²

Стратегияҳои миллии рушд

“Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2015”, ки соли 2007 қабул гардидааст, барои ҳимояи ҳуқуқҳои муҳочирони меҳнатӣ хеле муҳим мебошад. Он эътироф менамояд, ки иқтисодияти мамлақат ба муҳочирати қувваи корӣ ба хориҷа саҳт иртибот дорад ва ин яке аз ҷанбаҳои бозори меҳнат ба ҳисоб

¹¹ Лоиҳаи қонун, шояд тамоми ҷанбаҳои муҳочирати меҳнатӣ, азҷумла муҳочирати дохилиро фаро мегирад.

¹² Масъалаҳо, эродҳои хотимавай ва тавсияҳо ба маърӯза оид ба Парагвай ва Тоҷикистон, Кумитаи СММ оид ба ҳуқуқҳои муҳочирони меҳнатӣ, 27 апрели с. 2012, [http://www.unog.ch/80256EDD006B9C2E/\(httpNewsByYear_en\)/D59B9F14420E3172C12579ED004D3F66?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EDD006B9C2E/(httpNewsByYear_en)/D59B9F14420E3172C12579ED004D3F66?OpenDocument) аз 27 августи с. 2012.

меравад. Стратегияи мазкур чунин хулосахоро дарбар гирифтааст: соҳаи муҳоҷират ба таври кофӣ танзим нашудааст; конунгузорӣ нокомил; сохтори иҷтимоӣ заиф; бо мамлакатҳои мусофират созишномаҳои дутарафа кам баста шудаанд; таҳассуси муҳоҷирон паст аст; ва сатҳи беҳимоятии иҷтимоӣ ҳуқуқи муҳоҷирон хеле баланд аст.¹³

Бо мақсади ҳалли масъалаҳои номбаршуд ва ба хоҳири қабули муносибати усулан нав дар танзим ва идораи муҳоҷирати меҳнатӣ соли 2010 дар Тоҷикистон “Стратегияи миллии муҳоҷирати меҳнатӣ барои солҳои 2011-2015” кор карда шуд. Стратегия самтҳои асосӣ ва авлавиятҳои сиёсати Ҳукумати Тоҷикистонро дар масъалаи муҳоҷират муайян менамояд. Ин авлавиятҳо аз: омузиши бозорҳои нави кор дар хориҷа, мустаҳкам намудани ҳуқуқҳои иқтисодӣ, ҳимояи ҳуқуқҳои иҷтимоӣ юридикии муҳоҷирони меҳнатӣ ва инчунин эҷоди барномаҳои хушсифати касбомӯзии муҳоҷирон, иборат мебошад. Ба ғайр аз ин, стратегия мустаҳкам намудани асосҳои ниҳодии (институтсионалии) идораи муҳоҷирати меҳнатӣ, тавсеаи муколама бо СҶД, созмонҳои байналмилалӣ (СБ) ва дигар созмонҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ (СҶШ), инчунин беҳ намудани заминаҳои моддиву техникӣ ва иқтисодии ниҳодии тамоми муассисаҳои ҳукуматиро, ки дар идораи масъалаҳои муҳоҷират иштирок менамоянд, пешбинӣ менамояд.¹⁴ Аммо стратегияи мазкур муқаррарот оид ба бозгирӣи муҳоҷирони меҳнатиро пас аз баргаштан ба ватан дарбар нагирифтааст.¹⁵ Ба ғайр аз ин, камбудии ташкилӣ ва молии мақомоти марбути давлатӣ, ба татбиқи босамари стратегияи мазкур мамониат мекунад.

Аҳдномаҳои байналмилалӣ

Аз нигоҳи ӯҳдадорихои марбути байналмилалӣ Тоҷикистон бо муқаррароти Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ (с.1966), Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ (с.1966), Аҳдномаҳои №7 ва №143 Созмони байналмилалӣи меҳнат (СБМ), инчунин Аҳдномаи байналмилалӣ оид ба ҳимояи ҳуқуқҳои ҳама муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оила онҳо (с.1990), вобаста аст. Моҳи апрели соли 2012 мақомоти Тоҷикистон ҳисобот доир ба амалӣ гардидани аҳдномаи охириро пешниҳод намуданд. Дар он азҷумла эътироф менамоянд, ки муҳоҷират дар Тоҷикистон оқибатҳои иҷтимоӣ дорад, ки ба зиндагии оилавӣ таъсир мерасонад. Он на танҳо ба муҳоҷирони меҳнатӣ, балки ба занону фарзандони дар ватан мондаи онҳо низ таъсир мерасонад¹⁶. Дар ҷавоб ба ҳисобот, Кумитаи оид ба ҳуқуқҳои муҳоҷирати меҳнатии СММ ба ҷаҳол гардонидани кор аз болои низоми ҷамъоварии маълумот доир ба муҳоҷират, ва инчунин ба зарурияти коркард ва ба амалбарории омузиши системавӣ ва

¹³ Стратегияи мили рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2007, с. 50.

¹⁴ Стратегияи миллии муҳоҷирати меҳнатӣ аз Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2010.

¹⁵ Масъалаҳо, эродҳои хотимавӣ ва тавсияҳо ба маъруза оид ба Парагвай ва Тоҷикистон, Кумитаи СММ оид ба ҳуқуқҳои муҳоҷирони меҳнатӣ, 27 апрели с. 2012, [http://www.unog.ch/80256EDD006B9C2E/\(httpNewsByYear_en\)/D59B9F14420E3172C12579ED004D3F66?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EDD006B9C2E/(httpNewsByYear_en)/D59B9F14420E3172C12579ED004D3F66?OpenDocument) аз 27 августи с.2012.

¹⁶ “Дар Женева гузориши Тоҷикистон оид ба муҳоҷиратро баррасӣ мекунад”, Пайрав Чоршанбиев, <http://www.news.tj/ru/news/v-zheneve-rassmotryat-doklad-tadzhikistana-po-migratsii>

пайдарпай доир ба мундариҷа ва татбиқи аҳдномаи мазкурро ишора намуд. Донистани муқаррароти аҳдномаи мазкур барои хизматчиёни давлатӣ оид ба корҳои муҳоҷирони меҳнатӣ, маҳз барои судяҳо, прокурорҳо, кормандони полис, мансабдорони назораткунандаи масъалаҳои муҳоҷират ва ҳичрат хеле муҳим мебошад.¹⁷

Ба ғайр аз ин, Тоҷикистон дар доираи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) як қатор созишномаҳо, аз қабили Созишнома доир ба ҳамкорӣ дар соҳаи муҳоҷирати меҳнатӣ ва Ҳимояи иҷтимоии муҳоҷирони меҳнатӣ (1994), Созишномаи байни мамлакатҳои ИДМ оид ба ҳамкорӣ дар мубориза бар зидди муҳоҷирати ғайриқонунӣ (1998), Аҳднома оид ба вазъи ҳуқуқи муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаи онҳо дар мамлакатҳои ИДМ (2008)-ро имзо намудааст. Тоҷикистон иштирокчи шартномаи дарозмуддати ҳамсоиягии хуб, дустӣ ва ҳамкориҳои байни давлатҳои узви Созмони ҳамкориҳои Шанхай мебошад. Тоҷикистон, инчунин як қатор созишномаҳои дутарафа дар бораи муҳоҷирати меҳнатӣ, аз ҷумла бо Русия бастааст.

Барномаҳои давлатӣ ва стратегияҳо, ки ба таҳия ва чораҳои дастгирии муҳоҷирони оянда, чун таҳсили илм, омодагии касбӣ ва чорабиниҳои умумии равшаннамоӣ равона карда шудаанд, метавонанд бидуни қабули қонунгузори махсус дар бораи муҳоҷирати меҳнатӣ ба хорича, аз ҷониби мақомоти марбути давлатӣ роҳандозӣ карда шаванд. Агар сухан дар бораи оилаҳои муҳоҷироне, ки дар ватан мемонанд равад, қонунгузори Тоҷикистон, масалан, дар соҳаи таъминоти иҷтимоӣ метавонад бештар таваҷҷуҳро ба Ҳимояи онҳо равона созанд. Барномаҳои давлатӣ дар соҳаи маориф ва шуғл метавонистанд барои устуворӣ ва суботи қишри осебпазири аҳоли, алалҳусус барои занон ва ҳешовандони муҳоҷирони дар хорича машғули кор буда, чораҳои дахлдор пешбинӣ намоянд.

2.1.2. Сиёсат ва қонунгузорӣ дар соҳаи гендер

Заминаи қонунгузорӣ оид ба масъалаҳои гендерӣ дар моддаи 17 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон баён гардидааст, ки мувофиқи он мардон ва занон ҳуқуқи баробар доранд. Илова бар ин, доир ба масъалаҳои гендерӣ дар Тоҷикистон як зумра қонунҳои мушаххас қабул гардидаанд, ки Қонун «Дар бораи кафолатҳои давлатии баробарҳуқуқи мардону занон ва имкониятҳои баробари амалигардонии онҳо» (с.2005) аз шумули онҳо мебошад. Мақсади асосии ин қонун таъмини Ҳимоя аз таъбиз аз рӯи ҷинсият дар ҳама соҳаҳои ҳаёт мебошад.

Қонун ҳукуматро вазифадор менамояд, ки чӣ барои занон ва чӣ барои мардон имкониятҳои баробар, ҳамчунин дар масъалаи идоракунии давлат дар асоси қоидаҳо,

¹⁷ Масъалаҳо, эродҳои хотимаӣ ва тавсияҳо ба маъруза оид ба Парагвай ва Тоҷикистон, Кумитаи СММ оид ба ҳуқуқҳои муҳоҷирони меҳнатӣ, 27 апрели с. 2012, [http://www.unog.ch/80256EDD006B9C2E/\(httpNewsByYear_en\)/D59B9F14420E3172C12579ED004D3F66?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EDD006B9C2E/(httpNewsByYear_en)/D59B9F14420E3172C12579ED004D3F66?OpenDocument) аз 27 августи с. 2012.

расмиёт ва дигар чораҳои зидди таъбизро таъмин намояд. Инчунин қонун муассисаҳои таълимиро вазифадор менамояд, ки барои мардон ва занон дар мавриди ба даст овардани маълумоти умумӣ, миёнаи касбӣ ва олий шароити баробар таъмин намоянд. Вале, дастрасии нобаробар ба таҳсилот яке аз монеаҳо дар роҳи баробарии гендерӣ боқӣ мемонад ва шумораи занҳое, ки мактабро пеш аз хатм тарк менамоянд, афзуда истодааст.

"Нақшаи миллии давлат оид ба амалисозии сиёсати гендерӣ барои солҳои 2012-2015 дорои кафолатҳо оид ба таъмини баробарии гендерӣ дар соҳаи шуғл ва тиҷорат мебошад. Вазифаҳои асосии нақша ин мусоидат ба худмашғулиятӣ дар байни занон, инчунин баланд бардоштани фоизи заноне, ки ба тиҷорати фаръӣ, хурд ё миёна машғуланд, мебошад. Ҳадафҳои Нақшаи мазкур инҳоанд: боз ҳам рақобатпазир намудани занон дар бозори меҳнат аз ҳисоби беҳтар намудани дастрасии онҳо ба курсҳои кӯтоҳ ва дарозмуддати тақмили ихтисос ё таъмини дастрасӣ ба бозомузӣ; таъмини имконияти гирифтани қарзҳо ва маблағҳои пулии хурд (бе гарав) ва инчунин эҷоди низоми миллии омузиши касбӣ бо дарназардошти махсусиятҳои гендерӣ ва тавачҷуҳ ба муҳоҷирони меҳнатӣ.¹⁸

Дар соҳаи гендер Тоҷикистон як қатор қонунҳои дигар, санадҳои меъёрӣ, барномаҳо ва чораҳо, аз қабيلي Фармони Президент "Дар бораи тадбирҳои баланд бардоштани нақши зан дар ҷомеа" (с.1999), ҷорӣ кардани низоми квота барои таҳсили писарбачагон ва духтарон аз ноҳияҳои дурдасти ҷумҳурӣ (солҳои 1997, 2006), Барномаи давлатии "Самтҳои асосии сиёсати давлатӣ оид ба таъмини ҳуқуқи имкониятҳои баробари мардон ва занон барои солҳои 2010-2015", қонун "Оид ба солимии репродуктивӣ ва ҳуқуқҳои репродуктивӣ" (с. 2002), "Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ барои солҳои 2007-2009 ва 2010-2012", "Барномаи давлатии тарбия, интихоб ва ҷобачогузории кадрҳои роҳбарикунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби занону духтарони лаёқатманд барои солҳои 2007 - 2016" (с. 2006), "Стратегияи миллии фаъолгардонии нақши занон дар Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020" ва инчунин "Нақшаи миллии оид ба амалигардонии сиёсати гендерӣ"-ро қабул кардааст.¹⁹ Гарчанде, "Стратегияи миллии рушди Тоҷикистон барои давраи то соли 2015" масъалаҳои марбут ба сиёсати гендериро дахл қунад ҳам, вале барои амалигардонии он маблағҳо пурра қор карда нашуданд.

Масъалаҳои баробарии гендерӣ дар кодексҳои граждани, оилавӣ, ҷиноятӣ ва меҳнатии давлат инъикос гардидаанд. Тибқи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон "Ҳамаи шахрвандон дар соҳаи муносибатҳои ҳуқуқии меҳнатӣ имконияти баробар доранд. Ҳама гуна фарқиятуғзорӣ, иҷозат надодан ва ё қабул накардан ба қор аз рӯи аломатҳои мансубияти миллии, наҷодӣ, ранги пӯст, ҷинсият, синну сол, дин, ақидаи сиёсӣ, маҳалли таваллуд, баромади хоричӣ ё иҷтимоӣ, ки баробарии имкониятро дар соҳаи меҳнат барҳам мезанад, манъ аст".²⁰ Кодекси

¹⁸ Кумитаи қор бо занон ва оилаи назди Ҳуқумати ҶТ, 29 майи с. 2012.

¹⁹ Иттиҳоди созмонҳои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои солимии ҷинсӣ, репродуктивӣ ва ҳуқуқҳо. Нақшаи стратегияи иттиҳод барои солҳои 2013 - 2018. Тоҷикистон, 2012 (с. 8) http://www.tfpa.tj/ru.tj/files/Strategic%20plan%20of%20the%20NGOs%20Coalition_2012.pdf.

²⁰ Кодекси меҳнатии ҶТ, фасли I, моддаи 1.

меҳнатӣ муқаррароти муайян дар мавриди дастгирии шахсони ба ҳимояи махсуси иҷтимоӣ мӯҳтоҷ, чун занон, нобилигон ва маъюбонро пешбинӣ намудааст. Масалан, мувофиқи кодекси мазкур, радди ба қор қабул намудани қонунҳои қудакони хурдсолдошта ба асосҳои қонунӣ қатъиян манъ аст.²¹

Гарчанде, Кодекси оила хангоми бастан ва бекор кардани ақди никоҳ муқаррароти баробарии мардону занонро пешбинӣ намуда бошад ҳам, дар амал таъбиз вучуд дорад. Яке аз чунин масъалаҳо бо қонунӣ будани никоҳ дар Тоҷикистон дахл дорад. Мувофиқи Кодекси оила «никоҳе эътироф карда мешавад, ки дар мақомоти давлатии сабти асноди ҳолати шахрвандӣ ба ҷо оварда шудааст. Ақди никоҳе, ки бо расму оини динӣ сурат гирифтааст, эътибори қонунӣ надорад.»²² Гарчанде ин муқаррарот барои ҳимояи ҳуқуқҳои занон пешбинӣ шуда бошад ҳам, вале дар амал он барои иҷрои ҳуқуқҳо монеа эҷод менамояд, чун аксар никоҳҳо хануз ҳам мувофиқи расму оини динӣ сурат мегиранд ва аз ин ру, қонунӣ эътироф карда намешаванд. Дар натиҷа занҳои партофташудаи муҳочирон ҳуқуқҳои худро дар судҳо ҳимоя карда наметавонанд. Гарчанде, Кодекси ҷиноятии Тоҷикистон бисёрзаниро манъ карда бошад ҳам, вале дар амал ин меъёр риоя намегардад. Тоҷикистон то ба имруз қонун дар бораи хушунати хонаводагиро қабул накардааст (таҳияи қонунҳои мазкур, ки САҲА дастгирӣ намудааст аз соли 2003 инҷониб идома дорад).

Аз соли 2011 гуруҳи машваратӣ бо роҳбарии раиси Порлумони Тоҷикистон ва аъзои гуруҳ иборат аз намоёндагони Дастгоҳи иҷроияи Президенти Тоҷикистон, Кумитаи оид ба масъалаҳои иҷтимоӣ ва дигар кумитаҳо ба таҳияи лоиҳаи қонун «Дар бораи пешгирӣ ва ҳимоя аз хушунати хонаводагӣ» машғуланд. Тарҳи ин қонун бояд ба стандартҳои байналмилалӣ ҷавобгу бошад. Дар ҳоли ҳозир муқаррароти манъқунандаи шаклҳои гуногуни зуровариро дар Кодекси ҷиноятӣ ёфтани мумкин аст.²³

Тоҷикистон дар соҳаи баробарии гендерӣ ва ҳуқуқҳои занон уҳдадорҳои зерини байналмилалиро, ки аз созишномаҳои зерин бармеоянд, ба зимма гирифтааст: Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ (с.1966), Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ (с. 1966), Аҳднома дар бораи барҳам задани тамоми намудҳои таъбиз нисбати занон (с. 1979) ва Конвенсия дар бораи ҳуқуқҳои қудак (с.1993). Тоҷикистон соли 1995 Эълонии Пекин ва Барномаи фаъолиятро низ имзо намудааст. Қайд кардан зарур аст, ки Тоҷикистон Протоколи иловагӣ ба Аҳдномаи барҳам задани тамоми намуди таъбиз нисбати занонро то ҳол тасдиқ накардааст.

Ҳамин тавр, имкониятҳои нопурраи ниҳодӣ, коркарди нопурраи мушкилоти гендерӣ дар сиёсати иқтисодии давлат, набудани идоракунии муассир ва ҳамкорӣ дар шуруҳҳои ҳамоҳангсози байниидоравӣ, набудани маблағҳои молӣ барои

²¹ Ҳамон ҷо

²² Кодекси оилаи ҚТ, фасли 1, моддаи 3, с. 2011.

²³ Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, мод. 112, 116 ва 117.

амалигардонии сиёсат ва барномаҳои гендерӣ, инчунин набудани ҳамохангӣ дар байни донорҳо, ҳукумат ва созмонҳои ғайридавлатӣ дар масъалаҳои истифода ва тақсими маблағҳои молии мавҷуда, набудани мониторинг ва низоми ҳисобот оид ба масъалаҳои гендерӣ - барои пиёдашавии қонунгузорӣ ва сиёсати гендерӣ мамониат мекунад.

2.2. Ваколатҳои мақомоти давлатии марбути Ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ

2.2.1. Масъалаҳои муҳоҷират

То соли 2007 масъалаи муҳоҷират дар салоҳияти Хадамоти муҳоҷирати назди Вазорати меҳнат ва шуғли аҳоли буд ва пас аз он ба ихтиёри Хадамоти муҳоҷирати назди Вазорати корҳои дохилӣ (ВКД) дода шуд. Дар заминаи Хадамоти муҳоҷирати назди ВКД, намояндагии ВКД дар Русия, Вазорати меҳнат ва шуғли аҳоли ва Оҷонсии давлатии ҳимояи иҷтимоӣ, шуғл ва муҳоҷират соли 2011 хадамоти нави давлатии муҳоҷират созмон дода шуд.

Хадамоти давлатии муҳоҷират таҳти роҳбарии Дастгоҳи иҷроияи Президенти Тоҷикистон фаъолият мекунад. Салоҳияти он дар идораи мустақили низоми муҳоҷирати меҳнатӣ бо мақсади мусоидат ба истифодаи оқилонаи захираҳои меҳнатӣ дар хориҷа ва ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои муҳоҷирон мебошад.

Такмили васеъ ва дуру дарози низоми идораи муҳоҷират дар Тоҷикистон ба эҷоди ҳамохангии байниидоравӣ, ҳамкорӣ ва тақсими масъулият ҳангоми ҳалли масъалаҳои мураккаб оварда расонд. Ба ғайр аз ин, имкониятҳои молӣ ва ниҳодии Хадамоти давлатии муҳоҷират инкишофи минбаъдaro талаб менамоянд, то он битавонад ба таври муассир сиёсати марбутаро амалӣ намояд.

2.2.2. Масъалаҳои гендер

Ҷавобгарӣ барои амалигардонии сиёсати гендерӣ ба Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон вогузашта шудааст. Кумита соли 1991 таъсис ёфта, барои коркард, пешбурд ва амалисозии сиёсат ва қонунгузорӣ дар масъалаҳои беҳбуд бахшидан ба вазъи занон дар ҳама соҳаҳои ҳаёт, азҷумла, дар оила, дар ҳифзи саломатӣ, таъминоти иҷтимоӣ ва муҳити зист ваколатдор карда шудааст. Кумита инчунин қисми Шӯрои ҳамохангсоз оид ба пешгирии хушунат нисбати занон буда, аз намояндагони Вазорати адлия, Вазорати меҳнат ва шуғли аҳоли, Вазорати тандурустӣ, Вазорати корҳои дохилӣ, намояндагони судҳо, Прокуратураи генералӣ ва созмонҳои ғайридавлатӣ иборат мебошад.

Солҳои охир дар доираи амалигардонии тавсияҳои Кумитаи СММ аз рӯи Аҳднома дар бораи барҳам задани ҳама намуди таъбиз нисбати занон (с.1979) барои мустақкам намудани имкониятҳои Кумитаи кор бо занон ва оила маблағҳои молӣ ва сохторӣ равона карда шуданд. Кумита барои ҳалли мушкилоти гендерӣ дар вазорату идораҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастгирии СММ-Занон шабакаи

гендерӣ ташкил намуд.²⁴ Моҳи ноябри соли 2008 иттиҳодияи ҷамъиятии “Аз баробарии қонунгузори ба баробарии асли” ба созишнома ҳамроҳ гардид. Муассисаҳои давлатӣ-иштирокчиёни созишнома ўҳдадор шуданд гуруҳҳои ташкил намоянд, ки ба пешбурди баробарии гендерӣ ҷавобгӯ бошанд.

Заминаи институтсионалии маҳаллӣ ва ҷумҳуриявӣ оид ба амалигардонии сиёсати гендерӣ, механизмҳои муассири ҳамоҳангсозӣ ва имкониятҳои маъмуриву молӣ надорад. Дар натиҷа, барномаҳои ба пешбарди ҳуқуқҳои занон равонашуда, аз кумаки донорҳо вобаста мемонанд.

2.3. Фаъолияти созмонҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ доир ба дастгирии занони партофташуда ва оилаҳои муҳочирон

Аз сабаби зиёд гардидани ҳаҷми мушкilotи иҷтимоиву иқтисодии ба оилаҳои партофташудаи муҳочирони меҳнатӣ алоқаманд, як қатор созмонҳои миллӣ ва байналмилалӣ барои омузиш ва лоиҳаҳои, ки ба дастгирии занон ва оилаҳои партофташуда равона карда шуданд, кӯшишҳо ба харҷ доданд.

Соли 2009 Созмони байналмилалии муҳочират дар мавзӯи “Занони партофташудаи муҳочирони меҳнатии тоҷик” таҳқиқот гузаронд, ки он барои амалисозии лоиҳаи санҷишӣ дар соли 2010 асос гардид. Лоиҳаи мазкур барои беҳтар намудани дастрасӣ ба адолати судӣ ва саводи ҳуқуқӣ дар миёни намояндагони гуруҳи мазкур бо дастгирии молии Швейсария гузаронда шуда буд.

СБМ дар рафти амалигардонии лоиҳа дар маркази дастгирии муҳочирони ш.Кулоб барои оилаҳои муҳочирони меҳнатӣ маркази кумаки роӣғони ҳуқуқӣ кушод. Дар давоми 6 моҳи фаъолияти лоиҳа истиқоматкунандагони ноҳияи Восеъ ва шаҳри Кулоб бо саволҳои гуногуни ҳуқуқӣ ба марказ муроҷиат намуданд. Дар маҷмӯъ беш аз 450 зан хангоми ташриф овардан ба маркази дастгирии муҳочирон дар ш.Кулоб ва ё иштирокшон дар даҳҳо машваратҳои сайёр дар навоҳии ҳамсоя кумаки ҳуқуқӣ гирифтанд. Намояндагони СБМ дар Тоҷикистон доир ба афзудани шумораи муроҷиати занони партофтаи муҳочирон ба марказ бо дархости ёрӣ дарҷ намуданд. Дар ҷавоб ба ин СБМ таҳқиқоти марбут ба мушкilotи муҳочиратро ба хотири расондани кумаки ҳуқуқӣ ва равонӣ идома дода истодааст.

Дафтари САҲА дар Тоҷикистон дар доираи лоиҳаи Марказҳои захиравии занон ба тавсеаи имкониятҳои занон ва духтарон дар мубориза барои ҳуқуқҳои худ, дастрасӣ ба хизматҳои давлатӣ ва муассисаҳо, ба зиёд намудани фарогирии таҳсилоти маҳаллӣ ва маслиҳатдиҳӣ доир ба масъалаҳои мубрам, ки бо манзил, ҳуқуқи оилавӣ,

²⁴ Давраи якуми шабакаҳои гендерӣ вазорату идораҳои дарбар мегирифт, ки барои ислоҳоти соҳаи кишоварзӣ масъул буданд. Дар натиҷа, созишномаи бисёртарафа байни Кумитаи кор бо занон ва оила, Вазорати кишоварзӣ, Вазорати мелиоратсия ва хоҷагии об, Кумитаи давлатии омор, Оҷонсии кишоварзӣ, геодезия ва харитакашӣ, Агроинвестбанк, Иттиҳодияи миллии хоҷагиҳои деҳқонӣ, Институти тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ ва Дафтари минтақавии СММ-Занон баста шуд.

шугл, масъалаҳои моликият ва бақайдгирии ҳуқуқҳои занон ва оила алоқаманданд, мусоидат менамояд. Лоиха дар шаҳрҳои хурд ва деҳаҳо бо шабакаи созмонҳои занона кор карда, ба ҳавасмандгардонӣ ва ҷимояи баробарии гендерӣ дар Тоҷикистон мусоидат менамояд ва инчунин ҳамкориҳои байни ҷомеаи шаҳрвандӣ ва субъектону сохторҳои давлатиро дар сатҳи маҳаллӣ мустаҳкам менамояд. 9 маркази захиравӣ, ки аллакай ташкил карда шудаанд²⁵, дар пешниҳоди машваратҳои ҳуқуқӣ ва равонии ройгон барои занон ва духтарон, азҷумла барои ҷабрдидагони хушунати хонаводагӣ, нақши бисёрвазифавӣ доранд. Онҳо имкон медиҳанд, ки дар сурати зарурат занон кумаки ҳуқуқӣ бигиранд, огоҳии аҳолии маҳаллӣ оид ба ҳуқуқҳои занон баланд бардошта шавад, ҳуқуқи имкониятҳои занон ба тавассути омузишҳои таҳассусӣ васеъ гарданд, иштироки ҷомеа дар ҳалли масъалаҳои марбут ба таҳсилоти духтарон баланд шавад ва донишҳои мардум доир ба масъалаҳои гендерӣ мустаҳкамтар гарданд. Аз апрели соли 2011 лоихаи марказҳои захиравии занонро ҳукумати Норвегия маблағгузори менамояд.

Ба ғайр аз ин, СММ-Занон дар соҳаи танзими баробарии гендерӣ дар Тоҷикистон фаъолона кор мекунад. Дар масъалаи дастрасии занон ба замин ду таҳқиқот²⁶ гузаронда шуд ва эътироф шуд, ки дар шароити бекорӣ ва камбизоатӣ замин ба захираи стратегӣ мубаддал мегардад. Тақсими нобаробари ҷойҳои корӣ дар байни занону мардон, набудани дастгирии техникӣ ва молиявӣ барои занони соҳибкор, дастрасии нобаробар ба маблағҳо, алалхусус ба замин ва қарзҳо ва назорат аз болои онҳо, инчунин расму оини зараровар монеаи кӯшишҳо ва тавсеаи ҳуқуқҳо ва имкониятҳои иқтисодии занон гашта, мушкили камбизоатии занонро боз ҳам амиқтар мегардонанд. Ҳамин тарик, дар доираи таҳқиқот ба хулоса расиданд, ки таъмини дастрасии баробар ба замин ва дигар манфиатҳои иқтисодӣ барои беҳтар намудани вазъи занон омили муҳим ба шумор меравад.

Дар доираи Барномаи минтақавии Осиёи Марказӣ оид ба муҳоҷират (БМОММ), ки якҷоя бо СММ-Занон, СБМ, Созмони байналмилалӣ меҳнат ва Раёсати рушди байналмилалӣ Британияи Кабир ба амал бароварда мешавад, ба муҳоҷирон ва хонаводаҳои онҳо ба тавассути гуруҳҳои худёрирасон (ГХЁ) ва лоихаҳои гуногун оид ба боло бурдани сатҳи зиндагӣ кумакҳо расонда шуданд. Ҳамаи 1650 аъзои ГХЁ (97% занон) дар фаъолият ва ташаббусҳои муфид иштирок менамоянд; 514 аъзои гуруҳи мазкур бо истифодаи қарзҳои хурд ё дигар захираҳо доиман фаъолияти иқтисодӣ пеш мебаранд, азҷумла, ба чорводорӣ, харгӯшпарварӣ, тичорати майда, қолинбофӣ, истехсоли маҳсулоти кишоварзӣ ва дӯзандагӣ машғуланд. Дар маҷмӯъ 191 аъзои ГХЁ доир ба рушди тичорат дар БМОММ дарс омӯхтанд ва аз созмонҳои маҳаллии молиявӣ қарзҳои хурд гирифтанд. Аз ҷумла, аз Оҷонсии миллии ҷимояи иҷтимоӣ, шугли аҳоли ва муҳоҷирати вилояти Суғд ба андозаи 462 235 сомонӣ (95 899 доллари ИМА) қарзҳои бефоиз ба даст оварданд.

²⁵ Ду маркази иловагӣ бояд ба наздикӣ сохта шаванд.

²⁶ "Ислоҳоти замин ва ҳуқуқҳои занон ба замин дар Тоҷикистон», 2003; «Беҳтар сохтани амнияти маҳсулотӣ ва воситаҳои тақмилдода барои зиндагӣ ба тавассути ислоҳоти ниҳодӣ ва ислоҳоти замин», 2008.

Ғайр аз ин, аз соли 2000 инҷониб Оҷонсии Швейсария оид ба рушд ва ҳамкорӣ “Лоихаи оид ба масъалаҳои хушунат нисбати занон дар Тоҷикистон”-ро дастгирӣ менамояд. Лоиха ба баланд бардоштани оғоҳӣ оид ба хушунати хонаводагӣ ва оқибатҳои он дар Тоҷикистон ва ба расондани кумак дар коркарди лоихаи қонун доир ба хушунати хонаводагӣ равона карда шудааст. Баъзе созмонҳои дигар, аз қабили АВА/РОЛИ, СҒД-ҳои маҳаллӣ ҳам барои таъмини дастрасӣ ба адолати судӣ ва ҳуқуқи занон дар Тоҷикистон корҳои муҳимро анҷом дода истодаанд.

Дигар таҳқиқоти ба ҳимояи ҳуқуқҳои оилаҳои муҳоҷирон алоқаманд: маърӯзаи ЮНИСЕФ (с.2011) оид ба таъсири муҳоҷирати меҳнатӣ ба кудакони партофташуда дар Тоҷикистон, маърӯзаи Бонки ҷаҳонӣ (с.2012) оид ба имкониятҳои мардон ва занон дар мамлакатҳои рӯ ба тараққи Аврупо ва Осиёи Марказӣ ва Хулосаҳои семинари ҷомеаи шаҳрвандӣ (с. 2011) дар мавзӯи “Ҳуқуқҳои муҳоҷирони меҳнатӣ”-ро, ки Иттиҳоди Аврупо дар Тоҷикистон амалӣ кардааст, дарбар мегиранд.

ФАСЛИ 3. ВАЪИ ИЪТИМОИВУ ИЪТИСОДИ ВА ДЕМОГРАФИИ ЗАНЪОИ ПАРТОФТАШУДАИ МУЪОЦИРОН

Фасли мазкури ҳисобот натиҷаҳои таҳқиқоти шумораӣ, мусоҳибаҳои умқӣ ва муҳокимаҳои гуруҳҳои омузиширо инъикос менамояд. Дар баҳогузорӣ нуктаи назари шумораӣ, ки дар фасли 1 Методология баён гардидааст, истифода шудааст.

Мусоҳибаҳо дар ҷаҳор минтақаи Тоҷикистон бо се гуруҳи занон: занҳои партофташудаи муҳоҷирон (гуруҳи ҳадаф), заноне, ки шавҳаронашон – муҳоҷирон напартофтаанд (гуруҳи I) ва занон аз хоҷагиҳое, ки муҳоҷир надоранд (гуруҳи II), гузаронда шуданд. Ду гуруҳи охирин назоратӣ буда, гуруҳи якум – гуруҳи ҳадафи таҳқиқот мебошад. Фарқияти назарраси минтақавӣ дар маълумоти бадастовардашуда ҳам дар сатҳи минтақавӣ ва ҳам дар сатҳи гуруҳӣ қайд карда шуд. Вагарна, таҳлил танҳо атрофи тағйироти байни ҳамин се гуруҳи сурат мегирифт, зеро ана ҳамин тақсимот барои ташаккули сиёсат хизмат менамояд.

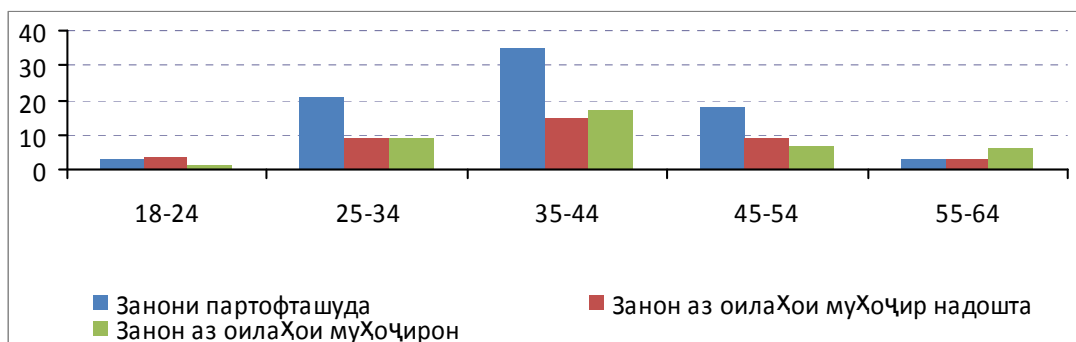
Натиҷаҳои асосии таҳқиқот бо натиҷаҳои гуруҳҳои омузишӣ, ки бо занони партофташудаи муҳоҷирон дар ҷаҳор минтақаҳои мазкури Тоҷикистон гузаронда шудаанд, муқоиса карда хоҳанд шуд. Ҳолатҳое, ки дар онҳо натиҷаҳои таҳқиқот ва гуруҳҳои омузишӣ ба ҳам меоянд ё муҳолифанд, муфассал баён карда хоҳанд шуд. Таҳлил инчунин иттилооотеро, ки ба тавассути мусоҳибаҳои умқӣ бо намоёндагони ҳокимияти маҳаллӣ ё марказӣ ба даст оварда шудаанд, ҷамъбаст менамояд.

Ин фасл аз бахшҳои зерин иборат аст: 1) Тавсифи иҷтимоиву иқтисодии занони партофташудаи муҳоҷирон; 2) Имконоти иқтисодӣ; 3) Дастрасӣ ба хизматҳои иҷтимоӣ ва саводнокии ҳуқуқӣ; 4) Қайфияти маънаӣ; 5) Кумакҳои ҷамъиятӣ, давлатӣ ва байналмилалӣ; 6) Мушкилоти иҷтимоиву иқтисодии марбут ба набудани шавҳар. Мушкилоти асосии иҷтимоиву иқтисодии дар соҳаҳои муайян баррасишаванда, дар хулосаи ҳар як бахш баён карда шудаанд.

3.1. Тавсифи иҷтимоиву демографӣ

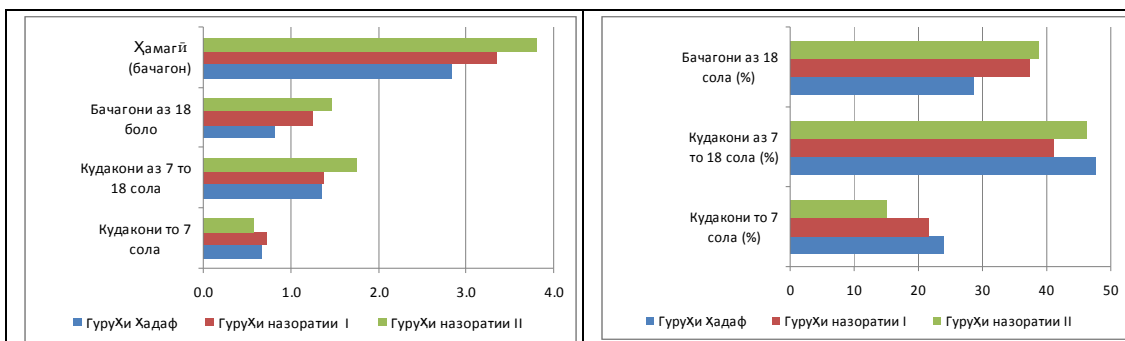
Тақрибан 70% намоёндагони гуруҳи ҳадаф 25-44 сола ҳастанд, дар ҳоле ки ин нишондиҳанда дар гуруҳҳои назоратӣ ба 60% наздик аст (ҷадвали 3.1.1).

Ҷадвали 3.1.1 Гуруҳҳои синнусолӣ (%)

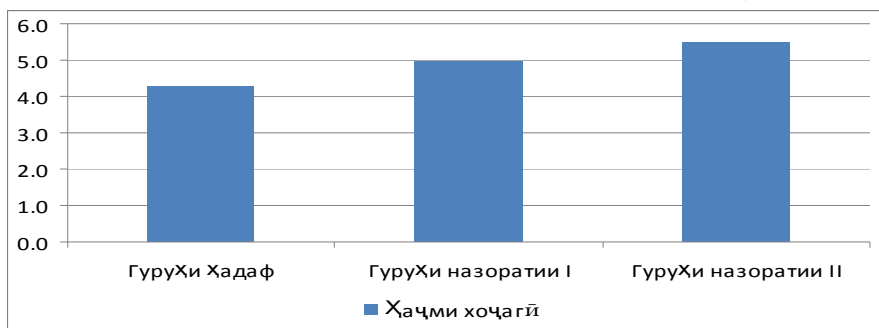
Пурсидашудагони гуруҳи ҳадаф (2.8) нисбат ба занони гуруҳҳои назоратӣ ба ҳисоби миёна (3.3 барои гуруҳи назоратии I ва 3.8 барои гуруҳи назоратии II) камтар фарзанд доранд; ин аз набудани шавҳар ва шароити бади рӯзгори оилаҳои партофтаи муҳоҷирон шаҳодат медиҳад. Ҳиссаи кудакони 7-18 сола дар гуруҳи ҳадаф 48% -ро ташкил медиҳад, ҳол он ки дар гуруҳи назоратӣ ин рақам андак поёнтар аст. Дар гуруҳи ҳадаф кудакони то 7 сола ва бузургтар аз 18 сола 24% ва 28%-ро мутобиқан ташкил медиҳанд (**ҷадвали 3.1.2**).

Ҷадвали 3.1.2 Шумораи кудакони гуруҳҳои синну соли гуногун

Ҳаҷми оила дар гуруҳи ҳадаф нисбат ба гуруҳи назоратӣ мувофиқан хурдтар аст. Ба ҳисоби миёна ҳаҷми оила дар гуруҳи ҳадаф аз 4 одам иборат аст, дар назоратӣ бошад – тақрибан 5 одамро ташкил медиҳад (**Ҷадвали 3.1.3**).

Ҷадвали 3.1.3 Ҳаҷми хоҷагӣ

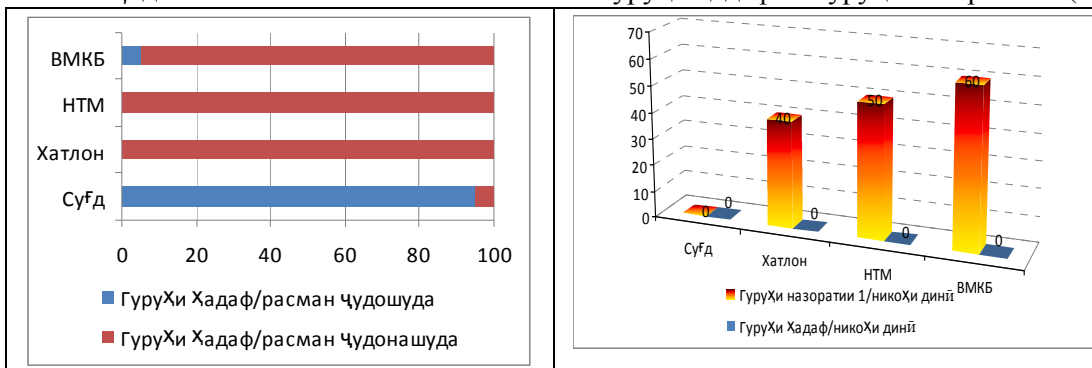

Қариб дар ҳар як оилаи гуруҳи ҳадаф ва гуруҳи назоратии I дар тамоми минтақаҳои таҳқиқот шавҳарон муҳоҷирони меҳнатӣ мебошанд. Дар ҳолате, ки агар дар гуруҳи ҳадаф ба ҳисоби миёна як нафар муҳоҷир бошад, дар оилаҳои назоратии I писарон, бародарон ва хоҳарон ба хориҷа ба ҷустуҷӯи кор рафтаанд (Хатлон (1.25), НТМ ва ВМКБ (1.15)). Доштани беш аз як муҳоҷири меҳнатӣ дар хоҷагӣ дар гуруҳи назоратии I аз таҷрибаи муваффақи муҳоҷирати меҳнатӣ ва мавҷудияти писарони болиғ дар ин гуруҳ нисбат ба гуруҳи ҳадаф шаҳодат медиҳад.

95% занони гуруҳи ҳадаф аз вилояти Суғд расман аз шавҳар ҷудо шудаанд, 5% боқимонда дар қайди никоҳ ҳастанд (алоҳида зиндагонӣ мекунанд, вале расман ҷудо нашудаанд). Акси ҳол, дар вилояти Хатлон ва НТМ ба мушоҳида мерасад. Дар ин

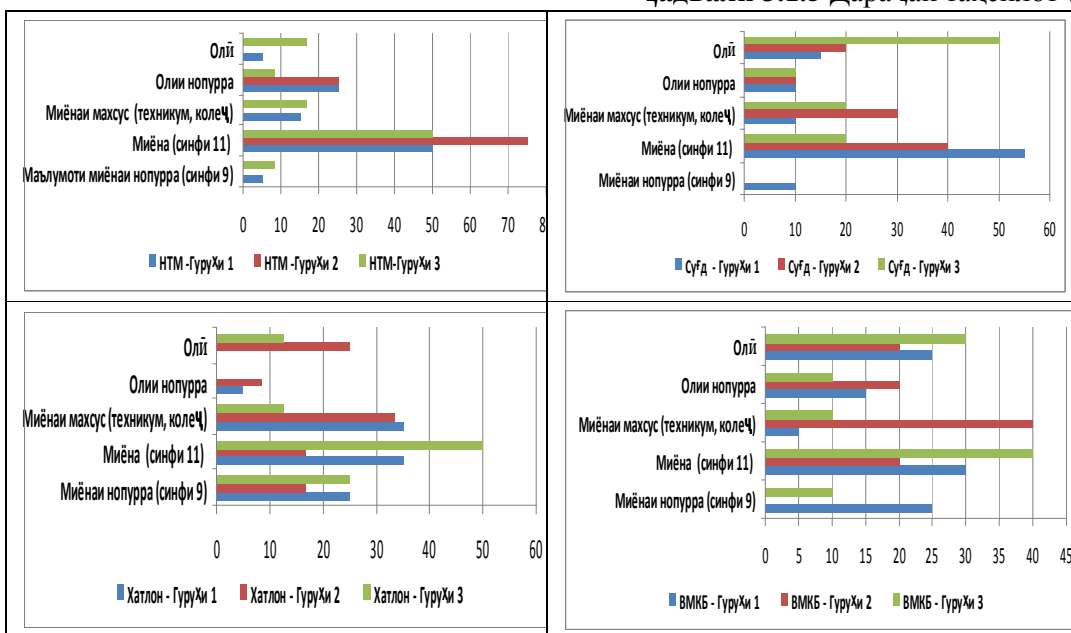
ҷойҳо 100% занон аз гуруҳи ҳадаф то ба ҳануз расман дар қайди никоҳ ҳастанд; дар ВМКБ ин нишондиҳанда 95%-ро ташкил медиҳад. Никоҳи динӣ дар гуруҳи ҳадаф вонамехурад, чунин никоҳҳо бештар дар гуруҳҳои назоратии I вомехуранд (**Ҷадвали 3.1.4**).

Ҷадвали 3.1.4 Вазъи оилавии занони гуруҳи ҳадаф ва гуруҳи назоратии I (%)

Аз рӯи дараҷаи маълумотнокӣ дар байни гуруҳҳо фарқияти назаррас вучуд надорад. Занони таҳсилоти миёнадошта дар ҳама гуруҳҳо дар минтақаҳо аксариятро (тақрибан 40%) ташкил медиҳанд. Дар гуруҳҳои ҳадаф ва назоратӣ дар ВМКБ ва Суғд назар ба НТМ ва Хатлон фоизи занони таҳсилоти олии пурра ё нопурра дошта баландтар аст (**ҷадвали 3.1.5**).

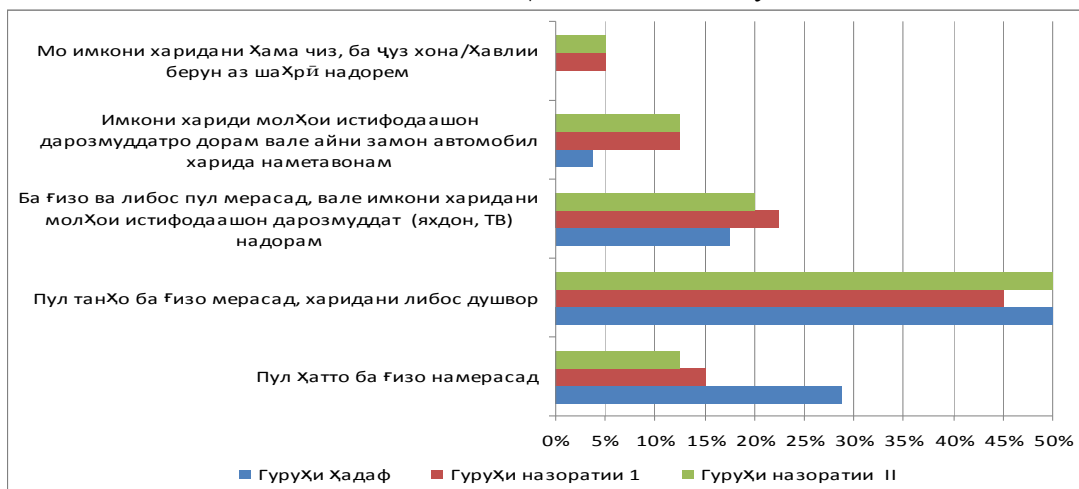
Ҷадвали 3.1.5 Дараҷаи таҳсилот (%)

Назар ба маълумоти таҳқиқот, осебпазирии занони гуруҳи ҳадаф нисбат ба занони гуруҳҳои назоратӣ ду баробар зиёдтар аст. Ягон нафар аз гуруҳи ҳадаф ишора накардааст, ки ӯ барои худ доштани “тамоми чизҳо, аз ҷумлаи либос, ғизо, молҳои истифодаи дарозмуддат ба истиснои хонаҳо/ҳавлиҳои берунишаҳрӣ”-ро метавонад эб бинад, дар сурате ки якчанд нафар намояндагони гуруҳҳои назоратӣ вазъияти худро ҳамин тавр ишора намуданд, гарчанде фоизи чунин пурсидашудагон ба ҳар ҳол кам

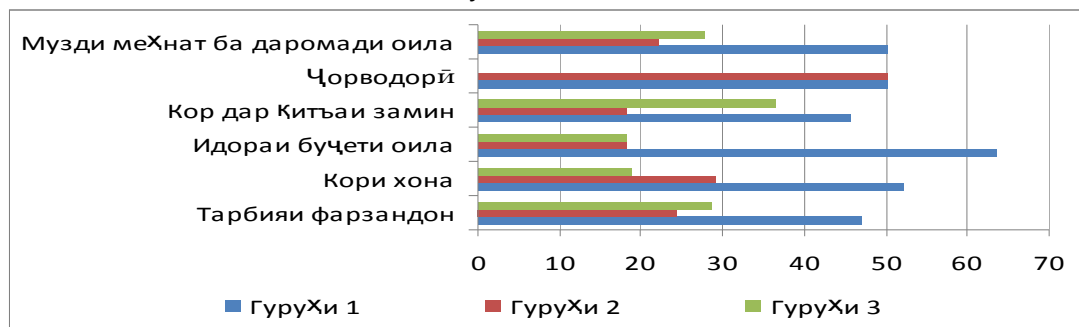
аст (танҳо 5%). Дар маҷмӯъ, қобилияти пурсидашудагони гуруҳи ҳадаф барои харидани молҳои истифодаашон дарозмуддат нисбат ба пурсидашудагони гуруҳҳои назоратӣ чаҳор маротиба пасттар аст (ҷадвали 3.1.6).

Ҷадвали 3.1.6 Неқуаҳволии моддии хоҷагиҳо

Дар рафти таҳқиқот маълум гардид, ки намояндагони гуруҳи ҳадаф нисбат ба занони гуруҳҳои назоратӣ бештар ба корҳои хоҷагӣ машғуланд (ҷадвали 3.1.7). Ин яке аз омилҳои он аст, ки имкониятҳои занонро ба кори муздноки берун аз хона маҳдуд месозад.

Ҷадвали 3.1.7 Ҷалб будан ба кори рӯзгор (%)

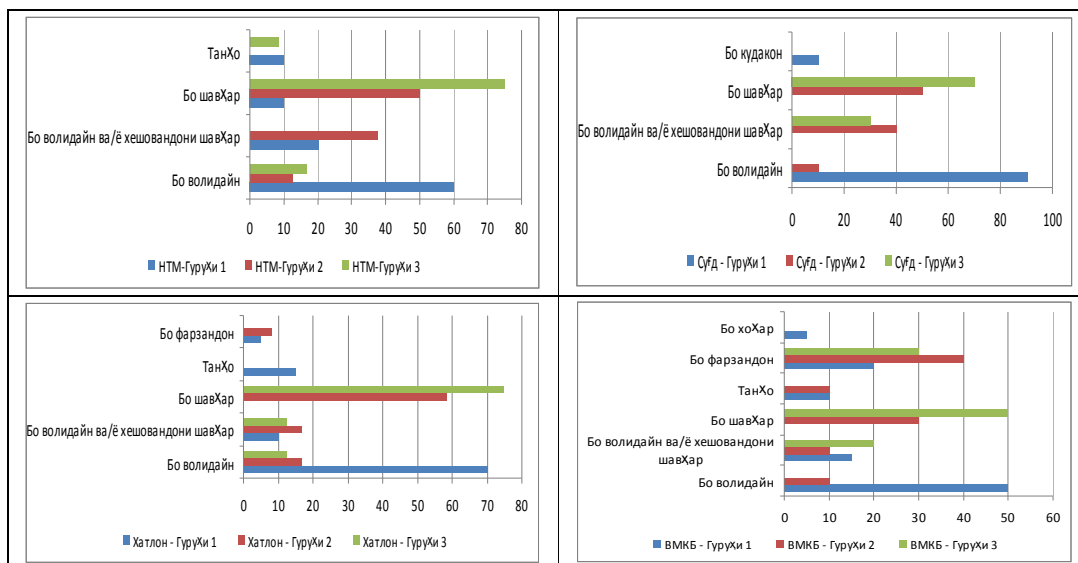

Назар ба натиҷаҳои таҳқиқот, шумораи ниҳоят камии занони гуруҳи ҳадаф, танҳо, бо фарзандони худ зиндагӣ мекунанд. Онҳо асосан дар хонаи волидони худ зиндагӣ мекунанд, зеро ихтиёрӣ ё маҷбуран хонаи шавҳар ё волидони ӯро тарк кардаанд. Ин нишондиҳанда аз ҳама зиёд дар вилояти Суғд (90%) ва аз ҳама кам дар ВМКБ (50%) мебошад (ҷадвали 3.1.8). Вале, шумораи зиёди занони гуруҳи ҳадаф зиндагии худро дар хонаи волидон ё ҳешовандони шавҳар идома медиҳанд. Ҳиссаи занони гуруҳи ҳадаф, ки моликияти манқул (ҳавлӣ, хона) доранду дар он зиндагӣ мекунанд аз 0% дар вилояти Хатлон ва аз ҳама зиёд 20% дар НТМ-ро ташкил медиҳад.

Дар сурате, ки агар зани партофташудаи муҳочир барои хариди хонаи шахсӣ имконият надошта бошад, он гоҳ як қатор мушкилиҳо пеш меоянд. Дар рафти пурсиши занони гуруҳи омузишӣ якчанд зан доир ба камбудии масоҳати шахсӣ ва фишори равонӣ дарҷ намуданд; онҳо инчунин ба шароитҳои нобоби манзилӣ ишора намуданд, ки садди роҳи башавҳарбароии хоҳарон ва зангирии бародарони онҳо мегарданд ва ба воярасии наврасон таъсир мерасонад. Аксарияти занон изҳор

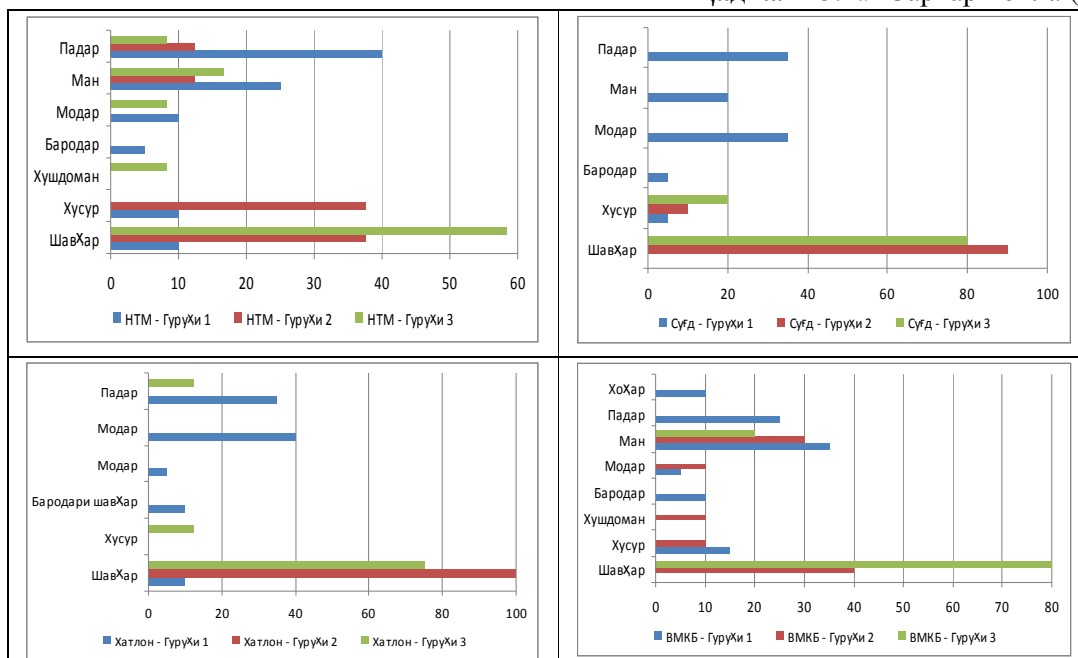
намуданд, ки соҳиби хонаи шахсӣ бошанд. Чунин шароит вазъи онҳоро хеле бех менамуд.

Ҷадвали 3.1.8 Шумо бо кӣ зиндагӣ мекунед? (%)

Ҳангоми муайян намудани суоли сарвари хоҷагӣ дар байни гуруҳҳо фарқияти калон маълум карда шуд. Занони гуруҳи ҳадаф 10% дар НТМ, 5% вилояти Хатлон ва 0% дар вилояти Суғд дарҷ намуданд, ки шавҳарони онҳо сарвари оила мебошанд (ҷадвали 3.1.9). Ҳолати баръакс дар миёни занони гуруҳҳои назоратӣ ба мушоҳида мерасад. Дар ин гуруҳҳо ҳиссаи заноне, ки шавҳарони худро ҳамчун сарвари оила ишора намуданд, хеле зиёд аст.

Ҷадвали 3.1.9 Сарвари оила (%)

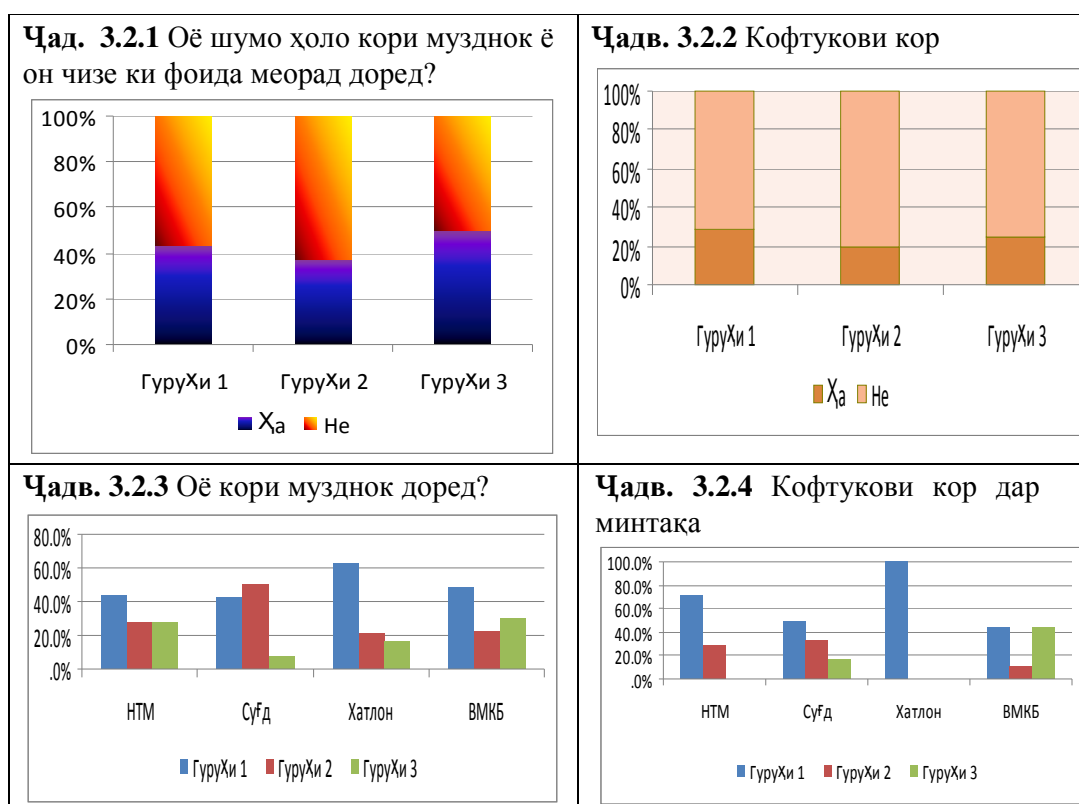

Дар охир мушкилоти умдаи иҷтимоиву демографӣ зеринро дарҷ менамоем:

- Занони гуруҳи ҳадаф нисбат ба занони гуруҳҳои назоратӣ бештар ба корҳои хона машғуланд, ки ин имконияти онҳоро барои берун аз хона пайдо кардани ҷойи кор маҳдуд месозад;
- Особпазирии занони ҳадаф дар муқоиса ба занони гуруҳҳои назоратӣ ду баробар зиёдтар аст;
- Шумораи зиёди занони гуруҳи ҳадаф бо волидайнӣ худ, волидайнӣ шавҳар ё хешовандони ӯ зиндагӣ мекунад. Чунин ҳолат барои занон мушкilotи зиёди маънавӣ эҷод мекунад. Бисёре аз онҳо мехоҳанд, ки хонаи шахсии худро дошта бошанд;
- Дар набудани шавҳарон занони гуруҳи ҳадаф дар муқоиса ба занони гуруҳи назоратӣ бештар ба он ишора мекунад, ки сарвари оила онҳо ҳастанд.

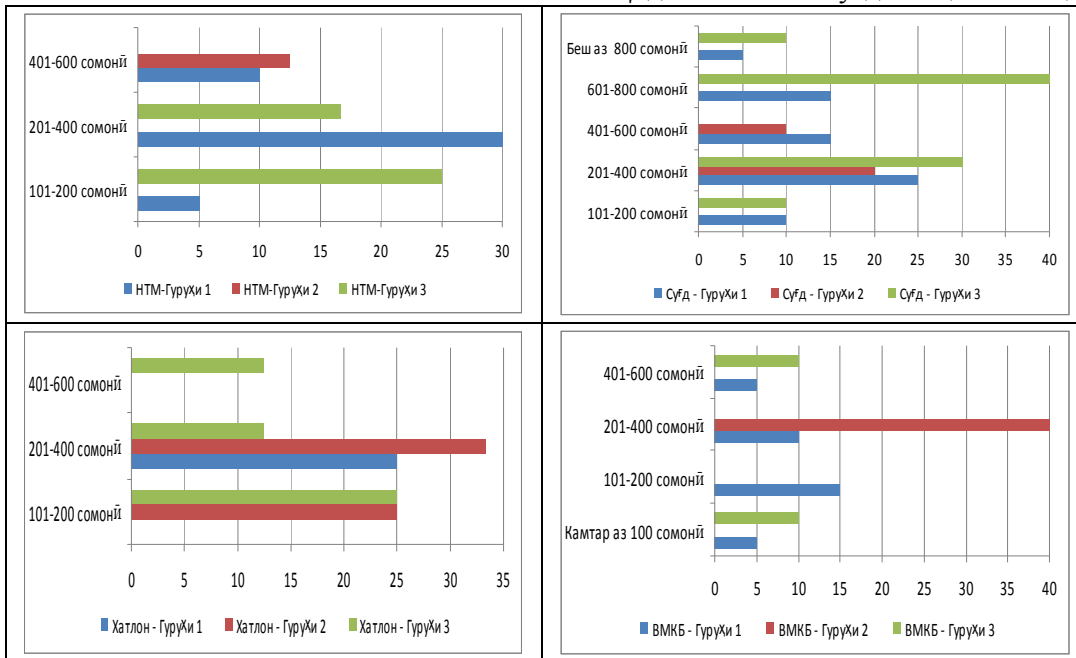
3.2. Имкониятҳои иқтисодӣ

Тибқи натиҷаҳои таҳқиқот 50% занон аз гуруҳи назоратии II, 56% занон аз гуруҳи назоратии I ва 63% занон аз гуруҳи ҳадаф дар айни замон кори музднок надоранд (**ҷадвали 3.2.1**). Занони гуруҳи ҳадаф дар муқоиса ба намоёндагони ду гуруҳи назоратӣ (29%) дар кофтукови кор фаълтар ҳастанд (**ҷадвали 3.2.2**). Ҳиссаи зиёди бекорон (63%) ё корҷӯяндагон (100%) дар байни занони гуруҳи ҳадаф дар вилояти Хатлон мебошанд (**ҷадвали 3.2.3 ва 3.2.4**).

Сатҳи аз ҳама баланди музди меҳнат дар миёни гуруҳҳои ҳадаф ва гуруҳи назоратии II дар вилояти Суғд (беш аз 800 сомонӣ²⁷ ё 160 доллари ИМА) ва аз ҳама камтарин дар ВМКБ (камтар аз 100 сомонӣ ё 21 доллари ИМА) мушоҳида карда шуд. Ба ин нигоҳ накарда, бояд қайд кард, ки музди меҳнати баландтарин ё пасттаринро танҳо фоизи камтарини пурсидашудагон мегиранд. Музди меҳнати миёна дар байни занони гуруҳи ҳадаф дар тамоми минтақаҳо 201-400 сомони ро дар як моҳ ташкил медиҳад (ҷадвали 3.2.5).

Ҷадвали 3.2.5 Музди меҳнати моҳона

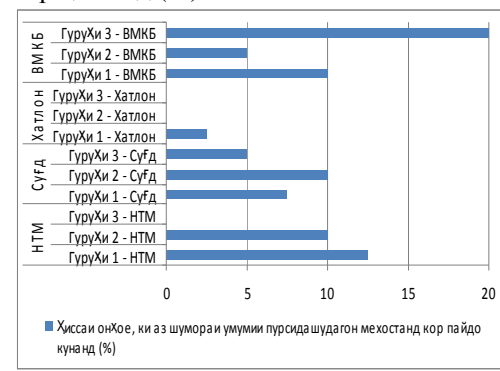

Аксари нишондиҳандаҳо аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар тамоми гуруҳҳо шумораи ками пурсидашудагон ғаёлона дар ҷустуҷӯи кор ҳастанд (ҷадвали 3.2.6). Фарқи начандон калони минтақавӣ ба мушоҳида мерасад, масалан, дар НТМ аззои гуруҳи назоратӣ ва дар ВМКБ бошад, намояндагони гуруҳи назоратии II (ҷадвали 3.2.7) бештар дар ҷустуҷӯи кор ҳастанд.

Ҷадв. 3.2.6 Шумораи онҳое, ки қўшиш доранд кор ёбанд

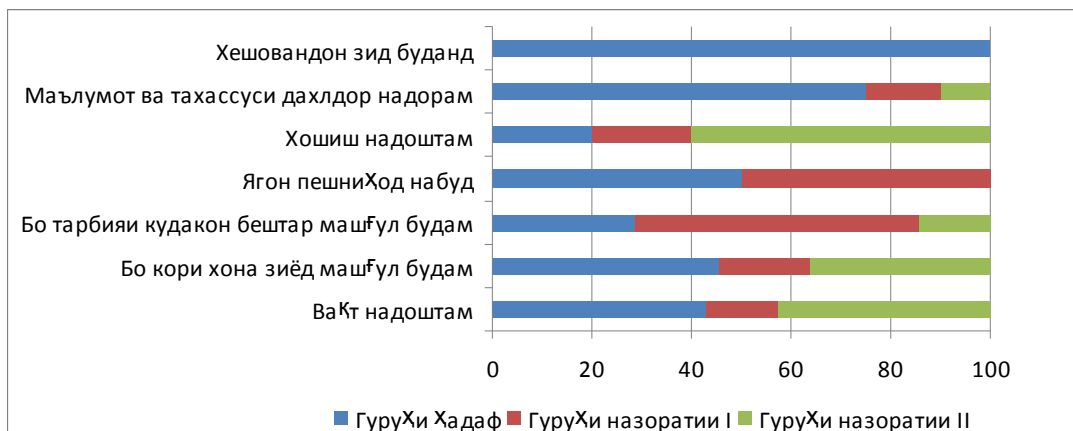
Ҷадв. 3.2.7 Ҳиссаи онҳое, ки аз шумораи умумии пурсидашудагон дар ҷустуҷӯи кор ҳастанд (%)

²⁷ 1 августи соли 2012 тибқи Бонки Миллии Тоҷикистон қурби расмӣ мубодилаи асъор 1 доллари ИМА ба 4,7546 сомонӣ баробар буд.

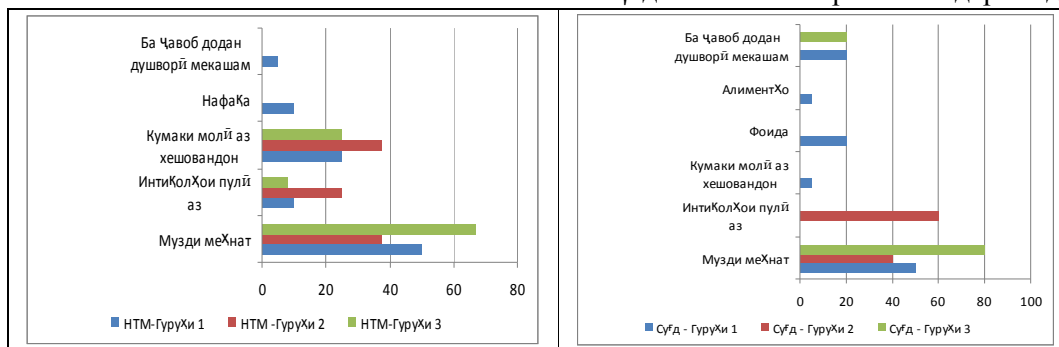
Аз рӯи натиҷаи таҳқиқот маълум гардид, ки дар байни занони гуруҳи ҳадаф ва гуруҳҳои назоратӣ сабабҳои наҷустани қор аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Занони партофташуда чунин сабабҳоро номбар карданд: нахостани хешовандон, надоштани таҳсилот ва таҳассуси мувофиқ, камбуди ҷойҳои холии қорӣ ва вақт, ва қори хонаву тарбияи кудакон (**ҷадвали 3.2.8**).

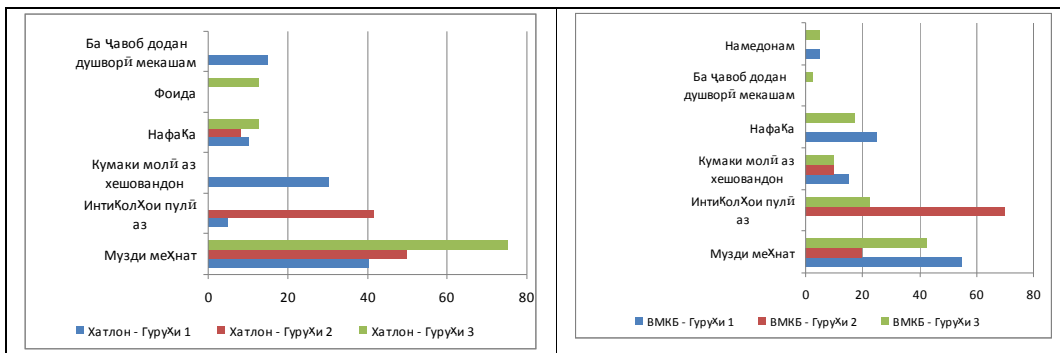
Ҷадвали 3.2.8 Сабабҳои қор наҷустани занон (%)

Қайд карда шуд, ки даромади занҳои гуруҳи ҳадаф дар тамоми минтақаҳо 50% аз даромади умумиро ташкил медиҳад. Қумаки хешовандон ва/ё дӯстон бошад, тақрибан 20% аз ҳисоби умумии хоҷагиро ташкил медиҳад. Ба ин нигоҳ нақарда, ҳиссаи қумақҳое, ки аз ҷониби хешовандон/дӯстон ба даромади умумии оила расонда мешаванд, дар минтақаҳо аз ҳамдигар хеле фарқ мекунанд. Доир ба муҳимияти қумаки молии аз ҷониби хешовандон/дӯстон пешниҳодшаванда, аз ҳама беш дар Хатлон (30%) ва НТМ (23%) қайд намуданд. Ҳиссаи аз ҳама кам дар вилояти Суғд 5%-ро ташкил медиҳад (**ҷадвали 3.2.9**). Натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ки дар гуруҳи назоратии I интиқолҳои пулӣ сарчашмаи иловагии муҳими даромад мебошанд.

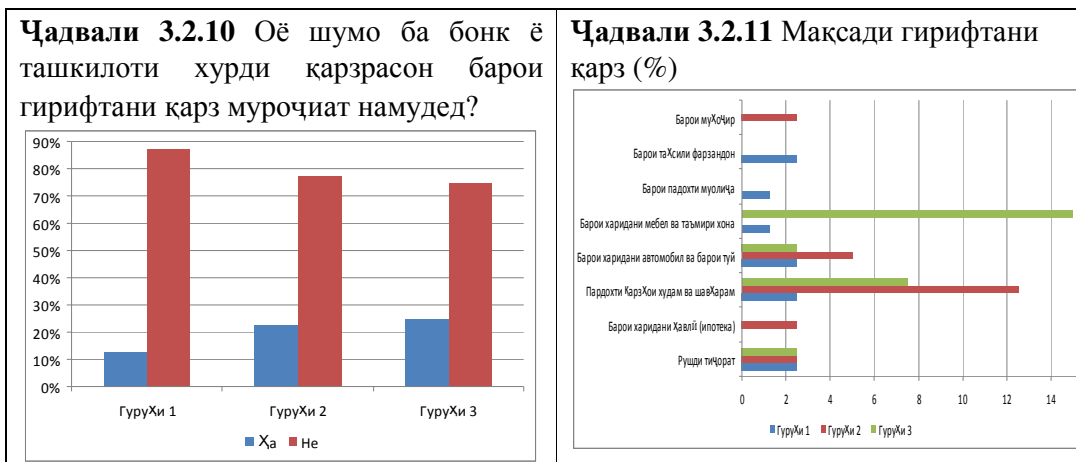
Ҷадвали 3.2.9 Сарчашмаи даромад (%)

Якчанд пурсидашудагони ҳама гуруҳҳо ба бонк ва ё дигар ширкати қарздиҳандаи хурд барои ба даст овардани қарз муроҷиат намудаанд. Дар байни занони гуруҳи ҳадаф ва гуруҳҳои назоратӣ фарқияти назаррас ба мушоҳида мерасад – занони гуруҳи ҳадаф нисбат ба намояндагони гуруҳҳои назоратӣ барои гирифтани қарз қариб ду баробар зиёдтар муроҷиат намудаанд (**ҷадвали 3.2.10**). Ин аз вазъи пасти молиявии занони гуруҳи ҳадаф шаҳодат медиҳад.

Оҷонсии ҳимояи иҷтимоӣ, шуғл ва муҳоҷирати назди Вазорати меҳнат ва ҳимояи иҷтимоии аҳоли барои заноне, ки меҳоҳанд ба соҳибкориҳои хурд машғул шаванд дар ҳаҷми 4000 сомонӣ (800 доллари ИМА) барои 1 сол қарзҳои бефоиз медиҳад.²⁸ Натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ки занони партофташудаи муҳоҷирон аз ҷунин имкониятҳо хабар надоранд.

Муроҷиатҳои бештар барои гирифтани қарзҳо дар байни гуруҳи назоратӣ ба имкониятҳои бехтари молии эшон нисбат ба гуруҳи ҳадаф нишон дода, аз он шаҳодат медиҳад, ки онҳо метавонанд сари вақт қарзҳоро баргардонанд; маълумоти таҳқиқоти осебпазирии молӣ низ инро тасдиқ менамояд. Назар ба натиҷаҳои таҳқиқот маълум гардид, ки пурсидашудагони ҳама гуруҳҳо дар бораи имкониятҳои муроҷиат ба банкҳо барои гирифтани қарзҳо огоҳанд ва сатҳи комёбии онҳо дар ин масъала низ хеле баланд аст.

²⁸ Тибқи ахбори Давлатбӣ Боронова, сармутахассиси шӯъбаи ҳимояи иҷтимоӣ, шуғл ва муҳоҷирати ш.Кулоб.

Гарчанде, бисёр занони гуруҳи ҳадаф хоҳиши кушодани тичорати худро намуда бошанд ҳам, вале онҳо низ мисли занони гуруҳҳои назоратӣ аз сабаби баланд будани фоизи қарзҳо ва мушкили баргардондани ҳуди қарзҳо дудилаанд, ки гиранд ё нагиранд.

Ҳангоми таҳлили имкониятҳои иқтисодии пурсидашавандагон хулосаҳои зерин карда шуданд:

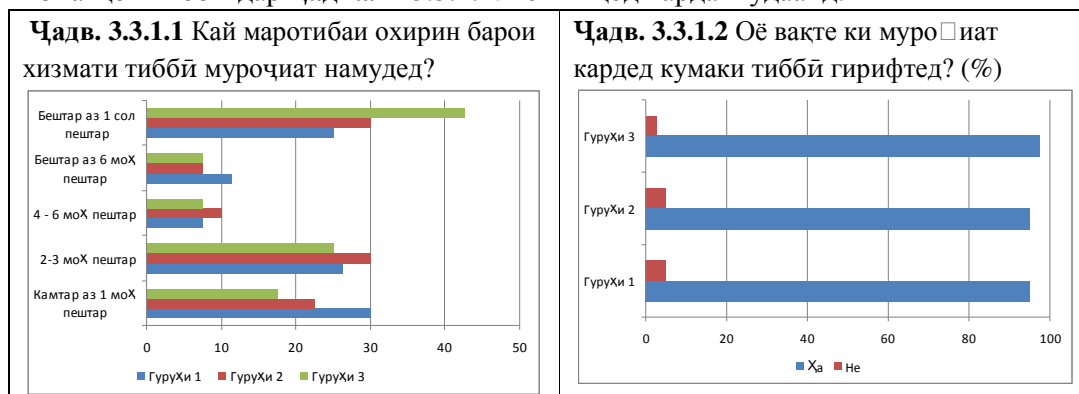
- Аз нисф зиёд занони гуруҳи ҳадаф аз ҷиҳати иқтисодӣ ғайрифаъоланд, тайи 30% -ашон фаъолона кор мекобанд;
- Сабабҳои асосии кор начустании занони гуруҳи ҳадаф ин: набудани маълумот ва таҳассус, шумораи ками ҷойҳои корӣ ва машғулият бо кори хонаву тарбияи кудакон;
- Музди меҳнати занони партофташуда дар ҳама минтақаҳо тайи 50% аз даромади умумиро ташкил медиҳад, кумаки хешовандон/дустон бошад – 20% аз даромади оила аст;
- Назар ба натиҷаҳои таҳқиқот, пурсидашудагони ҳама гуруҳҳо дар бораи имкониятҳои муроҷиат ба банкҳо ё ташкилотҳои хурди қарздиҳанда барои гирифтани қарзҳо огоҳанд ва шанси гирифтани қарзҳо низ баланд аст, вале фоизҳои баланди қарзҳо садди роҳи чунин имкониятҳо мегарданд;
- Оҷонсии ҷимояи иҷтимоӣ, шуғл ва муҳочирати назди Вазорати меҳнат ва ҷимояи иҷтимоии аҳоли барои заноне, ки мехоҳанд ба соҳибкории хурд машғул шаванд, дар ҳаҷми 4000 сомонӣ ё беш аз 800 доллари ИМА барои 1 сол қарзҳои бефоиз пешниҳод менамояд.

3.3. Дастрасӣ ба хизматҳои иҷтимоӣ ва саводнокии ҳуқуқӣ

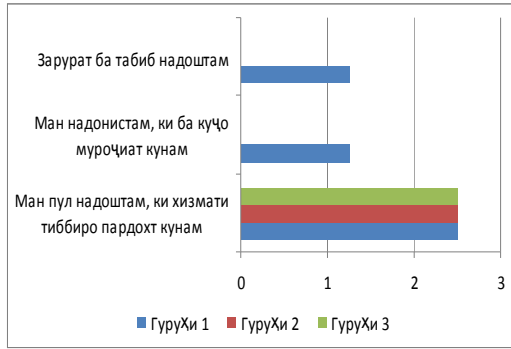
3.3.1. Хизматҳои иҷтимоӣ

3.3.1.1. Хизматрасониҳои тиббӣ

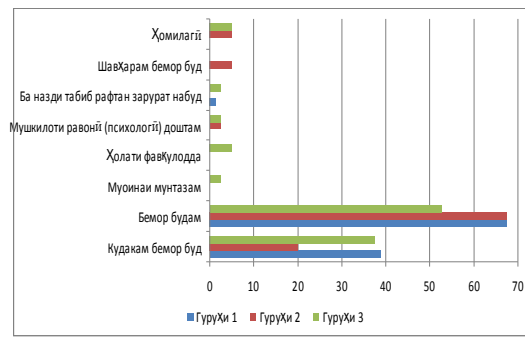
Натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ки занон барои гирифтани хизматҳои тиббӣ бисёр кам муроҷиат мекунанд ва фарқият дар байни гуруҳҳо вобаста ба масъалаи мазкур начандон зиёд аст (**ҷадвали 3.3.1.1**). Қариб ҳамаи занон дар ҳолатҳои зарурӣ аз хизматҳои тиббӣ истифода мекунанд (**ҷадвали 3.3.1.2**); ҳолатҳое, ки ёрдам расонда намешавад, асосан аз сабаби пардохт карда натавонистани ҳуди хизматҳо аз ҷониби занон буданд (**ҷадвали 3.3.1.3**). Сабабҳои асосии муроҷиатҳо барои хизматҳои тиббӣ дар **ҷадвали 3.3.1.4** пешниҳод карда шудаанд.

Ҷадв. 3.3.1.3 Агар не, сабаб чӣ буд? (%)

Ҷадв. 3.3.1.4 Кумаки тиббӣ ба шумо барои чӣ лозим буд? (%)

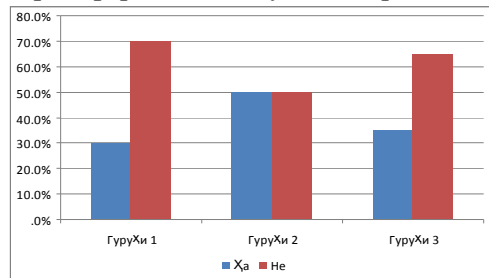

3.3.1.2. Дастрасӣ ба боғчаҳои кудакон ва мактабҳо

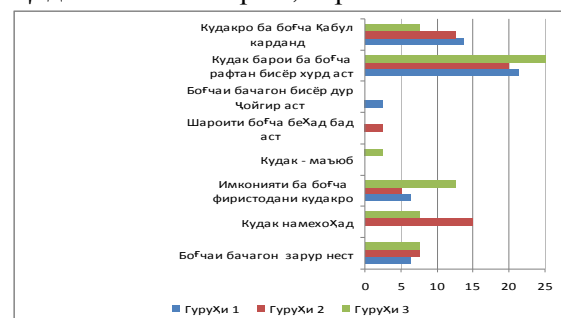
70% занони гуруҳи ҳадаф қайд намуданд, ки боғчаҳои кудакон барои фарзандони онҳо дастрас нестанд; барои гуруҳҳои назоратии I ва II ин рақамҳо мувофиқан 50% ва 64% - ро ташкил медиҳанд (ҷадвали 3.3.1.5).

Сабабҳои асосии маҳдудияти дастрасӣ ба боғчаҳои кудакон барои занони гуруҳи ҳадаф инҳоанд: кудакон бисёр хурданд, ки ба боғча раванд (22%); занон имкони раван кардани кудаконро ба боғча надоранд ё боғча барои онҳо чандон муҳим нест (7% аз руи ҳар як сабаб); 3% қайд карданд, ки боғчаҳо аз хонаҳояшон ниҳоят дур ҷойгир шудаанд (ҷадвали 3.3.1.6).

Ҷадв. 3.3.1.5 Оё боғчаҳои кудакон барои фарзандони шумо дастрасанд?

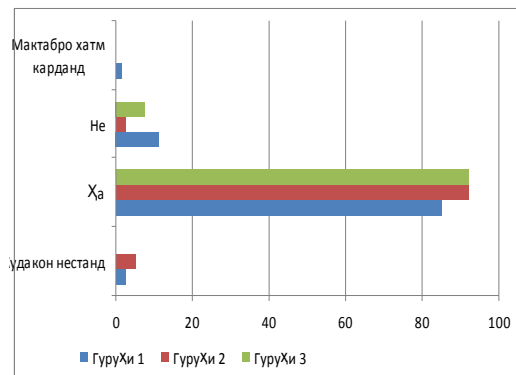

Ҷадв. 3.3.1.6. Агар не, чаро?

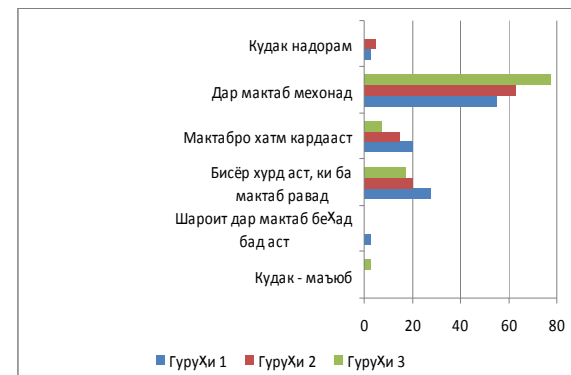

Аксарияти занон дар ҳама гуруҳҳо дар бораи дастрас будани мактабҳо барои фарзандонашон қайд намуданд. Танҳо 3% занон аз гуруҳи ҳадаф ишора намуданд, ки фарзандони онҳо бинобар шароитҳои ниҳоят бади таҳсил ба мактаб намераванд (ҷадвали 3.3.1.8).

Ҷадв. 3.3.1.7 Оё мактаб барои фарзанди шумо дастрас аст? (%)

Ҷадв. 3.3.1.8 Агар фарзанди шумо мактаб намеравад, сабабашро ишора кунед.

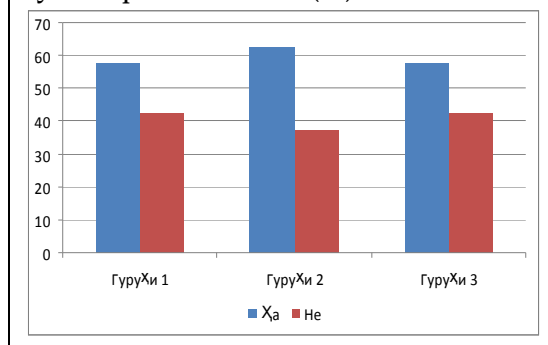
3.3.1.3. Хизматҳои асосии худидораи маҳаллӣ

Тақрибан 40% пурсидашудагон дар ҳама гуруҳҳо қайд карданд, ки онҳо ба хизматҳои умумии худидораи маҳаллӣ дастрасӣ надоранд (**ҷадвали 3.3.1.9**). Сабабҳо дар ҳама гуруҳҳо якхелаанд, вале норасоии ҳуҷҷатгузори дар гуруҳи ҳадаф нисбат ба гуруҳҳои назоратӣ сабаби муҳимтар ба шумор меравад. (**ҷадвали 3.3.1.10**).

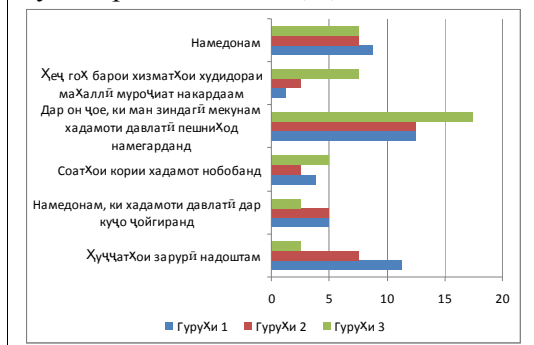
Қисмати зиёди гуруҳи ҳадаф қайд намуданид, ки аз хизматҳои коммуналии худидораи маҳалли бархурдоранд. Намояндагони гуруҳҳои назоратӣ одатан аз хизматҳои коммунали, маъмури ва иҷтимоӣ бархурдоранд (**ҷадвали 3.3.1.11**).

Дастрасӣ ба хизматҳои бо кортаъминкунӣ (40%) дар ҳамаи гуруҳҳо қариб як хел аст (**ҷадвали 3.3.1.12**).

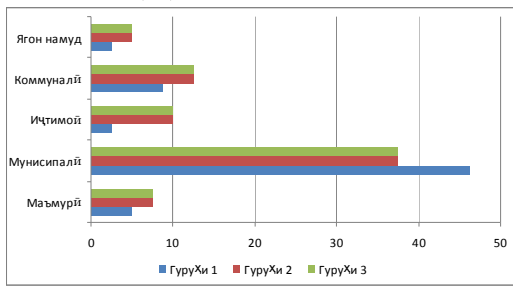
Ҷадв. 3.3.1.9 Дарёфтани мавҷудияти дастрасӣ ба хизматҳои асосии худидораи маҳаллӣ (%)

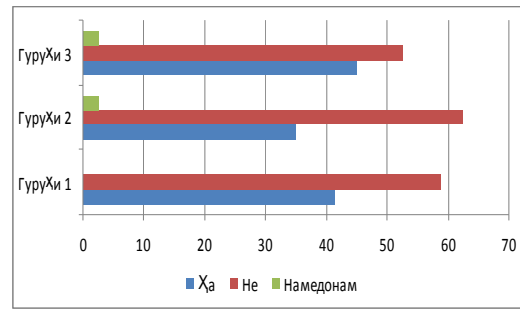
Ҷадв. 3.3.1.10 Сабабҳои нагирифтани набудани дастрасӣ ба хизматҳои худидораи маҳаллӣ? (%)

Чадв. 3.3.1.11 Истифодаи хизматҳое, ки худидораи маҳаллӣ пешниҳод менамояд (%)

Чадв. 3.3.1.12 Дастрасӣ ба хизматҳои бо кор таъминкунӣ (%)

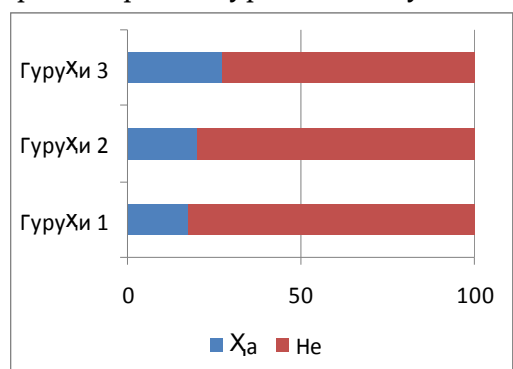
3.3.1.4. Дархост ва аризаҳо ба мақомоти худидораи маҳаллӣ

Фарқият дар байни гуруҳҳои ҳадаф ва назоратӣ дар он аст, ки занон бо ариза ву дархостҳо то чи андоза ба мақомоти худидораи маҳаллӣ муроҷиат менамоянд. Дараҷаи муроҷиат дар байни занони гуруҳи ҳадаф – занони партофташудаи муҳочирон пасттар аст. Танҳо 18% онҳо ягон вақт ба мақомоти худидораи маҳаллӣ муроҷиат намудаанд, дар ҳоле ки ин рақам дар байни занони гуруҳи назоратии II 28%-ро ташкил медиҳад (ҷадвали 3.3.1.13).

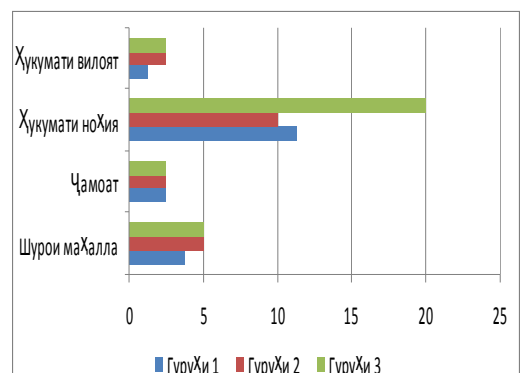
Дар аксар ҳолатҳо занони ҳама гуруҳҳо ба мақомоти ноҳиявӣ (ҳукуматҳои ноҳияҳо) бо ариза ва дархостҳо муроҷиат мекунанд (ҷадвали 3.3.1.14). Занони гуруҳи ҳадаф маъмулан ба мақомоти маҳаллӣ бо дархостҳо (10%), шикоятҳо (5%) ва пешниҳодҳо муроҷиат менамоянд (ҷадвали 3.3.1.15).

Шикоятҳои занони партофташудаи муҳочирон одатан ба оила, хешовандон ва ҳамсояҳо рафт доранд, дар айнаи замон дархостҳо асосан ба гирифтани маълумот доир ба кумақпулиҳои давлатӣ ва имтиёзҳо, гирифтани қитъаи замин барои сохтмони манзил ва имконияти пайдо кардани шуғл алоқамандӣ доранд (ҷадвали 3.3.1.16).

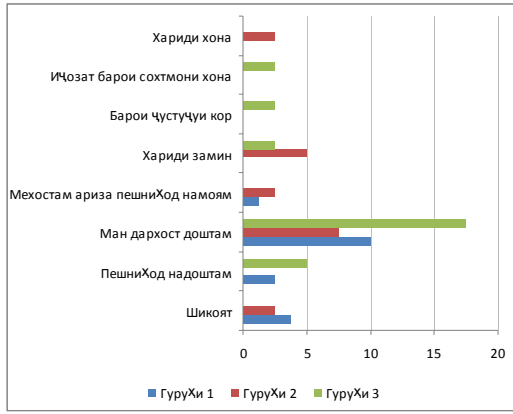
Чадв. 3.3.1.13 Оё шумо ягон маротиба ба мақомоти маҳаллӣ бо ариза/дархост муроҷиат намудаед?

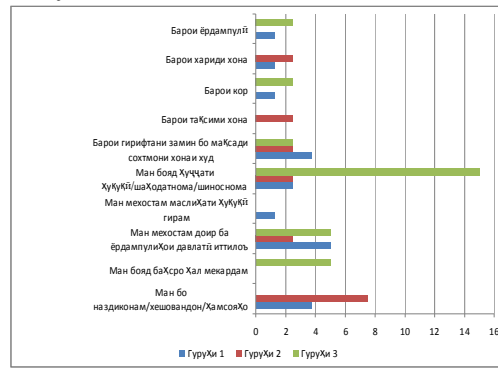
Чадв.3.3.1.14 Шумо ба кадом мақомоти маҳаллӣ муроҷиат намудед? (%)

Ҷадв. 3.3.1.15 Сабаби муроҷиатро нишон диҳед? (%)

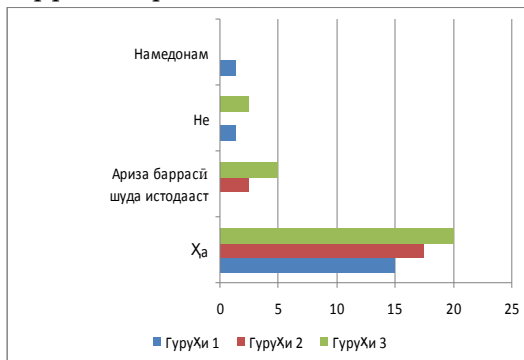

Ҷадв. 3.3.1.16 Доир ба кадом мавзӯъ шумо бо шикоят ва дархост муроҷиат намудед? (%)

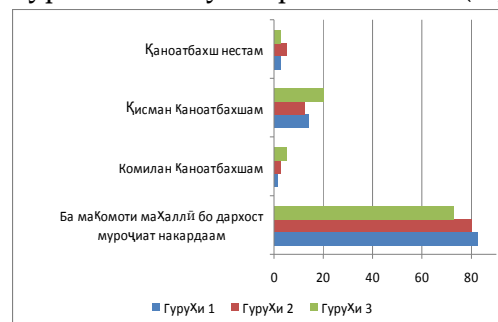

Мувофиқи маълумоти ба даст омада, қариб ҳама муроҷиатҳои гуруҳҳо аз ҷониби мақомоти маҳаллӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудаанд (ҷадвали 3.3.1.17). Ариза ва дархостҳои пурсидашудагон асосан қисман қонён қарда шудаанд, дар ҳоле ки ҳиссаи муроҷиатҳои пурра ё умуман қонёнқардашуда бисёр каманд (ҷадвали 3.3.1.18).

Ҷадв. 3.3.1.17 Оё аризаи шумо баррасӣ гардид? (%)

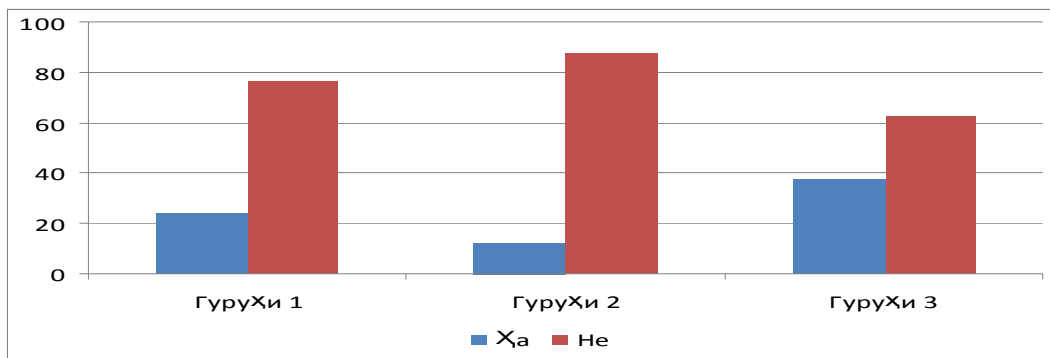
Ҷадв. 3.3.1.18 Оё шумо аз амалҳои мақомоти ҳокимият, ки ба он муроҷиат намудед розӣ ҳастед? (%)

3.3.1.5. Дастрасӣ ба марказҳои бухронӣ

Дар рафти пурсиш 23% занони гуруҳи ҳадаф ва инчунин 12% ва 38% (мувофиқан) занони гуруҳҳои назоратии I ва II дарҷ қарданд, ки онҳо ба марказҳои ройғони бӯҳронӣ дастрасӣ доштанд. Фарқияти мазкур аз огоҳии бештари баъзе пурсидашудагони алоҳида, нисбат ба дигарон дар дигар гуруҳҳо, шаҳодат медиҳад. Вале, дар рафти омузиши гуруҳӣ маълум гардид, ки занони гуруҳи ҳадаф дар бораи мавҷудияти марказҳои ройғони бӯҳронӣ дарак надоранд. Онҳо инчунин дар бораи мавҷудияти Маркази иттилоотӣ - захиравӣ ва бӯҳронии Кумитаи қор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон огаҳӣ надоранд.

Чадвали 3.3.1.19 Оё шумо ба марказҳои ройғони бухронӣ дастрасӣ доред?

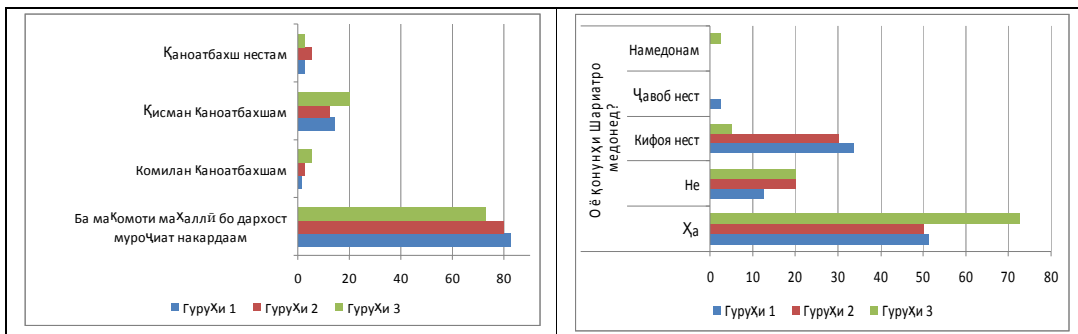
Ҳангоми таҳлили дастрасии пурсидашудагон ба хизматҳои иҷтимоӣ ва хизматҳои худидораи маҳаллӣ мушкилоти зерин муайян карда шуданд:

- Занони ҳама гуруҳҳо барои кумаки тиббӣ кам муроҷиат мекунанд; дар баъзе ҳолатҳо бинобар набудани маблағҳои пулӣ ёрдам расонда намешавад;
- Боғчаҳои кудакон на ҳамеша дастрасанд;
- Занони гуруҳи ҳадаф ба марказҳои ройғони бухронӣ ва захиравӣ-иттилоотии Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон кам ё умуман дастрасӣ надоранд ё дар бораи мавҷудияти онҳо маълумот надоранд;
- Таъри 40% пурсидашудагон дар ҳама гуруҳҳо дарҷ намуданд, ки онҳо ба хизматҳои асосии ҳокимияти маҳаллӣ дастрасӣ надоранд ё аз чунин хизматҳо бархурдор нестанд. Сабабҳо дар ҳама гуруҳҳо монанданд, вале сабаби норасоии ҳуҷҷатгузори дар гуруҳи ҳадаф бештар қайд карда шуд. Дар байни хизматҳои асосии худидораи маҳаллӣ, намояндагони гуруҳи ҳадаф асосан ба хизматҳои коммуналӣ дастрасӣ доранд. Занони гуруҳҳои назоратӣ бештар дар бораи гирифтани хизматҳои коммуналӣ, маъмури ва иҷтимоӣ дарҷ карданд;
- Занони гуруҳи ҳадаф бо ариза ва дархост ба мақомоти маҳаллӣ назар ба намояндагони гуруҳҳои назоратӣ камтар муроҷиат мекунанд.

3.3.2. Саводнокии ҳуқуқӣ

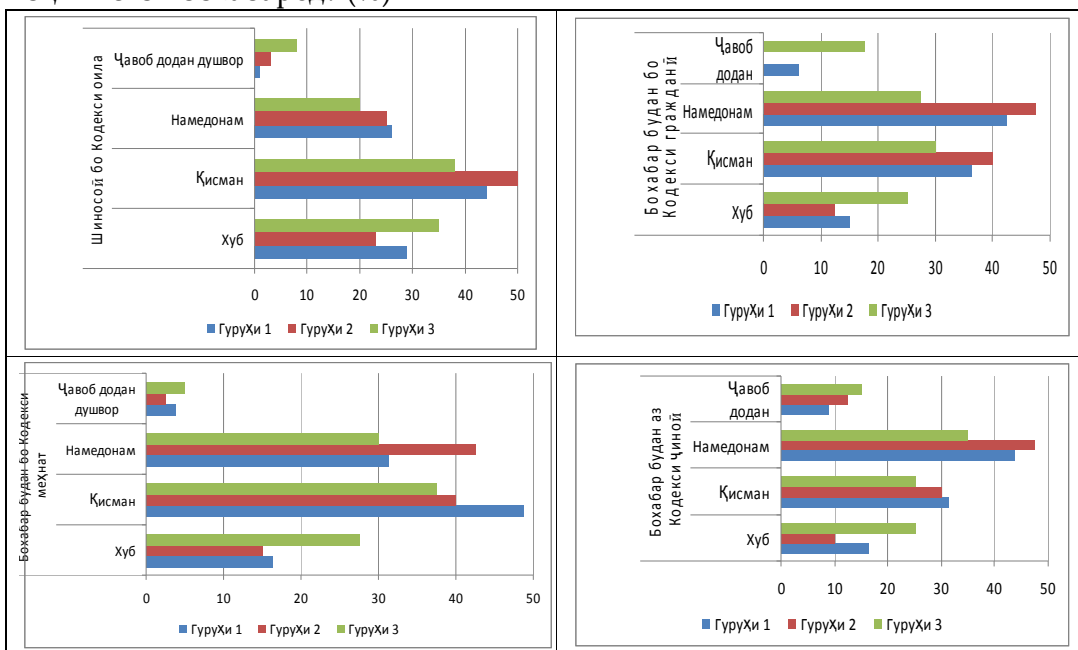
Дар рафти пурсиш 80% пурсидашудагон дар ҳамаи гуруҳҳо дарҷ намуданд, ки онҳо ба таври кофӣ дар бораи усулҳои ҳимояи ҳуқуқҳои боҳабаранд (ҷадвали 3.3.2.1). Маълумоти ба даст оварда нишон медиҳанд, ки беш аз 50% пурсидашудагон дар ҳамаи гуруҳҳо аз қонунҳои Шариат боҳабаранд (ҷадвали 3.3.2.2).

Чадв. 3.3.2.1 Оё шумо барои ҳимояи ҳуқуқҳои худ дониши казоӣ доред? (%)	Чадв. 3.3.2.2 Оё шумо қонунҳои Шариатро медонед? (%)
--	---

Ба ин нигоҳ накарда, аксарияти занон дар ҳама гуруҳҳо дар бораи пурра ё қисман надонистани қонунҳои махсуси Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба ҳуқуқҳои занон бахшида шудаанд, дарҷ намуданд. 30% занони гуруҳи ҳадаф ишора карданд, ки Кодекси оиларо хуб медонанд, ва танҳо 15% дар бораи донишҳои кодексҳои меҳнат, граждони ва ҷинояти дарҷ намуданд (ҷадвали 3.3.2.3).

Ҷадвали 3.3.2.3 Шумо то чӣ андоза дар бораи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бохабаред? (%)

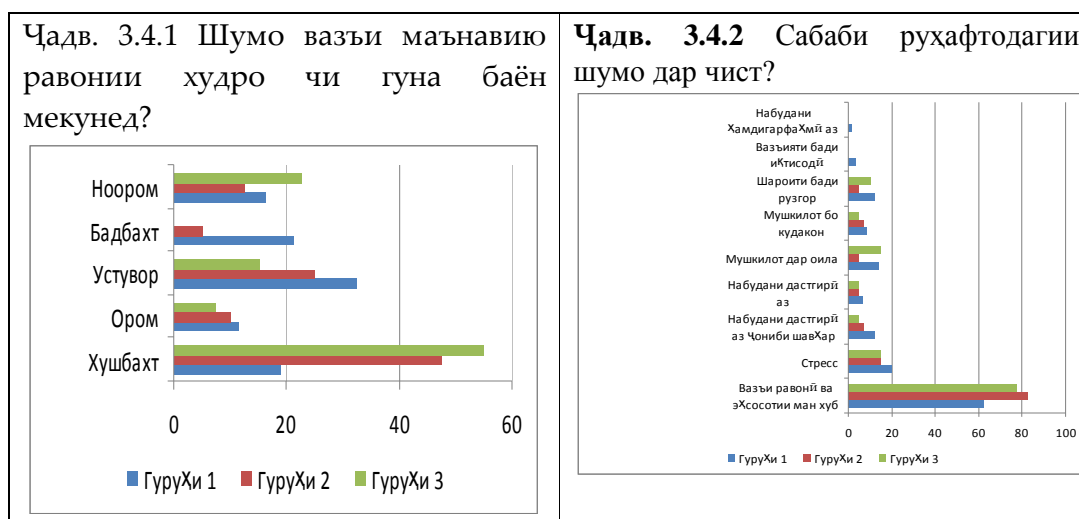
Вақте ки дар рафти омузиши гуруҳҳо доир ба муфассалтар донишҳои қонунгузори марбути Тоҷикистон пурсиданд, занони гуруҳи ҳадаф танҳо огоҳии нопурра ё умуман надонистани муқаррароти махсусро нишон доданд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки огоҳӣ дар байн занони гуруҳи ҳадаф дар бораи қонунҳо ва ҳуқуқҳои дахлдори воқеан паст аст ва онҳо намедонанд чӣ гуна ҳуқуқҳои худро амалӣ созанд. Лекин ҳуқуқи Шариатро медонанд ва дар ин бора дарҷ намудан зарур аст.

Дар охир ҳаминро қайд кардан лозим аст, ки аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқоти қонунҳои гуруҳи ҳадаф дар бораи қонунгузори дахлдори Тоҷикистон ва ҳуқуқҳои худ кам огоҳӣ доранд; вале доир ба қонунҳои Шариат бештар огоҳанд.

3.4. Вазъи руҳию маънавӣ

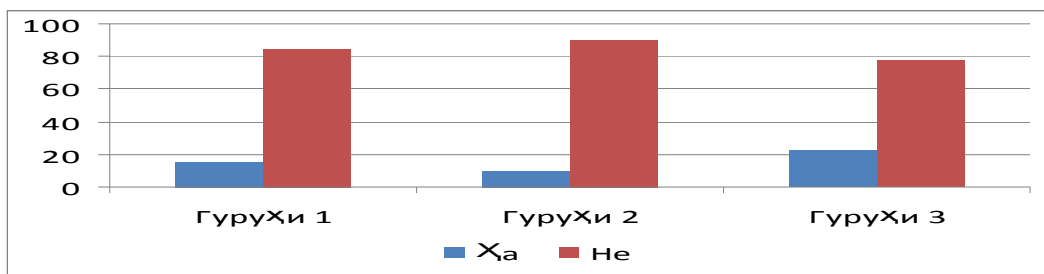
Новобаста аз шумораи зиёди занони вазъи руҳию равониашон устувор, дар рафти таҳқиқот доир ба руҳафтодагии намояндагони гуруҳи ҳадаф нисбат ба намояндагони гуруҳҳои назоратӣ ишора гардид (20%) (ҷадвали 3.4.1). Шумораи ками занони гуруҳи ҳадаф вазъи равонии худро хуб (хушбахт) ҳисобиданд. Ҳиссаи онҳо нисбат ба занони гуруҳҳои назоратӣ 2,5 маротиба камтар аст. Ин далел бо натиҷаҳои омузишҳои гуруҳӣ низ тасдиқ мегардад. Дар рафти ин пурсишҳо аксари занон доир ба харобиҳои асаб ва ноҷуриҳои аз вазъияти баамаломада шикоят карданд.

Стресс, набудани дастгирӣ аз тарафи шавҳарон, шароити бади рузгор, мушкилот дар оила ва бо кудакон - сабабҳои маъмули афсурдаҳолии занони гуруҳи ҳадаф ба шумор мераванд (ҷадвали 3.4.2). Занон дар рафти омузишҳои гуруҳӣ боз дарҷ намуданд, ки ҳолати нохуби равонии эшон ба фарзандон, ки ҳамчунин аз шароити бади зиндагӣ, аз набудани падар ва таъкибу озор дар мактабу маҳалла азият мекашанд, таъсир мерасонад. Назар ба маълумоти таҳқиқот фарзандони занони партофташудаи муҳоҷирон нисбат ба фарзандони занони гуруҳҳои назоратӣ бештар мавриди муносибати дағал қарор мегиранд. Ҳиссаи ҷой надоштани муносибати дағал ба кудакон дар гуруҳҳои назоратӣ 80% ва дар гуруҳи ҳадаф 65%-ро ташкил медиҳад.

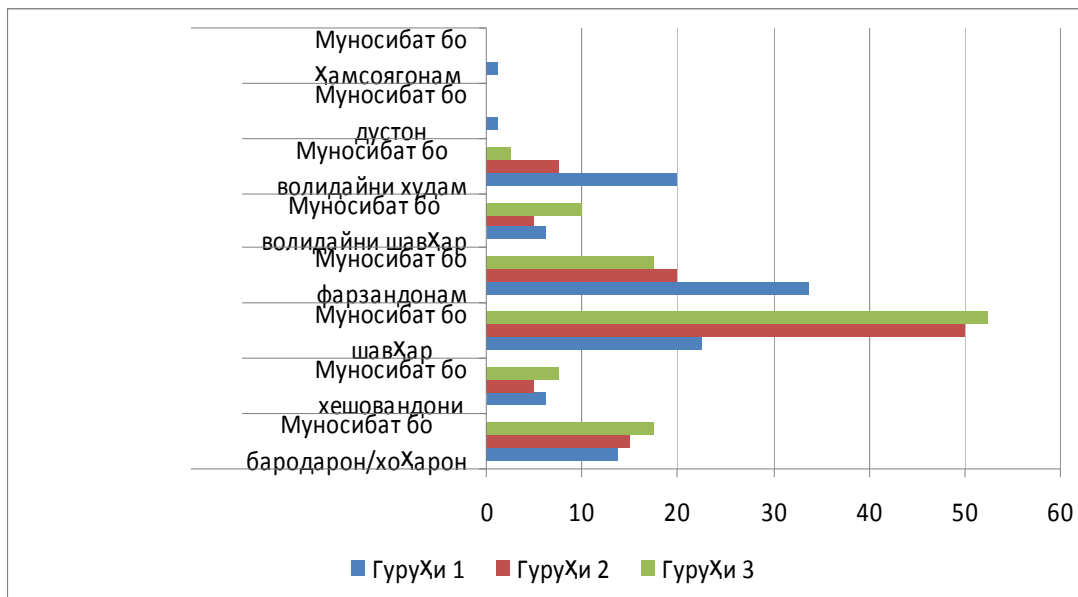
Дар рафти омузишҳои гуруҳӣ маълум гардид, ки занони партофташудаи муҳоҷирони меҳнатӣ ба ибрази мушкилоти вобаста ба набудани шавҳаронашон ниёз доранд. Ҳама иштирокчиён аз муҳимияти ибрази назарашон, муҳокимаи мушкилоти рубаруяшон ва гуш кардан ба арзашон дарҷ намуданд. Гарчанде, оилаи худро партофтани шавҳар ин таъсир ба ҳолати равонии аъзои оила бошад ҳам, танҳо 18% занон аз гуруҳи ҳадаф доир ба имконияти дастрасӣ ба кумаки ройғони равоншинос ишора карданд (ҷадвали 3.4.3).

Ҷадвали 3.4.3 Шумо ба кумаки ройғони равонӣ дастрасӣ доред?

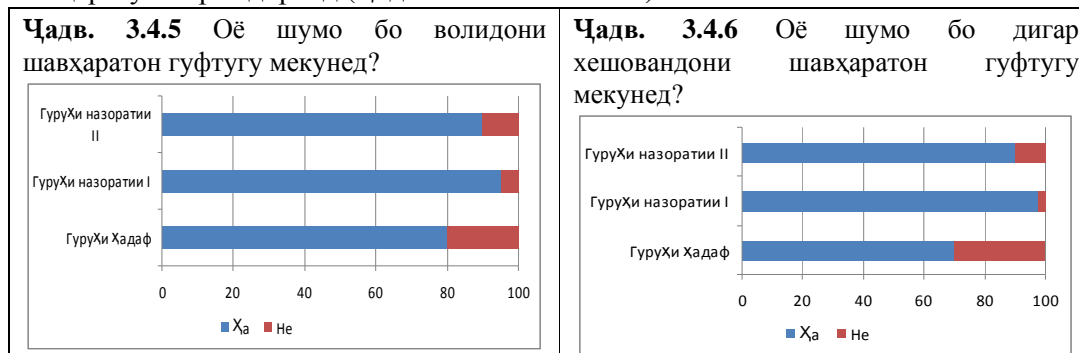

Пурсиш нишон медиҳад, ки барои занони гуруҳи ҳадаф муносибати онҳо бо кудаконашон бисёр муҳим аст (33%). Ин натиҷа бо хулосаҳои омузишҳои гуруҳӣ низ тасдиқ меёбад, ки дар рафти онҳо бисёр занон доир ба мақсади ягона ва умеди зиндагӣ будани фарзандонашон ишора намуданд. Дигар чизи муҳим барои занони гуруҳи ҳадаф ин муносибати онҳо бо шавҳаронашон (22%), бо волидайн (20%), бо бародарону хоҳарон (14%) мебошанд. Ва баръакс, дар гуруҳҳои назоратӣ муносибат бо шавҳарон (50%) аз ҳама муҳимтар мебошад (**ҷадвали 3.4.4**).

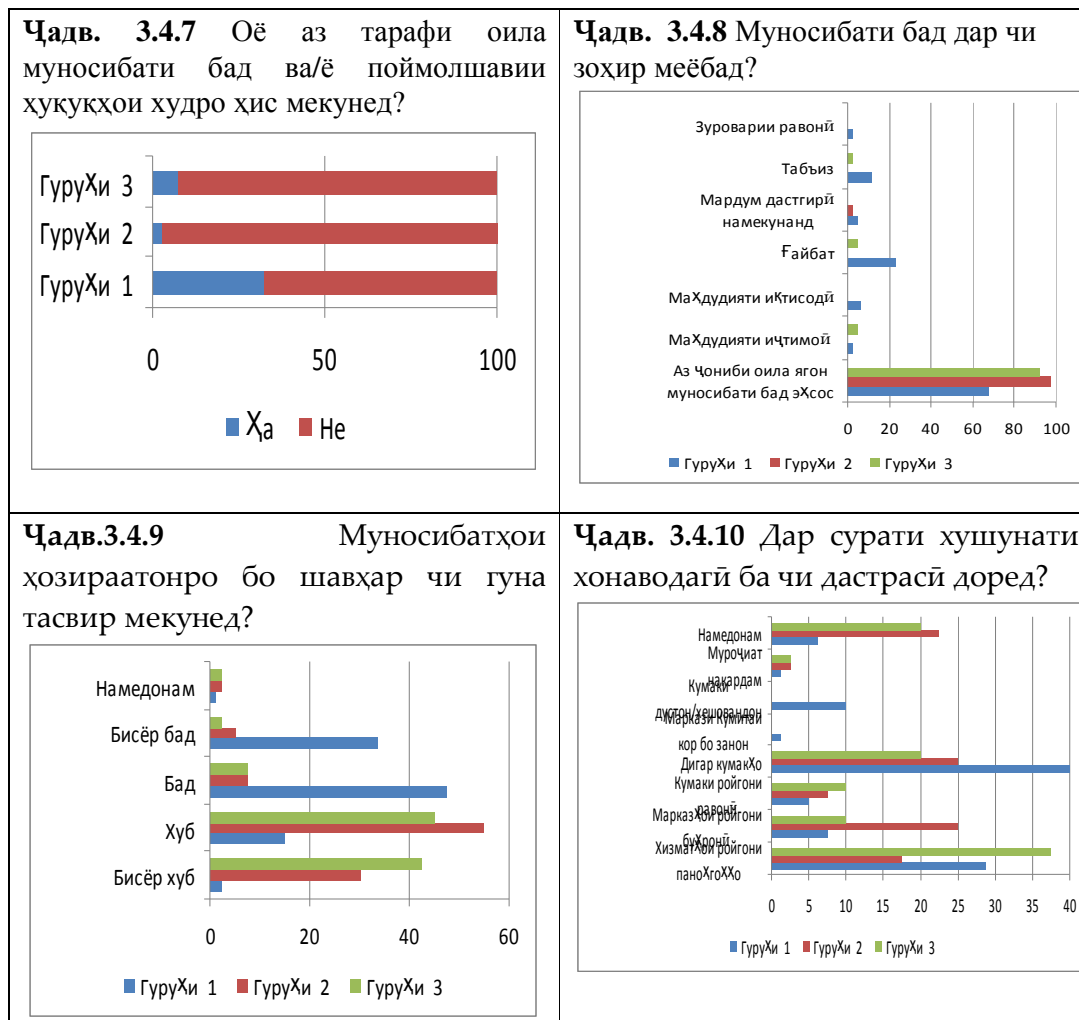
Ҷадвали 3.4.4 Муносибат бо кадоме аз наздиконатон дар ҳаёти шахсии шумо муҳим аст?

Гарчанде, занони гуруҳи ҳадаф хешовандони шавҳарро аз ҷумлаи одамони наздики худ ном набурда бошанд ҳам, ки муносибат бо онҳо барояшон муҳим аст. 80% занони гуруҳи ҳадаф то ба ҳануз бо волидайн шавҳар ва 70% бо дигар хешовандони шавҳар муошират доранд (**ҷадвали 3.4.5** ва **3.4.6**).

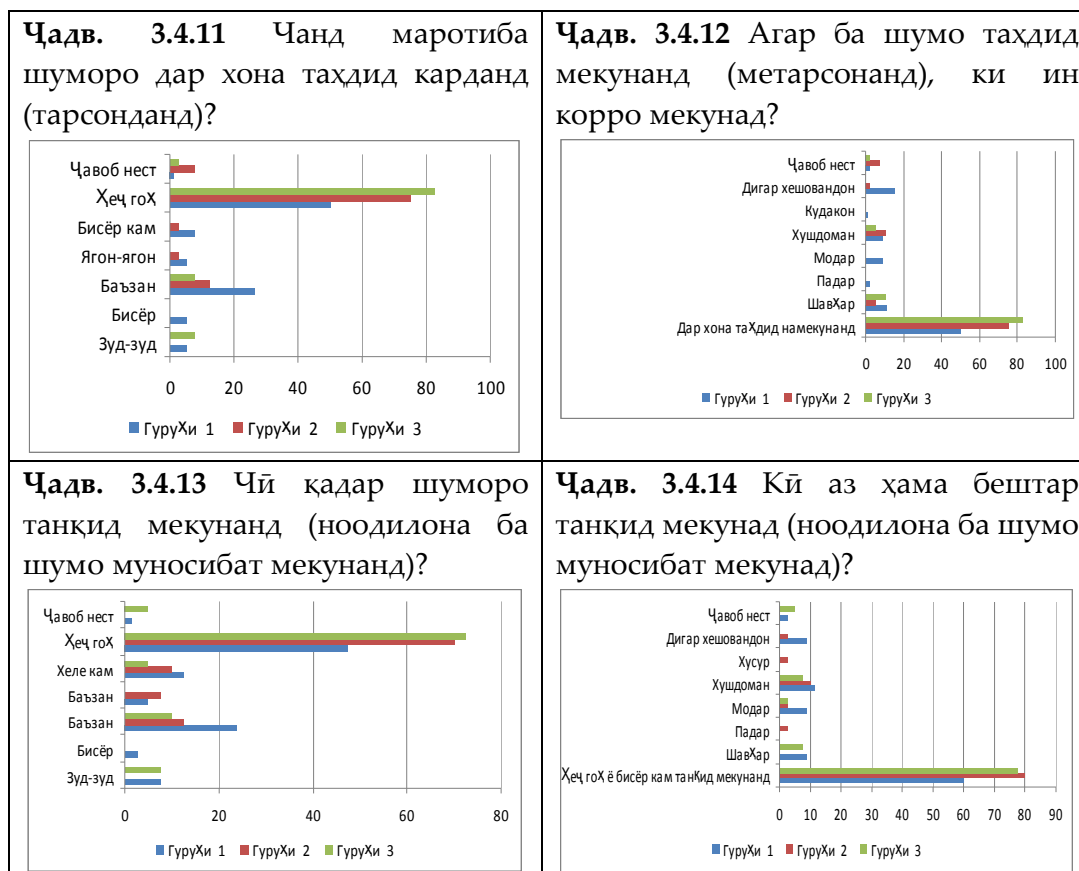

Назар ба рақамҳои пурсиш, занони гуруҳи ҳадаф нисбат ба занони гуруҳҳои назоратӣ аз тарафи аъзои оила бештар мувоҷеҳи муносибати ноодилона ва поймол гардидани ҳуқуқҳояшон мегарданд (**ҷадвали 3.4.7**). Шаклҳои асосии муносибати бад, тафриқаи иҷтимоӣ ва таъбиз, ки бо онҳо аъзои гуруҳи ҳадаф дучор мегарданд - овозаю ғайбат, зуровариҳои ҷисмонӣ, маҳдудсозии иқтисодӣ ва иҷтимоӣ мебошанд (**ҷадвали 3.4.8**). Дар рафти пурсиш занони гуруҳи ҳадаф дар бораи дастрасии маҳдуди худ (дар муқоиса бо занони гуруҳҳои назоратӣ) ба марказҳои дар назди Кумитаи кор бо занон ва оила амалкунанда ва марказҳои бухрониву кумакҳои роӣғони равонӣ дарҷ намуданд (**ҷадвали 3.4.10**).

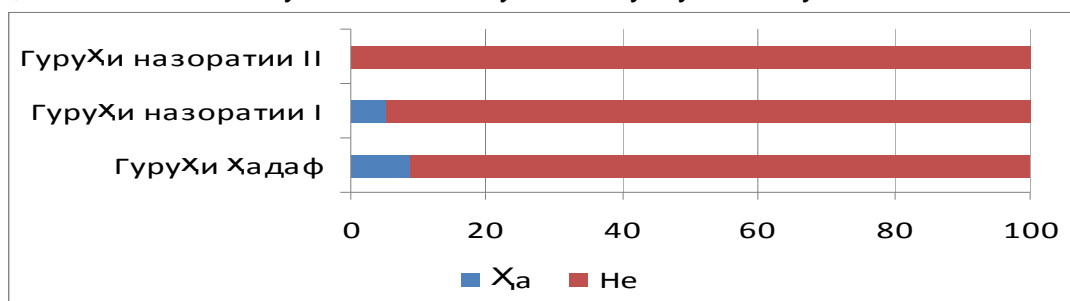
Тайи 8% занони партофташуда зуд-зуд ва беист, 10% гоҳ-гоҳ ва аҳёнан, 26% баъзан ва 50% ҳеҷ гоҳ, мавриди таҳдид қарор мегиранд. Баръакс, ҳиссаи занони гуруҳи назоратӣ, ки ҳеҷ гоҳ мавриди таҳдид қарор намегиранд, тақрибан 80%-ро ташкил медиҳад (**ҷадвали 3.4.11**). Занони гуруҳи ҳадаф беш аз ҳама аз ҷониби шавҳарони худ (11%), дигар хешовандон (15%), аз модарони худ ва хушдоманҳо (8%) ва аз падарони худ (8%) таҳдид мебинанд (**ҷадвали 3.4.12**). Тайи 11% онҳо зуд-зуд ё беист, 20%-ашон гоҳ-гоҳ ё аҳёнан ва 50% занони партофташуда ҳеҷ гоҳ мавриди танқид қарор намегиранд (**ҷадвали 3.4.13**). Ин нишондиҳанда дар гуруҳҳои назоратӣ

хеле баланд аст (**ҷадвали 3.4.14**). Хулосаҳои мазкур бо натиҷаҳои омузишҳои гуруҳҳо тасдиқ мегарданд. Ин натиҷаҳо нишон медиҳанд, ки вазъи безътимоди занон дар хонаҳо ва хоҷагиҳои зиндагӣ мекардашон боз ҳам мушкilotашонро печидатар мегардонад.

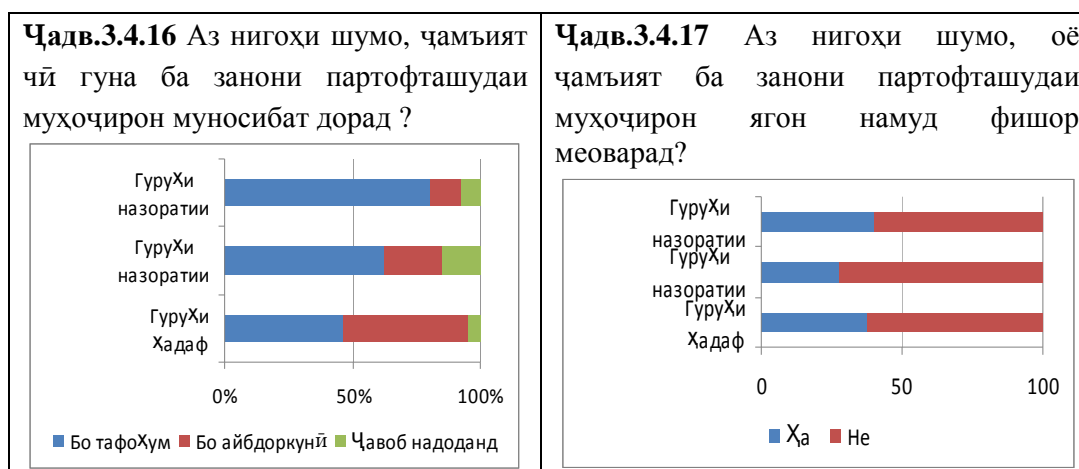
Худкушӣ ин боз як мушкили ҷиддӣ аст, ки ба ҳолати нозуки маънавию равонии пурсидашудагон ишора менамояд (Баъзе занони гуруҳи ҳадаф ишора намуданд, ки онҳо кушиши худкушӣ намуда буданд). Аз рӯи таҳқиқот, кушишҳои худкушӣ дар байни занони гуруҳи ҳадаф (8%) ду маротиба зиёдтар нисбат ба гуруҳи назоратии I (4%) воমেхуранд. Ҳол он ки дар байни занони гуруҳи назоратии II ягон ҳолат ба мушоҳида нарасидааст (**ҷадвали 3.4.15**).

Ҷадвали 3.4.15 Оё шумо ягон вақт кушиши худкушӣ намудаед?

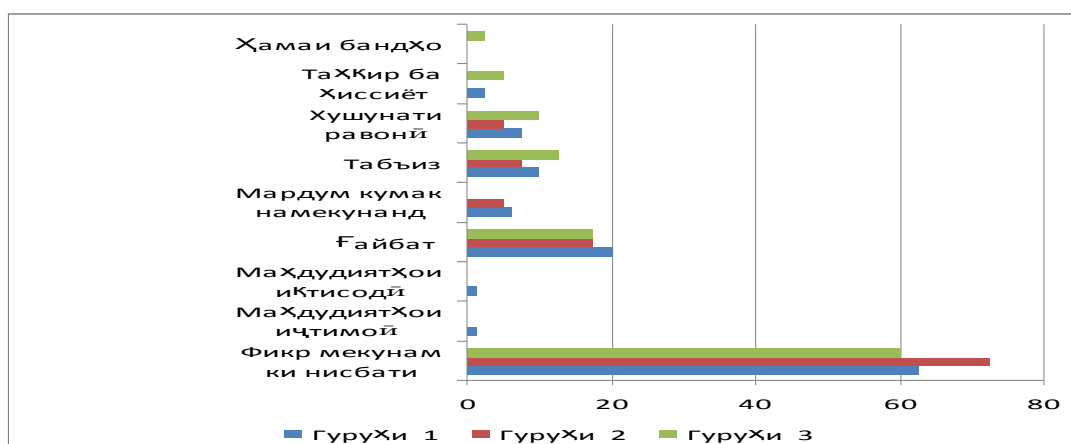
Муносибати ҷома ба занони партофташудаи муҳоҷирон дар гуруҳҳои ҳадаф ва назоратӣ аз ҳам фарқ мекунад. Натиҷаҳои омузишҳои гуруҳӣ нишон медиҳанд, ки муносибати ҷома ба занони партофташудаи муҳоҷирон аз дастгирӣ то танқид иваз мешавад – баъзеҳо муносибатҳои ҷамъиятиро чун дарк кардан ва раҳм кардан тавсиф мекунад, дигарон чун айбдор кардан ва гумону шубҳа кардан мефаҳманд.

Аз руи натиҷаҳои пурсиш, 80% занони гуруҳи назоратии II нишон доданд, ки ҷома ба занони партофташуда бо ҳусни тафохум менигарад, дар ҳоле ки ба ин гуруҳи назоратии I (62%) ва ҳуди гуруҳи ҳадаф – занони партофташуда бовар надоранд (44%) (**ҷадвали 3.4.16**). Аз руи натиҷаҳои омузишҳои гуруҳӣ чунин хулоса кардан мумкин аст, ки занони партофташуда аз ҷамъият худро бештар ҷудо ҳис мекунад. Ин ҳолат ба танҳой ва навмедӣ оварда мерасонад. 62% занони партофташуда қайд карданд, ки ягон намуд фишорро аз ҷониби ҷамъият эҳсос накардаанд (**ҷадвали 3.4.17**).

Он ҷое, ки фишор аст, асосан дар маҳдудсозии иҷтимоӣ дар шакли овоза, табъиз ва рад намудани пешниҳоди кумак ва инчунин дар ҳолатҳои зуроварии ҷисмонӣ ва фишори равонӣ зоҳир мегардад. (**ҷадвали 3.4.18**).

Ҷадвали 3.4.18 Фишори мазкур кадом шаклро ба худ касб мекунад?

Дар рафти таҳлили ҳолати маънавию равонии занон мушкilotи зерин ошкор карда шуданд:

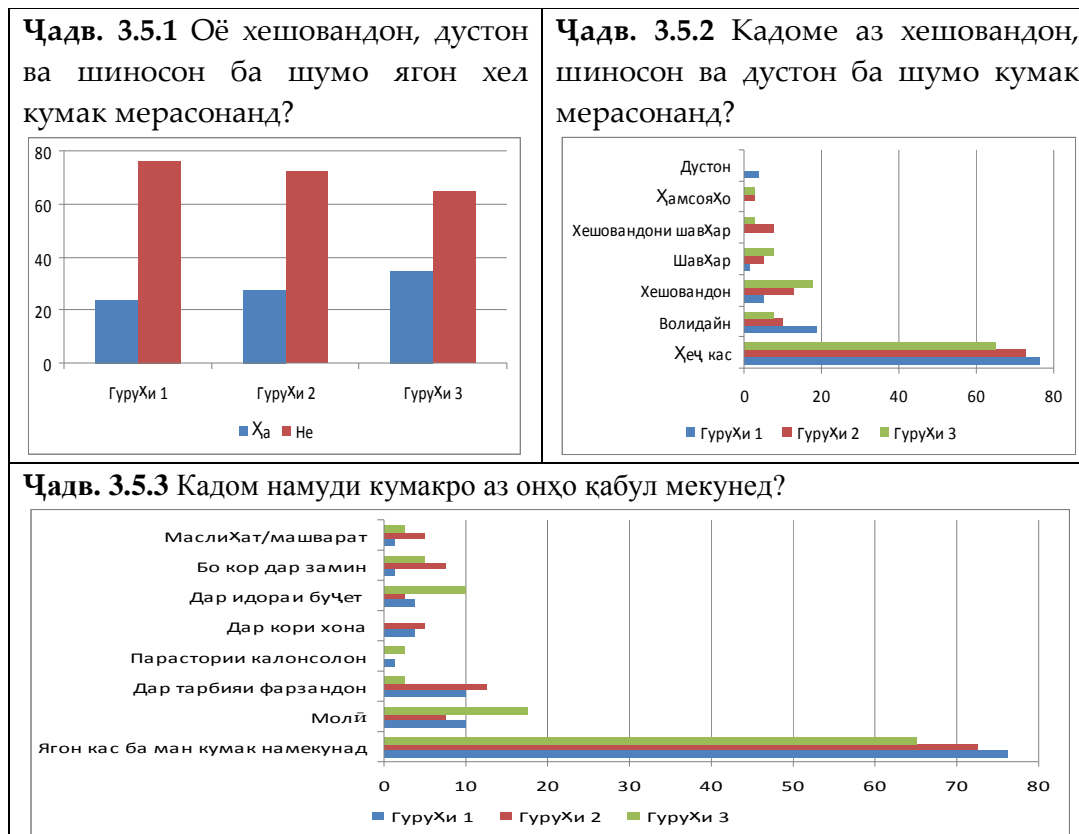
- Занони гуруҳи ҳадаф худро нисбат ба намояндагони гуруҳҳои назоратӣ бадбахттар ҳис мекунанд;
- Стресс, набудани дастгирӣ аз тарафи шавҳарон, шароити бади рузгор, мушкilot дар оила ва бо кудакон - сабабҳои маъмули афсурдаҳолии занони гуруҳи ҳадаф ба ҳисоб мераванд. Ҳолати равонии занон ба фарзандони онҳо низ таъсир мерасонад;
- Занони гуруҳи ҳадаф қайд намуданд, ки барои онҳо аз ҳама муҳим муносибати онҳо бо фарзандонашон – мақсаду умеду зиндагии онҳо мебошад;
- Занони гуруҳи ҳадаф нисбат ба занони гуруҳи назоратӣ бештар аз ҷониби оила дучори муносибати ноодилона ва поймол гардидани ҳуқуқҳоишон мегарданд. Шаклҳои асосии чунин муносибати бад - маҳдудсозии иҷтимоӣ ва таъбиз, овозаҳо, зуроварии ҷисмонӣ, маҳдудиятҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ мебошанд;
- Занони гуруҳи ҳадаф дар бисёр ҳолатҳо маҳдудсозӣ дар ҷомеаро эҳсос менамоянд;
- Қариб 8% занони гуруҳи ҳадаф зуд-зуд ва бисёр зуд мавриди таҳдид қарор мегиранд. Таҳдид асосан аз ҷониби шавҳарон (11%), хешовандон (15%), модарон ва модаршӯён (8%), падарони худ (8%) аст. Қариб 11% зуд-зуд ё бисёр зуд мавриди танқид қарор мегиранд;
- Фарзандони занони гуруҳи ҳадаф нисбат ба фарзандони занони гуруҳҳои назоратӣ бештар мавриди муносибати дағал қарор мегиранд;
- Худкушӣ мушкили ҷиддӣ ба ҳисоб меравад. Як қисми занони гуруҳи ҳадаф ба кушишҳои худкушӣ ишора карданд. Назар ба маълумоти пурсиш сатҳи худкушӣ дар байни занони партофтаи муҳоҷирон (8%) нисбат ба занони гуруҳи назоратии I (4%) ду баробар зиёдтар мебошад. Дар гуруҳи назоратии II ягон ҳолати худкушӣ ба ҳисоб гирифта нашудааст.

3.5. Дастгирии ҷамъиятӣ, давлатӣ ва байналмилалӣ

3.5.1. Дастгирии оилавӣ ва ҷамъиятӣ

Мувофиқи маълумоти пурсиш танҳо 24% занони партофташуда аз хешовандон, дустон ва шиносон дар ягон шакл кумак мегиранд, дар ҳоле ки сатҳи ёрдам дар байни гуруҳҳои назоратии I ва II, мувофиқан 28% ва 38%-ро ташкил медиҳад (**ҷадвали 3.5.1**). Занони гуруҳи ҳадаф асосан аз волидайнӣ худ (15%), хешовандон (5%), дустон (4%) ва шавҳарон кумак мегиранд. Барои муқоиса намояндагони гуруҳҳои назоратӣ асосан аз ҷониби шавҳарони худ дастгирӣ меёбанд ва аз кумаки волидайнашон нисбат ба занони партофташуда, камтар вобастагӣ доранд. Бар замми ин, намояндагони гуруҳҳои назоратӣ аз хешовандони шавҳар ва аз ҳамсоёҳо низ кумак мегиранд, дар ҳоле ки чунин дастгирӣ аз ҷониби аъзои гуруҳи ҳадаф қайд карда нашуд (**ҷадвали 3.5.2**). Дар маҷмӯъ, занони гуруҳи ҳадаф нисбат ба занони гуруҳҳои назоратӣ камтар кумак мегиранд.

Дар бобати шаклҳои кумакрасонӣ фарқияти калон ба назар нарасид. Одатан занон чунин кумакҳо мегиранд: кумаки молӣ ва кумак дар тарбияи кудакон (10% барои ҳар як намуд); корҳои хона ва идораи буҷети оила (5% барои ҳар як намуд); ғамхорӣ нисбати пиронсолон, кор дар замини назди ҳавлӣ дар шакли маслиҳат/машварат (ҷадвали 3.5.3)

3.5.2. Кумак аз ҳокимияти маҳаллӣ ва сазмонҳои байналмилалӣ

Як пурсидашуда (1%) аз гуруҳи ҳадаф ва ду пурсидашуда (5%) аз гуруҳи назоратии II ишора намуданд, ки онҳо аз ҳокимияти маҳаллӣ ва сазмонҳои байналмилалӣ кумак гирифтаанд. Намояндаи гуруҳи ҳадаф аз Ширкати саҳҳомии ҳолдингии давлатии «Барқи Тоҷик» дар шакли ёрдампулӣ кумак гирифтааст ва ду зан аз гуруҳи назоратии II дар навбати худ аз Барномаи ҷаҳонии озуқа (БҶО) ва ширкати хусусии «Накукор» кумаки молӣ ва башардустона дастрас кардаанд.

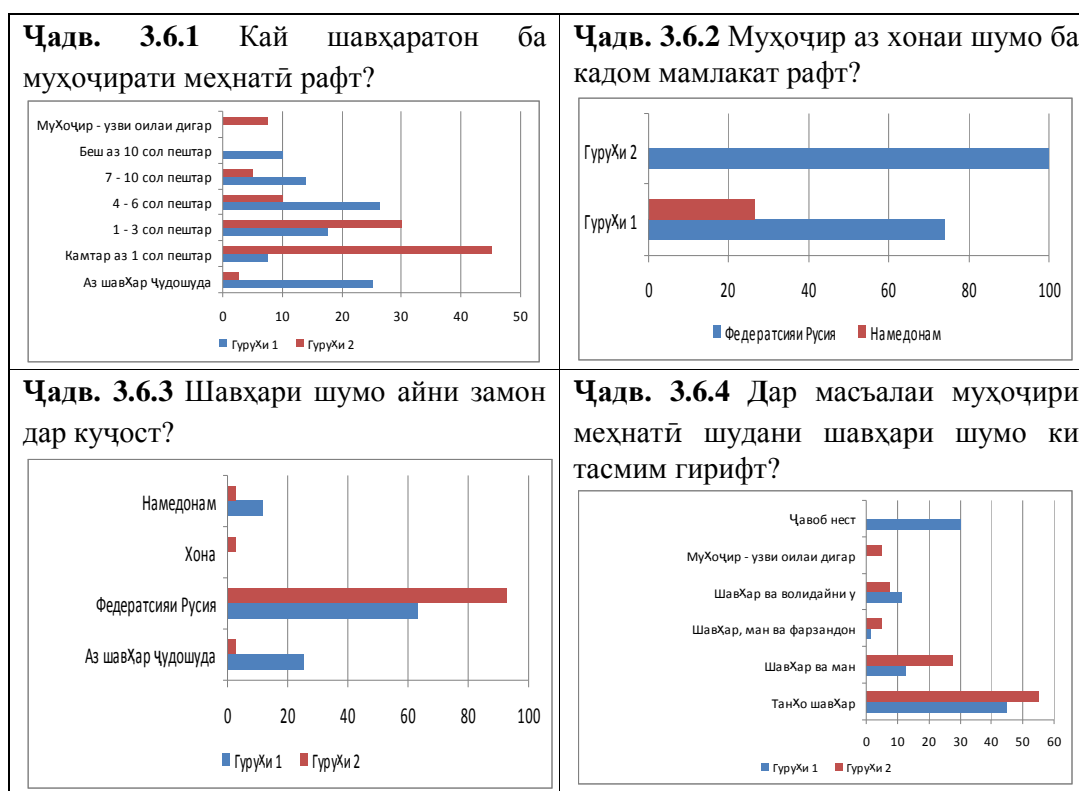
Душворихоӣ асосии зеринро қайд кардан мумкин аст, ки пурсидашудагон ҳангоми гирифтани кумак аз оила ва давлат ишора намуданд:

- Танҳо ҷаҳоряки занони гуруҳи ҳадаф аз хешовандон, дустон ва шиносон дар ягон шакл кумак гирифтаанд. Ин нишондиҳанда нисбат ба занони гуруҳҳои назоратӣ камтар аст;
- Асосан волидайн, хешовандон ва дустон занони гуруҳи ҳадафро дастгирӣ менамоянд;
- Пурсидашудагони гуруҳи ҳадаф аз давлат ва сазмонҳои байналмилалӣ кумак намегиранд.

3.6. Мушкилоти иҷтимоиву иқтисодии марбут ба набудани шавҳар

Қисмати мазкур ба инъикоси мушкилоти иҷтимоиву иқтисодии марбут ба набудани шавҳар дар байни занони гуруҳи ҳадаф ва гуруҳи назоратии I бахшида шудааст. Назар ба маълумоти пурсиш қисмати зиёди шавҳарон-муҳочирон, ки занони худро партофтаанд (26%), 4-6 сол қабл дар ҷустуҷуи кор аз Тоҷикистон рафтаанд. Чаҳоряки занони гуруҳи ҳадаф дарҷ намуданд, ки баъди муҳочираи меҳнатӣ шудани шавҳаронашон аз онҳо ҷудо шудаанд ва барои ҳамин муҳлати дар хориҷа будани онҳоро гуфта натавонистанд.²⁹ Таъи 10% шавҳарон хонаҳои хешро зиёда аз 10 сол пеш тарк кардаанд (**ҷадвали 3.6.1**). 12% занони гуруҳи ҳадаф намедонанд, ки шавҳаронашон дар кучоянд ва бо онҳо ягон хел муошират надоранд (**ҷадвали 3.6.2 ва 3.6.3**). Натиҷаҳои омузишҳои гуруҳӣ низ инро тасдиқ менамоянд.

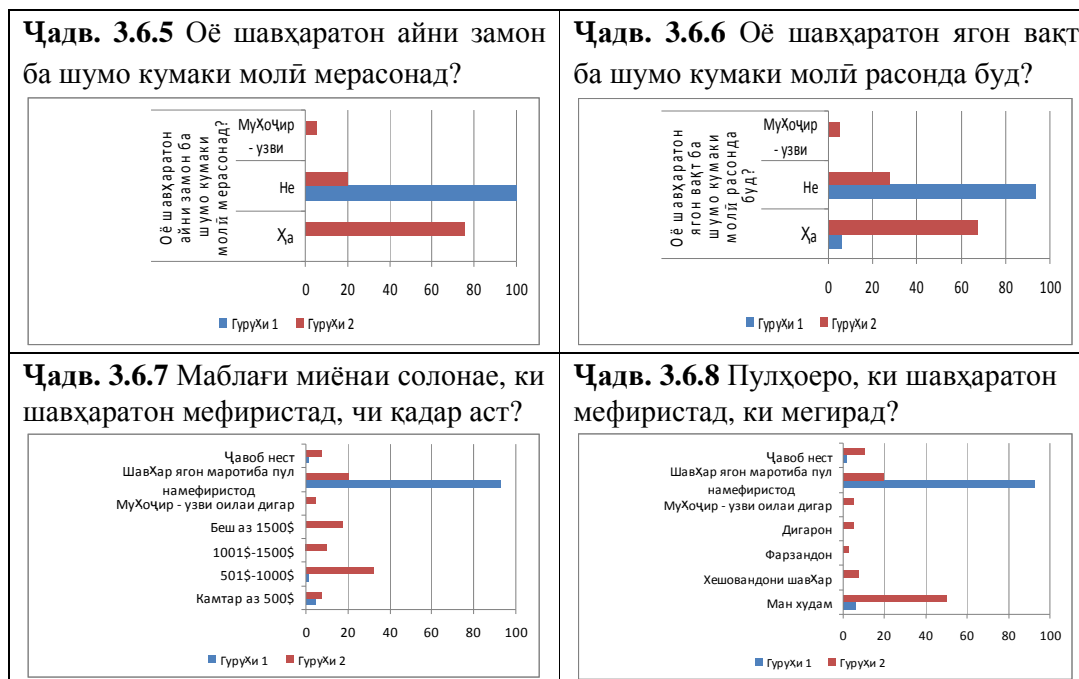
45% занони гуруҳи ҳадаф ишора намуданд, ки тасмими ба хориҷа ба ҷустуҷуи кор рафтаниро шавҳаронашон мустақилона қабул кардаанд; қисмати зиёди пурсидашудагон ба ин савол умуман ҷавоб надоданд (30%). Баръакси ҳол дар гуруҳҳои назоратии I ба назар мерасад. Онҳо чунин қарорро дастаҷамъона қабул кардаанд (**ҷадвали 3.6.4**).

²⁹ Барои гирифтани маълумоти иловагӣ лутфан ба ҷадвали 3.1.4 қисми якуми ҳамин фасл муроҷиат намоед.

Назар ба маълумоти пурсиш дар ҳоли ҳозир занони гуруҳи ҳадаф аз шавҳарони худ ягон хел кумаки молӣ намегиранд (**ҷадвали 3.6.5**); ин дар рафти омузишҳои гуруҳӣ низ тасдиқ гардид. Шумораи заноне, ки ягон вақт аз шавҳарон кумаки молӣ гирифтаанд, бисёр кам аст (4%) (**ҷадвали 3.6.6**).

Маблағи миёнаи интиқолҳои ҳарсола ба занони гуруҳи ҳадаф камтар аз 500 доллари ИМА-ро ташкил медиҳад, дар сурате ки маблағи мазкур дар гуруҳи назоратии I хеле зиёдтар аст, 32% занони ин гуруҳ дар як сол тайи 1000 доллари ИМА ва 20%-ашон беш аз 1500 доллари ИМА мегирифтаанд. (**ҷадвали 3.6.7**).

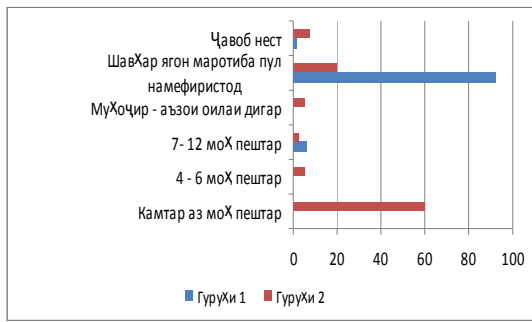

Занони гуруҳи ҳадаф маротибаи охири тақрибан 7-12 моҳ пеш ва занони гуруҳи назоратии I бошад, камтар аз 3 моҳ пештар аз шавҳаронашон маблағҳои пулӣ гирифтаанд (**ҷадвали 3.6.9**).

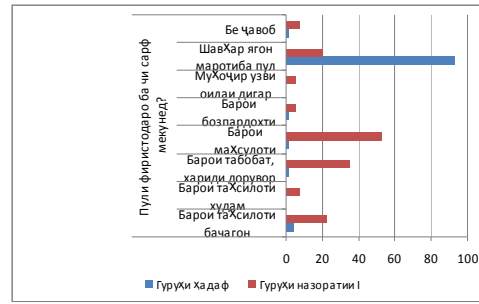
Занони гуруҳи ҳадаф маблағҳои қабулкардари барои таҳсили фарзандон, табобат, харидани озуқа сарф кардаанд, дар сурате ки хароҷоти занони гуруҳҳои назоратӣ гуногуншакл (муфассалтар дар **ҷадвали 3.6.10** нишон дода шудааст) буданд.

Бояд қайд кард, ки мақсади асосии сафари муҳоҷирон ба хориҷа ин дарёфти маблағ барои харидани манзили истиқоматӣ аст. Вале маблағҳои пулии фиристода барои харидани манзил кофӣ нестанд. Ин маблағҳо асосан ба хароҷоти рузгор сарф мешаванд.

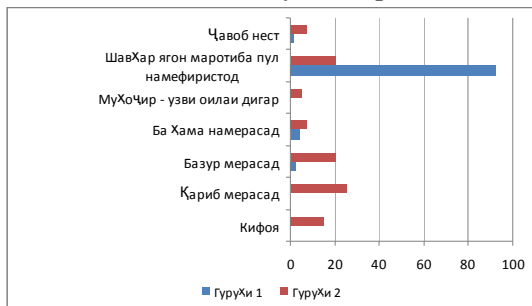
Ҷадв. 3.6.9 Кай охири маротиба шавҳаратон ба шумо пул фиристод?

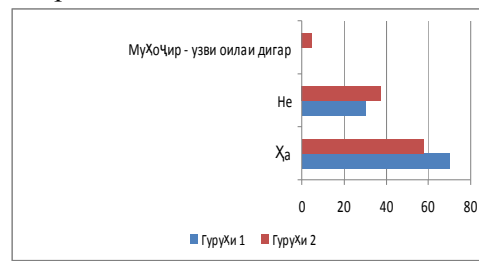
Ҷадв. 3.6.10 Пули фиристодаро ба чӣ сарф мекунед?

Ҷадв. 3.6.11 Оё ин маблағҳо барои таъмини хонаводаи шумо кофист?

Ҷадв. 3.6.12 Оё набудани шавҳар барои шумо ягон душворӣ пеш меорад?

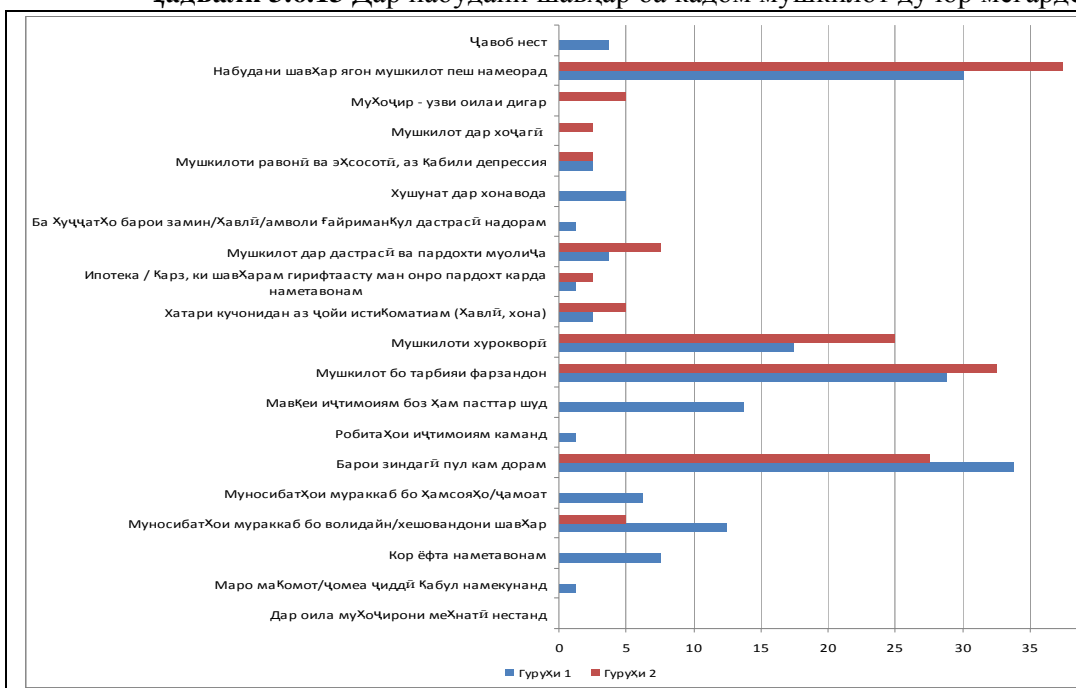
70% занони партофташуда дар бораи душвориҳои ба набудани шавҳар алоқаманд қайд намуданд. Ин нишондиҳанда дар ғуруҳи назорати камтар аз 60% аст (**ҷадвали 3.6.12**).

Гарчанде душвориҳои ҳар ду ғуруҳи занон ба ҳам монанд бошанд ҳам, вале баъзе мушкилоте ҳастанд, ки танҳо хоси занони ғуруҳи ҳадаф ҳастанд (**ниг. ҷадв. 3.6.13**).

Ин душвориҳо чунинанд: нарасидани маблағҳо барои зиндагӣ; мавқеи нокомили иҷтимоӣ; муносибати мураккаб бо хешовандони шавҳар, ҳамсояҳо ва ҷамоат; мушкилот дар тарбияи кудакон ва хатари ронда шудан аз ҷои истиқомат; хушунати хонаводагӣ ва мушкилоти хариди маҳсулоти озуқа.

Ба ин нигоҳ накарда, тақрибан 30% занони ғуруҳи ҳадаф қайд карданд, ки набудани шавҳар барои онҳо ягон душворӣ пеш намеорад (**ҷадвали 3.6.13**). Натиҷаҳои омузишҳои ғуруҳӣ нишон медиҳанд, ки хулосаи мазкур барои заноне дуруст мебошад, ки шавҳаронашон ҳатто дар давраи ҳаёти якҷоя, онҳоро таъмин намекарданд.

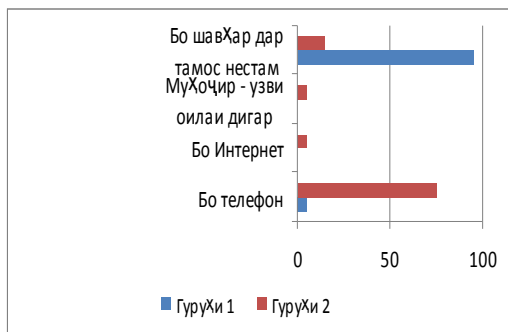
Ҷадвали 3.6.13 Дар набудани шавҳар ба кадом мушкилот дучор мегардед?

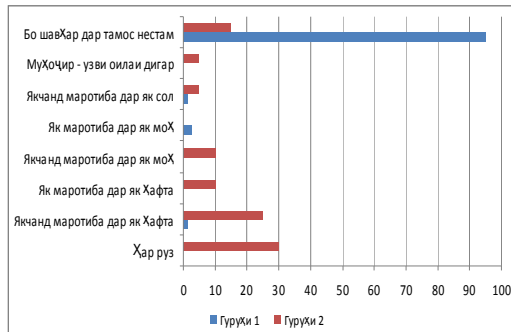
Аксарияти занони гуруҳи ҳадаф (80%) дарҷ намуданд, ки набудани шавҳар вазъи хонаводаашонро бадтар намудааст; тақрибан панҷякашон (17%) қайд карданд, ки ин умуман ба ҳолати корҳо таъсире нагузоштааст (ҷадвали 3.6.16).

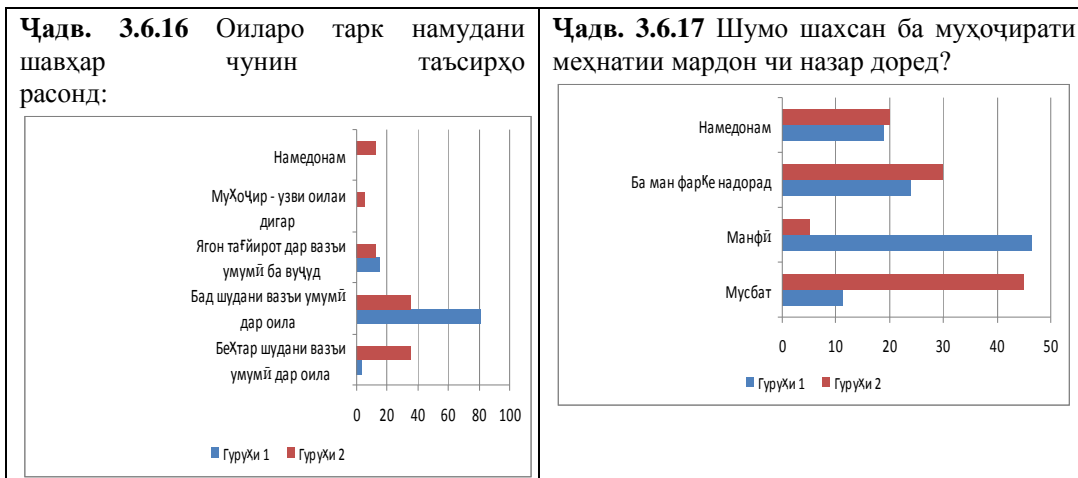
Дар рафти пурсиш ва омузишҳои гуруҳӣ ягон нафар дарҷ нанамудааст, ки дар набудани шавҳар шароити зиндагиаш беҳ шуда бошад.

Ҷадв. 3.6.14 Бо шавҳаратон чи гуна тамос мегиред?

Ҷадв. 3.6.15 То чи андоза бо шавҳаратон дар тамос ҳастед?

Дар рафти таҳлил мушкилоти зерин дарёфт карда шуданд, ки занони гуруҳи ҳадаф ҳангоми набудани шавҳаронашон дучор мегарданд:

- Набудани шавҳар чунин мушкилотро пеш меорад: нарасидани маблағҳои пулӣ барои зиндагӣ, мавқеи пасти иҷтимоӣ, муносибатҳои мураккаб бо ҳешовандони шавҳар, ҳамсоҷаҳо, ҷамоат, душвориҳо дар тарбияи кудакон, хатари ронда шудан аз ҷойи истиқомат, хушунати хонаводагӣ ва мушкилот дар таъмини хурока;
- Аксарияти шавҳарони занони партофташуда 4-6 сол пеш Тоҷикистонро дар ҷустуҷуи кор тарк намудаанд. Чаҳоряки занони партофташуда қайд карданд, ки онҳо ҷойи будубоши шавҳарони худро намедонанд.
- Набудани шавҳар осебпазирии молии занони гуруҳи ҳадафро (аз сабаби нагирифтани кумаки молӣ аз шавҳаронашон) боз ҳам зиёдтар намудааст;
- Аксари занони гуруҳи ҳадаф қайд намуданд, ки набудани шавҳар вазъи умумии оиларо бадтар намудааст.

ХУЛОСА ВА ТАВСИЯҲО

1. Хулосаҳои асосӣ

1.1. Заминаи барномавӣ ва қонунгузорӣ

Натиҷаҳои баҳодиҳии гузарондашуда аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар Тоҷикистон бояд ба сиёсат ва заминаҳои барномавӣ қувват бахшид, то махсусиятҳои осебпазирии занони партофташудаи муҳоҷирон ба инобат гирифта шаванд ва бо ин роҳ ҳимояи онҳо таъмин карда шавад. Зеро, ҳолигиҳои қонунгузориҳои ҷорӣ ҳимояи воқеӣ ва амалии ҳуқуқҳои муҳоҷирон ва оилаҳои онҳоро маҳдуд месозанд. Лоихаҳои қонунҳои муҳоҷират ва хушунати хонаводагӣ ба мувофиқат бо стандартҳои байналмилалӣ эҳтиёҷ доранд. Тоҷикистон Протоколи иловагӣ ба Аҳднома доир ба барҳам задани ҳама гуна таъбиз нисбати занонро имзо накардааст, ки ин ҳолат

дастрасӣ ба василаҳои ҳимояро (дар сурати нахостан ё имконият надоштани давлат барои мубориза бо поймолшавии ҳуқуқи инсон) маҳдуд месозад.

Имкониятҳои нокифояи ниҳодӣ (институтсионалӣ) барои гузаронидани мониторинг, ҳисоботдиҳӣ ва ҷамоҳангсозӣ, ва инчунин нарасидани маблағҳои молӣ барои амалӣ гардонидани сиёсат ва барномаҳо дар соҳаи гендер ва муҳоҷират ба иҷрошавии қонунгузорӣ ва сиёсат оид ба муҳоҷират ва масъалаҳои гендерӣ монё мегарданд. Ҷараёни мазкур бо роҳи пурзур кардани ҷамоҳангии байни донорҳо, ҳукумат ва СҶД дар мавриди истифода ва тақсими кумақҳои молии мавҷуда, сода карда шуданаш мумкин аст.

1.2. Вазъи иҷтимоиву иқтисодии занони партофташудаи муҳоҷирон – василаҳо барои ҳаёт

Таҳлили муқоисавии иҷтимоиву иқтисодии вазъи занони хонаводаҳои муҳоҷирони Тоҷикистон дар доираи арзёбии мазкур нишон медиҳад, ки гуруҳи мазкур бо як қатор мушкилоти мушаххаси бевосита ба набудани шавҳарон алоқаманд, чун норасоии маблағҳои пулӣ барои харидорӣ намудани маҳсулоти рӯзгор (хурокворӣ), мавқеи пасти иҷтимоӣ, муносибати мураккаб бо ҳешовандони шавҳар, ҳамсояҳо, ҷамоати маҳалла, душворӣ дар тарбияи кудакон, таҳдиди ронда шудан аз ҷойи истиқомат, таъбиз ва хушунати хонаводагӣ дучор мегарданд. Чаҳоряки занони партофташуда хабар медиҳанд, ки онҳо ҷойи таъинот (кор) ё ҷойи воқеии зисти шавҳаронашонро намедонанд; ягон нафар аз онҳо дар айни замон аз шавҳараш ягон намуд кумаки молӣ намегирад. Он кумаки молие, ки дар гузашта расонда шудааст, барои хароҷоти асосӣ - маҳсулоти озуқа, таҳсилоти фарзандон ва табобат истифода карда шудаанд. Аксарияти занони гуруҳи ҳадаф қайд карданд, ки набудани шавҳар вазъи умумии оилаи онҳоро печидатар намудааст.

Пурсиш нишон медиҳад, ки осебпазирии занони гуруҳи ҳадаф назар ба занони гуруҳи назоратӣ ду маротиба бештар буда, қобилияти харидории гуруҳи ҳадаф дар харидани молҳои истифодаашон дарозмуддат назар ба занони гуруҳи назоратӣ чаҳор маротиба пасттар аст. Сабабгори чунин ҳолат ин адами дастгирӣ аз ҷониби шавҳар ва дигар, камфаъолияти аз нисф зиёди занони гуруҳи ҳадаф мебошад.

Бефаъолияти (камфаъолияти) иқтисодӣ асосан ба нарасидани маълумот ва таҳассуси дахлдор, камбудии ҷойҳои холии корӣ ва набудани вақт барои пайдо кардани шуғл алоқаманд аст. Ғайр аз ин, занони гуруҳи ҳадаф аз занони гуруҳи назоратӣ дида бештар ба қорҳои хона ва тарбияи кудакон (на ҳама фарзандони онҳо ба боғчаҳои кудакон рафта метавонанд) машғуланд. Ин вазъият имкониятҳои онҳо ба ҷустуҷуи қори муздноки берун аз хона ва таҳияи василаҳои барои зиндагӣ устуворро бештар маҳдуд месозад.

Рақамҳо нишон медиҳанд, ки занони гуруҳи ҳадаф аз кумаки беруна бештар вобастагӣ доранд. Музди меҳнати намоёндагони гуруҳи ҳадаф, ки қор мекунанд ба ҳисоби миёна 50% аз даромади оиларо ташкил медиҳад, дар ҳолате ки кумаки молии ҳешовандон ва/ё дустон дар ҳаҷми 20% боз як саҳми муҳим ба бучети оила ба ҳисоб меравад. Танҳо чаҳоряки занони гуруҳи ҳадаф аз ҳешовандон, дустон ва шиносҳои

худ дар ягон шакл кумак мегиранд, ки ҳаҷми он камтар аз кумакест, ки намояндагони гуруҳҳои назоратӣ мегиранд. Чунин дастгирӣ асосан аз ҷониби волидайнашон, хешовандон ва дустон расонда мешавад, дар ҳолате ки кумаки созмонҳои маҳаллӣ ё байналмилалӣ ба гуруҳи ҳадаф чандон муассир нест. Гарчанде бисёр занони партофташуда орзуи кушодани тиҷорати худро дошта бошанд ҳам, дар гумон аст, ки онҳо барои гирифтани қарз ариза диҳанд. Дар маҷмӯъ онҳо доир ба мавҷудияти қарзҳои бефоиз, ки Оҷонсии ҳимояи иҷтимоӣ, шуғл ва муҳоҷирати Вазорати меҳнат ва ҳимояи иҷтимоии аҳолии пешниҳод менамояд, хабар надоранд.

1.3. Дастрасӣ ба табобат (тандурустӣ) ва хизматҳои худидораи маҳаллӣ

Бисёр занони гуруҳи ҳадаф ба табобат ва хизматҳои худидораи маҳаллӣ дастрасӣ надоранд. Онҳо барои хидмати тиббӣ бисёр кам муроҷиат мекунанд. Гуфтан мумкин аст, ки бинобар гаронии нарх онҳо аз ин намуди хидмат қариб ки истифода намебаранд. Тақрибан 40% пурсидашудагон дар ҳама гуруҳҳо гуфтанд, ки аз хизматрасониҳои асосии худидораи маҳаллӣ бархурдор нестанд ё ба онҳо дастрасӣ надоранд. Сабабҳо дар ҳама гуруҳҳо қариб як хеланд, вале набудани коргузориҳои муносиб дар байни занони гуруҳи ҳадаф нисбат ба занони гуруҳҳои назоратӣ ҷой дорад. Дар маҷмӯъ, занони гуруҳи ҳадаф нисбат ба намояндагони гуруҳҳои назоратӣ бо аризаҳои дархостҳо ба мақомоти маҳаллӣ камтар муроҷиат мекунанд.

1.4. Огоҳӣ дар бораи сохтори дастгирӣ ва амалисозии ҳуқуқҳо

Баҳодихӣ нишон медиҳад, ки занони партофташудаи муҳоҷирон дар бораи қонунгузориҳои Тоҷикистон ва ҳуқуқҳои худ саводи казоӣ надоранд, лекин дар баробари ин, онҳо аз қоидаҳои Шариат бештар бохабаранд. Ба ғайр аз ин, гуруҳи ҳадаф дар бораи мавҷудияти марказҳои ройгони бухронӣ ва Маркази иттилоотиву захиравӣ ва бухронии Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Тоҷикистон пурра огоҳ нест.

1.5. Ҳолати маънавии занон ва зуровариҳои гендерӣ

Мушкилоти зиндагӣ дар байни занони партофташудаи муҳоҷирон боиси асабонияти зиёд ва набудани шавҳар вазъияти онҳоро ноустувор низ мегардонад. Бисёр занони партофташуда аз муносибати дағал ва таъбиз аз ҷониби хешовандони шавҳар (маҳз аз зуровариҳои ҷисмонӣ, таҳдид ва танқид) ҷафо мекашанд. Бисёр вақт онҳо ихтиёронан хонаи волидайнӣ шавҳарро тарк мекунанд ё онҳоро иҷборан мекучонанд. Вақте ки занони партофташуда барои зиндагӣ ба хонаҳои волидайнӣ худ мекучанд, одатан шароити зиндагонии онҳо бештар намешавад. Аз ин хотир, бисёре аз онҳо изҳор намуданд, ки хоҳони харидани хона ё сохтмони ҳавлии худ ҳастанд.

Натиҷаҳои баҳодихӣ нишон медиҳанд, ки занон аз оилаҳои партофташудаи муҳоҷирон дар пешори мушкилоти гуногуни маънавию равонии марбут ба набудани шавҳарон, бештар осебпазир мешаванд. Занони гуруҳи ҳадаф доир ба вазъи баде, ки онҳо дар муқоиса бо намояндагони гуруҳҳои назоратӣ доранд, ишора намуда, дар бораи стресс, ҷой надоштани дастгирӣ аз ҷониби шавҳарон, зуроварӣ дар оила, шароити бади рузгор ва мушкилот дар оила ва бо қудакон (чун сабабҳои

зиёд паҳнгардидаи вазъи маънавию равонии нохуб) ҳарф мезананд. Озурдагигхое, ки занон мебинанд ба вазъи равонии фарзандони онҳо (мушкилоти набудани падар ва натиҷаҳои он) бетаъсир намоёнад. Фарзандони занони гуруҳи ҳадаф дар мактаб ва куча нисбат ба фарзандони занони гуруҳҳои назоратӣ бештар мавриди айбҷуӣ ва сарзаниш қарор мегиранд.

Ба ғайр аз ин, занони гуруҳи ҳадаф бинобар доштани мавқеи пасти иҷтимоӣ ва фишор аз ҷониби ҷомеа, дар аксар ҳолатҳо худро аз ҷиҳати иҷтимоиву иқтисодӣ маҳдуд ҳис мекунанд, ки он ҳисси танҳоӣ ва ноумедии онҳоро боз ҳам амиқтар мегардонад. Аз ҳамин сабаб баъзе занон даст ба худкушӣ мезананд. Кушишҳои худкушӣ дар гуруҳи ҳадаф нисбат ба гуруҳи назоратии I ду маротиба зиёдтар аст. Дар миёни занони гуруҳи назоратии II бошад чунин кушишҳо ягон маротиба ба мушоҳида нарасидаанд. Танҳо як қисми занони партофташудаи муҳоҷирон ба ёрдами равоншинос дастрасӣ доштанд.

2. Тавсияҳо

Дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот ду гуруҳи тавсияҳо пешниҳод карда мешаванд. Гуруҳи аввали тавсияҳо ба ҳукуматҳои маҳаллӣ, минтақавӣ ва марказии Тоҷикистон, аз ҷумла (вале бо ин маҳдуд нашуда) ба ҷамоатҳо, сохторҳои минтақавии оид ба масъалаҳои муҳоҷират, гендер ва ҷимояи иҷтимоӣ, Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Хадамоти давлатии муҳоҷират ва инчунин ба вазоратҳои соҳавӣ пешниҳод мегарданд. Гуруҳи дуюм, ба созмонҳои байналмилалӣ, инчунин ба созмонҳои ғайридавлатии маҳаллӣ ва байналмилалӣ дар Тоҷикистон равона карда мешаванд.

2.1. Тавсияҳо ба ҳукуматҳои маҳаллӣ, минтақавӣ ва марказӣ:

2.1.1. Заминаҳои қонунгузорӣ ва барномавӣ ва инчунин иқтисодии институционалӣ:

- Инъикос ва муайян намудани ҷанбаҳои гендерӣ дар сиёсат, қонунгузорӣ ва стратегияи дахлдор бо тавачҷуҳ ба гуруҳҳои осебпазири аҳоли, аз ҷумла ба занони партофташуда аз оилаҳои муҳоҷирон;
- Ҷудо кардани захираҳои маъмури ва молии кофӣ барои таъмини риояи қонунгузорӣ ва стратегияҳои миллии инъикоскунандаи манфиатҳои тамоми муҳоҷирон;
- Инкишофи минбаъдаи иқтисодии институционалии мақомоти ҳокимияти марбутаи маҳаллӣ, минтақавӣ ва марказӣ барои пиёда сохтани қонунгузорӣ ва стратегияҳои миллӣ, аз ҷумла таъмини муассири ҳамохангсозӣ ва ҳамкорӣ дар сатҳи байниидоравӣ;
- Эҷоди низоми ҷамъоварии маълумоти омори миллӣ ва минтақавӣ (алоҳида дар байни мардон ва занон) оид ба муҳоҷират дар Тоҷикистон, аз ҷумла маълумот оид ба таъсири муҳоҷират ба занони партофташуда ва оилаҳои муҳоҷирон;

- Омузиши таҷриба ва амалияи пешқадами мамлакатҳои минтақаи САҲА доир ба кумаки иҷтимоиву иқтисодии оилаҳои муҳоҷирон ва гуруҳҳои осебпазир;
- Имзои шартномаҳои дутарафа бо мамлакатҳои ҳадафи муҳоҷирони меҳнати тоҷик, беҳтар намудани сатҳи зиндагӣ ва табобати муҳоҷирони меҳнати тоҷик дар хориҷа;
- Қабули қонунгузорӣ дар соҳаи таъминоти иҷтимоӣ бо тавачҷуҳи махсус ба масъалаи алиментҳо, ки тавонад ҳимояи ҳуқуқи гуруҳҳои осебпазир, аз ҷумла занонро сабук гардонад ва ба ҳамин восита ба субот ва устувории вазъи занон ё ҳешовандони муҳоҷирони меҳнатӣ мусоидат намояд;
- Идомаи коркард ва азнавдидабароии лоиҳаҳои қонунҳо оид ба муҳоҷират ва хушунати хонаводагӣ бо мақсади мутобиқгардонӣ ба стандартҳои байналмилалӣ; баррасии тавсияҳои аз ҷониби ДНДҲИ пешниҳодгардида;
- Таъйиди (ратификатсияи) Протоколи иловагӣ ба Аҳднома дар бораи барҳам задани ҳама гуна таъбиз нисбати занон, ки салоҳияти Кумитаи СММ оид ба барҳам задани таъбиз нисбати занонро ҳангоми қабул ва баррасии шикоятҳои шахсони алоҳида дар доираи юрисдиксияи худ эътироф менамуд.

2.1.2. Дастгирии иҷтимоиву иқтисодӣ – василаҳо барои ҳаёт:

- Таҳлили хизматҳои иҷтимоии ба гуруҳи оилаҳои махсусан осебпазир дастрас, ки муҳоҷират дахл намудааст, аз ҷумла, занони партофташуда ва кудакони оилаҳои муҳоҷирон; баррасии имконияти пешниҳоди имтиёз ва ёрдампулиҳои дахлдор ва инчунин аз нав дида баромадани масъалаи андозбандии модарони якка;
- Тасдиқи он, ки занони партофташудаи муҳоҷирони меҳнатӣ барои дастрасӣ ба хизматҳои давлатӣ ҳуҷҷатҳои заруриро мегиранд;
- Осон намудани дастрасии занон аз оилаҳои муҳоҷирон ба қарзҳои хурд барои пешбурди тиҷорат, фаъолияти кишоварзӣ ё касибӣ;
- Тасдиқи он, ки занони партофташудаи муҳоҷирони меҳнатӣ доир ба имконияти гирифтани қарзҳо ва қарзҳои хурди манфиатнок маълумот гирифтаанд;
- Содда намудани дастрасии занони партофташуда аз оилаҳои муҳоҷирон ба хизматҳои ройгони ҳуқуқӣ;
- Ташкили омузиши касбӣ барои занони партофташуда аз оилаҳои муҳоҷирони меҳнатӣ ва таъмини дастрасии онҳо ба ҳадамоти шуғли аҳоли;
- Таъмини дастрасӣ ба боғчаҳои бепул барои шахсони махсусан осебпазир, ки муҳоҷират онҳоро дахл намудааст, аз ҷумла барои занони партофташуда аз оилаҳои муҳоҷирон, баррасии имконияти додани субсидияҳои мақсаднок ва квотаҳо барои таҳсил ба кудакони партофташуда аз оилаҳои муҳоҷирон;
- Пешниҳоди хизматрасонии тиббии умумии ройгон ба шахсони махсусан осебпазир, ки муҳоҷират дахл намудааст, аз ҷумла ба занони партофташуда аз оилаҳои муҳоҷирон;
- Расондани кумак ба гуруҳи шахсони махсусан осебпазир, ки муҳоҷират дахл намудааст, аз ҷумла ба занони партофташуда аз оилаҳои муҳоҷирон дар

масъалаи гирифтани қитъаҳои замин барои сохтмони манзил ва дастрасӣ ба манзили иҷтимоӣ.

2.1.3. Кумаки маънавию равонӣ ва зуроварии гендерӣ:

- Пешниҳод намудани кумаки ройғони равонӣ ба занон аз оилаҳои муҳочирон, аз ҷумла ба занони партофташуда ва фарзандони онҳо;
- Огоҳ намудани занон аз оилаҳои муҳочирон (аз ҷумла, занони партофташуда) доир ба ҳуқуқҳояшон ва имкониятҳои гирифтани кумак дар ҳолатҳои хушунати хонаводагӣ, расондани кумаки равонӣ;
- Эҷоди сохтори дастгирии давлатӣ ба ҷабрдидагони хушунат дар оила (ташкили хонаҳои амн, паноҳгоҳҳо);
- Идомаи тафтиши ҳолатҳои худкушӣ дар миёни занон ва муайян сохтани ҳиссаи занони партофташуда аз оилаҳои муҳочирон, ба хоҳири андешидани чораҳои пешгирӣ ба тавассути дастгирии маънавию равонӣ;
- Ташкили гуруҳҳои ёридиҳанда барои занони партофташуда аз оилаҳои муҳочирон ва ташкили ҷойҳо барои ҷамъомадҳо.

2.1.4. Баланд бардоштани огоҳӣ ва маълумот:

- Ташкили маъракаҳои иттилоотӣ ва чорабиниҳо оид ба баланд бардоштани огоҳӣ дар байни занони партофташуда аз оилаҳои муҳочирон доир ба хизматҳои иҷтимоии дастрас, аз ҷумла хизматҳои, ки марказҳои иттилоотию захиравӣ ва буҳронӣ мерасонанд ва инчунин дар бораи имконияти гирифтани қарзҳои бефоида барои оғози тиҷорат;
- Баланд бардоштани огоҳии ҷомеа ба тавассути барномаҳои телевизион ва радио доир ба хатарҳои умумии муҳочират ва таъсире, ки он ба оилаҳои вомонда, махсусан ба занони партофташуда мерасонад. Албатта бо тавачҷуҳи махсус ба қонунгузориҳои гендерӣ, хушунати маишӣ ва баробарии гендерӣ;
- Ҷалб намудани пешвоёни руҳонӣ ба омузиши занон аз оилаҳои муҳочирон доир ба ҳуқуқҳояшон.

2.2. Тавсияҳо ба созмонҳои байналмилалӣ, созмонҳои ғайридавлатии маҳаллӣ ва байналмилалӣ:

2.2.1. Заминаҳои қонунгузорӣ ва барномавӣ, инчунин иқтисодии институционалӣ:

- Расондани кумак ба мақомоти тоҷик дар муайян намудан ва баҳисобгирии ҷанбаҳои гендерии ба муҳочират алоқаманд дар сиёсат, қонунгузорӣ ва стратегияи дахлдор бо дарназардошти вазъи гуруҳҳои осебпазир ба мисли занони партофташуда. Дастгирии ҳукумат дар пиёда сохтани ташаббусҳои мазкур бо роҳи пешниҳоди ёриҳои машваратӣ оид ба заминаҳои сиёсӣ ва қонунгузорӣ;

- Дастгирии рушди минбаъдаи иқтисодии институтсионалии мақомоти марбути маҳаллӣ, минтақавӣ ва марказӣ бо роҳи омузонидан ва мубодилаи таҷрибаи хуб;
- Расондани кумак ба мақомоти миллӣ дар эҷоди низоми устувори ҷамъоварӣ ва мониторинги маълумот оид ба муҳочират, бо имконияти ҷамъоварии маълумот аз нигоҳи гендерӣ;
- Дастгирии Тоҷикистон дар коркарди минбаъда ва қабули қонунгузорӣ дар соҳаи таъминоти иҷтимоӣ бо таъкид ба масъалаи алиментҳо, ки ҳимояи ҳуқуқҳои гуруҳҳои махсусан осебпазирӣ қомеаро сабук мегардонад;
- Идомаи пешниҳоди таҷриба дар бознигарии лоиҳаҳои қонунҳои марбут ба муҳочират ва хушунат дар хонавода ба хоҳари мутобиқ намудани онҳо ба стандартҳои байналмилалӣ. Баррасии тавсияҳои ДНДҲИ дар ин соҳа.

2.2.2. Дастгирии иҷтимоиву иқтисодӣ - василаҳо барои ҳаёт:

- Дастгирии мақомоти миллӣ дар осон гардонидани дастрасии занони партофташуда аз оилаҳои муҳочирон дар бобати гирифтани қарзҳои хурд барои пешбурди тиҷорат, фаъолияти кишоварзӣ ё касбӣ ба хоҳари беҳтар намудани шароити зиндагии оилаҳо;
- Дастгирии мақомоти маҳаллии ҳокимият барои содда кардани дастрасии занони партофташуда аз оилаҳои муҳочирон ба кумаки ройгони ҳуқуқӣ;
- Ташкили омузиши касбӣ барои занони партофташуда аз оилаҳои муҳочирон ва дастрасӣ ба хадамоти шуғл;
- Дастгирии мақомоти маҳаллии ҳокимият дар таъмини дастрасӣ ба боғчаҳои бепул барои гуруҳи шахсони махсусан осебпазир, аз ҷумла ба занони партофташуда аз оилаҳои муҳочирон;
- Дастгирии мақомоти маҳаллии ҳокимият дар бобати пешниҳоди хизматрасонии асосии тиббӣ барои гуруҳи шахсони махсусан осебпазир, аз ҷумла занон ва кудакони партофташуда аз оилаҳои муҳочирон;
- Дар ҳамкорӣ бо мақомоти маҳаллии ҳокимият ташкил ва дастгирии ятимхонаҳо ва марказҳои ройгони бӯхронӣ, содда намудани дастрасии занони партофташуда аз оилаҳои муҳочирон ба ҷунин хизматҳо.

2.2.3. Дастгирии маънавию равонӣ ва зуроварии гендерӣ:

- Расондани кумак ба ҳукумат дар омӯختани ҳодисаҳои худкушӣ дар байни занон барои муайян намудан, ки кадом ҳиссаи онҳоро занони партофташуда аз оилаҳои муҳочирон ташкил медиҳанд ва қабули чораҳои пешгирии ба тавассути дастгирии маънавию равонӣ;
- Дастгирии ҳукумат дар омода соختани мутахассисони дахлдор барои пешниҳоди кумакҳои ройгони равонӣ ба занони партофташудаи муҳочирон ва фарзандони онҳо.

2.2.4. Баланд бардоштани огоҳӣ ва маълумот:

- Ташкили маъракаҳои иттилоотӣ ва чорабиниҳо оид ба баланд бардоштани огоҳӣ дар байни занони партофташуда аз оилаҳои муҳоҷирон доир ба хизматҳои иҷтимоии дастрас, аз ҷумла хизматҳои, ки марказҳои иттилоотию захиравӣ ва буҳронӣ мерасонанд ва инчунин дар бораи имконияти гирифтани қарзҳои бефоиз барои оғоз кардани тиҷорат;
- Баланд бардоштани огоҳии ҷомеа ба тавассути барномаҳои телевизион ва радио доир ба хатарҳои умумии муҳоҷират ва таъсире, ки он ба оилаҳои вомонда, махсусан ба занони партофташуда мерасонад. Ба қонунгузории гендерӣ, хушунати маишӣ ва баробарии гендерӣ бояд таваҷҷуҳи махсус дод.

КИТОБИЁТ

Coalition of public organizations in the Republic of Tajikistan on the sexual and reproductive health and rights (2012) *The Strategic Plan for the Coalition 2013 - 2018 years*, accessed at http://www.tfpa.tj/ru.tj/files/Strategic%20plan%20of%20the%20NGOs%20Coalition_2012.pdf.

European Union Delegation to Tajikistan (2011) Civil society seminar on “The Rights of Migrant Workers,” Dushanbe.

IOM Mission in Dushanbe (2009) Abandoned Wives of Tajik Labor Migrants: IOM Study of the socio-economic characteristics of abandoned wives of Tajik labour migrants and their survival capabilities, accessed at http://www.iom.tj/pubs/abandoned_wives_English.pdf.

ODIHR (2012) Note on the Draft Law on Labour Migration of the Republic of Tajikistan (Annex No. 1 to the report).

Statistics Agency under the President of the Republic of Tajikistan (2011), Rynok truda 2011.

UN Committee on the Rights of Migrant Workers and Their Families (2012) Issues Concluding Observations and Recommendations on Reports of Paraguay and Tajikistan, 27 April 2012, accessed at [http://www.unog.ch/80256EDD006B9C2E/\(httpNewsByYear_en\)/D59B9F14420E3172C12579ED004D3F66?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EDD006B9C2E/(httpNewsByYear_en)/D59B9F14420E3172C12579ED004D3F66?OpenDocument) on 27 August 2012.

UNICEF (2011) Impact of Labour Migration on "Children Left Behind" in Tajikistan, accessed at http://www.unicef.org/tajikistan/resources_18660.html on 1 September 2012.

UNIFEM (2007) “Documenting UNIFEM CIS Experience to Improve Legislation in Tajikistan”, accessed at http://www.untj.org/docs/country_context/gender/engendering_land_reform/Documentation_of_UNIFEM_experience_on_engendering_land_legislation_eng.pdf.

World Bank, UNDP (2009) Migration and Remittances Factbook 2011.

World Bank (2012) Report on Opportunities for Men and Women in Emerging Europe and Central Asia, accessed at http://siteresources.worldbank.org/ECAEXT/Resources/258598-1322580725430/WB_genderReportFINAL.pdf on 1 September 2012.